

Magdalena Albero Andrés

VIOLÈNCIA, SEXE, I TELEVISIÓ:
LA MIRADA ADOLESCENT

Barcelona, novembre del 2004

TREBALL D'INVESTIGACIÓ: LA INCIDÈNCIA DELS CONTINGUTS TELEVISIUS DE
VIOLÈNCIA I DE SEXE EN EL COMPORTAMENT DELS ADOLESCENTS

CONVENI DE COL.LABORACIÓ ENTRE EL CONSELL DE L'AUDIOVISUAL
DE CATALUNYA I LA UNIVERSITAT AUTÒNOMA DE BARCELONA.

ÍNDIX

I INTRODUCCIÓ	5
JUSTIFICACIÓ DEL PROJECTE I OBJECTIUS DE LA RECERCA.	5
BREU ESTAT DE LA QUES TIÓ.	10
2.1 Els adolescents i els continguts televisius.	10
2.1.1 La televisió i la formació d'actituds.	11
2.1.2 L'anàlisi de contingut.	13
2.1.3 Els estudis dels efectes.	16
2.1.4 La televisió com a font d'informació.	19
2.1.5 L'ecologia sociocognitiva i la televisió.	20
3. METODOLOGÍA.	22
3.1 L'enquesta: Introducció metodològica..	23
3.1.1 L'enquesta pilot.	24
3.1.2 Les enquestes definitives..	27
3.2 Els diaris personals: Introducció.	28
3.2.1 El desenvolupament de la activitat.	31
3.2.2 L'anàlisi dels diaris.	36
3.3 Les entrevistes: objectius, desenvolupament i anàlisi..	37
3.3.1 Les preferències de la programació televisiva.	38
3.3.2 La violència als mitjans de comunicació i a la vida real.	39
3.3.3 Actituds i dubtes respecte al sexe a la televisió i a la vida real.	40
3.3.4 La interpretació del món i les pautes interpretatives.	41
3.4 Els grups de discussió.	43
Identificació.	44
Humor.	45
Fantasía/aventura..	45
Innovació..	45
Qualitat de la producció.	45
Valors que transmeten els programes.	46

LA MOSTRA.	48
Com i per què es van escollir aquestes escoles.	49
L'entorn familiar i social de la mostra.	52
II RESULTATS.	54
INTRODUCCIÓ.	54
HÀBITS DE CONSUM I PREFERÈNCIES.	56
Els hàbits de consum televisiu.	56
Les preferències de programació i les seves raons.	60
L'humor.	62
El suspens, l'aventura, i la fantasia.	65
La ficció, la representació de la vida quotidiana i la identificació.	67
Els aspectes de producció.	71
Els programes que no agraden.	74
LA VIOLÈNCIA I LA TELEVISIÓ.	77
La violència als programes de ficció.	78
La violència als informatius.	82
La violència als programes de teleporqueria.	90
La violència a la vida real.	93
Els possibles efectes de la violència a la televisió.	99
Violència i altres mitjans de comunicació (videojocs, cinema).103	
Consideracions finals.	105
LA TELEVISIÓ I EL SEXE.	106
Els continguts sexuals a la televisió.	107
La publicitat i el sexe.	110
Programes informatius sobre sexe als mitjans de comunicació.	112
On busquen informació sobre sexe.	117
El sexe i els pares.	118
Diferents percepcions de la sexualitat per raons de gènere i contextos socioculturals.. . . .	121
L'escola i la sexualitat.	126

III CONCLUSIONS.	130
INTRODUCCIÓ.	130
ELS RESULTATS DE L'ESTUDI.	131
Les preferències televisives.	132
La violència i la televisió.	135
El sexe i la televisió.	139
L'EDUCACIÓ EN MITJANS DE COMUNICACIÓ.	141
L'ACTIVITAT DEL CONSELL DE L'AUDIOVISUAL DE CATALUNYA	144
SUGGERIMENTS PER NOVES INVESTIGACIONS	
14. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES.	153
IV ANNEXOS.	159
I ENQUESTA PILOT.	160
II ENQUESTA DEFINITIVA.	163
III NOTA PER ALS PARES.	
1	
IV QUÈ CAL FER AMB LA LLIBRETA-DIARI.	167
V CARTA ALS DIRECTORS DELS CENTRES.	168
VI LLISTAT D'ESCOLES CONTACTADES.	169
VII EXTRACTES DE LES LLIBRETES-DIARI.	171

I

INTRODUCCIÓ ¹

1. JUSTIFICACIÓ I OBJECTIUS DE LA RECERCA

La present recerca té, com a objectiu general, avançar en el coneixement de les interpretacions que els adolescents fan dels continguts televisius de violència i sexe, i intentar definir quins són els elements que les guien. Aquest treball sorgeix de la necessitat de donar resposta a una sèrie de preocupacions generals que pares i educadors manifesten respecte del comportament dels adolescents, com ara apatia, violència, i precocitat en la manifestació de conductes adultes, com ara el consum d'alcohol i drogues, i les relacions sexuals. A la televisió se l'acusa sovint d'haver provocat aquesta situació. Aquesta opinió s'alimenta amb la publicació freqüent d'estudis que, potser massa guiats per la necessitat d'aportar dades quantificables, no han tingut gaire en compte com els joves interpreten els continguts de la televisió a partir de les seves situacions socioafectives i culturals. És per aquest motiu que la majoria de les dades de què es disposen són bàsicament les respostes tabulades a qüestionaris que es pregunten de manera reiterativa què veuen les audiències més joves a la televisió i quant temps dediquen a aquesta activitat.

Tenim, doncs, informació sobre el que fan les audiències, però no sabem el quan, el com o el per què. Sobretot desconexim quin valor atorguen a allò que veuen a la televisió a l'hora d'interpretar el món, i de quina manera els referents televisius es barregen amb d'altres provinents de la família, el grup d'iguals, l'entorn socioeconòmic i les peculiaritats individuals, per donar lloc a aquesta

¹ Ha participat en la recollida i transcripció de dades per a aquesta recerca JOSEP FERNÁNDEZ CAVIA, a qui agraeixo la seva col.laboració.

interpretació. En el cas de les audiències adolescents ens trobem a més a més amb la pràctica absència d'investigacions orientades a estudiar el seu comportament televisiu, però amb moltes afirmacions respecte al mal que el consum d'aquest mitjà de comunicació ja els ha fet al llarg de la seva vida, i com això dificulta l'actuació d'altres institucions, com ara l'escola.

Als organismes reguladors com ara el Consell de l'Audiovisual de Catalunya, la societat els demana d'intervenir en els continguts dels mitjans de comunicació amb la finalitat de vetllar perquè aquests no tinguin una influència negativa en les audiències més joves, i sobretot en temes en què els adolescents poden ser més vulnerables, com la violència i el sexe. La possible intervenció d'organismes reguladors s'orienta, per una banda, a exercir un cert tipus de control de la programació televisiva –avisos de continguts no adequats per al públic més jove, franges horàries protegides, intervenció en les polítiques de programació de les cadenes de televisió, i campanyes d'informació adreçades a les famílies. Paral·lelament es plantegen també treballar en el desenvolupament de programes d'educació en mitjans de comunicació que puguin impartir-se a les escoles. Aquesta darrera línia de treball té com a objectiu ajudar els joves a interpretar els mitjans de comunicació des d'una posició més informada. El Consell de l'Audiovisual de Catalunya pot tenir un paper important en aquesta tasca aportant algunes de les bases que servirien de guia per a poder desenvolupar programes en matèria d'educació audiovisual.

Per tal que les accions suara esmentades puguin tenir el màxim d'utilitat, cal partir d'un coneixement de la relació dels adolescents amb la televisió del qual no disposem encara. És per això que aquesta recerca se centra a observar aquesta relació per mitjà d'un estudi qualitatiu d'una mostra reduïda d'adolescents de 12 a 16 anys, residents a la ciutat de Barcelona i al seu entorn. El treball que aquí es presenta no pretén aportar dades generalitzables de quina és la situació dels adolescents respecte a la televisió, però sí de descobrir quins són els elements fonamentals que hi ha al darrera de les seves preferències televisives i de la seva forma d'interpretar els continguts que els arriben a través d'aquest mitjà. Així,

els resultats d'aquesta recerca s'entenen més com a guia per orientar futurs treballs, polítiques d'actuació, o nous plantejaments teòrics, que no pas com una descripció absoluta i completa de la realitat que es pretén estudiar.

Seguint el tipus de plantejament exposat aquí, sorgeixen dues preguntes que guien aquesta investigació. En primer lloc es vol saber com els joves interpreten, avaluen i responen als continguts televisius relacionats amb la violència i el sexe. En segon lloc, es vol conèixer com els joves utilitzen aquests referents –que són només una part del context en què viuen amb altres referents- a l'hora de donar sentit a les seves experiències i a les seves relacions amb els altres. Per respondre a aquestes preguntes cal plantejar-se primer de quina forma intervenen els elements del context socioafectiu i cultural en el procés d'interpretació que realitza l'adolescent dels continguts que li arriben via televisió. És per això que aquest estudi parteix de les següents premisses:

1.- Deixar enrere les assumpcions simplistes d'altres treballs que se centren en la identificació i imitació de models i reconèixer la complexitat i diversitat de la forma en què les audiències interpreten els mitjans de comunicació. Aquestes assumpcions –generalment acceptades sense qüestionar-les- sovint són conseqüència d'un seguit d'afirmacions que moltes vegades no estan basades en observacions científiques, i que, quan ho són, poques vegades transcendeixen la mera descripció de la situació, sense preguntar-se'n les causes. A partir d'aquí sorgeixen comentaris com ara: “Si a la televisió surten continguts violents o imatges de sexe, això pot incidir en la conducta de l'adolescent i el pot fer insensible davant de la violència a la vida real, o excessivament promiscu i poc realista quant al desenvolupament de la seva activitat sexual”. Un dels objectius, doncs, d'aquest estudi és veure si això és cert o no, i si és que es produeix, quines altres raons –a part del model televisiu- hi poden haver al darrere.

2.- Partir de la base que els joves són usuaris actius dels mitjans de comunicació i no víctimes passives; és per això que haurem de prestar atenció a les formes en què interpreten i fan judicis sobre el que veuen. Tot i que la recerca que parteix

del coneixement del receptor i de la seva capacitat per interpretar i fer seus els continguts està força avançada, és també cert que quan es tracta del receptor jove –infants i adolescents- es tendeix encara a subvalorar la seva capacitat interpretativa, atribuint-ho a la seva curta edat i a la manca d'experiència que això comporta. Però darrera d'aquesta assumpció sembla que n'hi una altra d'amagada, i és pensar que els referents televisius –poderosos i omnipotents- poden esborrar altres referents presents a la vida quotidiana dels més joves i que els arriben a través de la família, el grup social a què es pertany, i les característiques que comparteixen com a grup d'edat. Aquesta recerca pretén, doncs, entendre en quin grau l'adolescent és un interpretador actiu dels missatges que sobre la violència i el sexe li arriben a través de la televisió, i d'on vénen els referents que utilitza per fer aquesta interpretació.

3.- Prendre en consideració com els joves utilitzen els mitjans de comunicació en la seva vida quotidiana, i en quin grau això pot ser rellevant de cara a entendre les seves pròpies experiències i a construir les seves identitats. Es pretén així conèixer quin valor donen al consum de televisió, entesa com a una activitat més dintre del seu temps d'oci. També es vol valorar si els referents televisius incideixen en la forma de gaudir de l'oci que tenen els adolescents o si, pel contrari, són les formes d'oci imperant a la nostra cultura les que atorguen un valor determinant a veure la televisió dintre de les dinàmiques de la cultura adolescent.

4.- Centrar-se a conèixer la forma en què els joves donen sentit als programes que més els atrauen. Per això es tracta primer d'identificar quins són els programes que més agraden als adolescents i per què, però també comprendre en quin grau alguns dels elements presents als programes –humor, aventura, fantasia, suspens, i possibles trets identificatoris amb els adolescents-, resulten atractius per als joves.

5.- Conèixer les expectatives que tenen els adolescents respecte a la programació televisiva. Es a dir, saber quin tipus de programes els agradaria poder veure i per

què, i de quina forma aquests podrien contribuir a les seves necessitats de formació i d'entreteniment.

Amb aquesta recerca es busca respondre a l'interès social que planteja el tema de la violència i el sexe a la televisió. Aquesta preocupació es deriva de la constatació de canvis socials cada vegada més freqüents i que ens porten a preguntar-nos si l'adolescent està preparat o no per poder afrontar-los. Dintre d'aquests canvis trobem ara la tendència cap a l'individualisme, i si això pot portar al manteniment i l'augment de les injustícies socials, la disminució de la necessitat de diàleg per a la solució de conflictes, o a l'augment dels enfrontaments entre persones i col·lectius que són diferents i pensen de manera distinta. És per tot això que cal preguntar-se si i com incideix el consum de televisió en la aparició d'aquestes característiques en la població adolescent, però també quin paper poden tenir en el desenvolupament d'aquestes tendències altres realitats de la societat actual.

Els resultats d'aquest estudi poden oferir algunes dades útils per orientar l'enfocament de l'educació en mitjans de comunicació als centres d'educació secundària. Aquesta matèria, prevista a l'ensenyament obligatori, rep, en general, un tractament incomplet o inadequat, sovint de caràcter moralista, i gairebé sempre des del punt de vista dels adults. Aquesta investigació pot ajudar a identificar els trets essencials de la interpretació que fan els adolescents dels continguts televisius, tot tenint en compte la seva comprensió del món, els seus interessos i les seves dificultats en aquest període de creixement i de recerca d'identitat que anomenem adolescència. Aquest coneixement és necessari per poder dissenyar actuacions educatives en relació als mitjans de comunicació. Les informacions que es derivin d'aquesta recerca poden també tenir una certa utilitat per establir els criteris que haurien de guiar les decisions tant en quant a la compra de programes per a aquesta franja d'edat com en quant al tipus de control de continguts que s'hauria de demanar des del Consell de l'Audiovisual de Catalunya. Finalment, les dades d'aquesta investigació haurien d'ajudar a augmentar la consciència de la importància d'iniciar un conjunt d'accions

orientades a afavorir la creació de programes de producció autòctona destinats als joves.

2. BREU ESTAT DE LA QÜESTIÓ

La forma en què nens i adolescents responen als continguts televisius de violència i sexe ha estat una preocupació constant per part de pares, educadors i organismes reguladors dels mitjans de comunicació, com ara el Consell de l'Audiovisual de Catalunya. Sembla haver-hi un consens generalitzat sobre el fet que els continguts de violència i sexe a la televisió no han fet més que augmentar en els darrers anys. Tanmateix, cal tenir en compte que, tot i les queixes per part dels adults envers la programació televisiva, la seva actitud respecte als continguts de violència i sexe són ara més permissives i liberals. Són moltes les investigacions que -a nivell internacional- s'han impulsat per tal de donar una resposta a la preocupació social que aquest tema ha despertat des de l'aparició de la televisió. Es presenta a continuació un breu repàs dels principals enfocaments en l'estudi d'aquest tema, i es comenten els principals avantatges i limitacions de cada orientació. L'objectiu d'aquesta revisió és justificar la necessitat de la recerca qualitativa com a complement necessari i útil per a avançar en el coneixement del receptor.

2.1 Els adolescents i els continguts televisius

És preocupant constatar que tot i la preocupació pel tema, són poques les investigacions que s'han fet per esbrinar de quina forma els adolescents interpreten aquests tipus de continguts i el que hi ha al darrere de les seves interpretacions. La majoria de les investigacions tenen com a punt de partida plantejaments teòrics i aplicació de metodologies que provenen d'estudis fets als Estats Units i que han marcat durant molts anys la forma d'estudiar les audiències televisives però que no han tingut en compte el receptor com a subjecte actiu. És

per això que ens trobem amb molts estudis d'anàlisi de contingut que mostren com la freqüència de les imatges de violència i sexe ha augmentat, però que mesuren el contingut només d'una manera superficial. Paral·lelament, les investigacions sobre els efectes d'aquests tipus de continguts tendeixen a ser no concloents i problemàtiques. Això tant es aplicable als estudis sobre els efectes negatius de la televisió sobre el comportament i les actituds, com també a la recerca sobre els efectes potencialment positius. Donat aquest context es fa necessari el desenvolupament d'investigacions de base que puguin servir de punt de partida per al desenvolupament de noves teories i hipòtesis. Veiem a continuació què ens ha aportat la recerca en actituds, anàlisi de contingut, els estudis dels efectes, i la teoria dels usos i interpretacions.

La televisió i la formació d'actituds

El CAC es troba, igual com altres organismes reguladors europeus, amb un allau de queixes sobre els continguts televisius entre els quals destaquen les referents a la violència i el sexe. A Europa, hi ha hagut diversos estudis que s'han dut a terme per mirar d'establir alguna mena de seguiment i control sobre els continguts de violència i sexe que hi ha a la televisió. Un exemple d'aquests estudis és la guia que a l'any 2000 va publicar el British Board of Film Classification de cara a regular els continguts de sexe, violència i llenguatge barroc en els continguts de la televisió, el cinema i el vídeo. Aquesta guia estava basada en els resultats d'un estudi -*Sense and Sensibilities* (Hanley 2000)- en el qual es recullen els resultats d'una enquesta demogràficament representativa que van respondre 1249 persones. En aquest estudi sembla que el gènere i l'edat són factors determinants en la forma en què les persones entenen el sexe i la violència de la televisió. En aquest sentit les dones semblen en general més sensibles als continguts de violència i sexe que els homes i les persones més joves tenen una actitud més permissiva respecte a aquest tipus de continguts que la generació anterior. Una limitació d'aquest estudi és que no es va consultar adolescents menors de 18 anys. Tanmateix, les persones que van participar per decisió pròpia en el fòrum obert a Internet sobre aquest tema eren en general joves, majoritàriament homes i en un nivell alt d'utilització dels mitjans de

comunicació en general. Aquest col·lectiu no estava d'acord amb els perills dels continguts sexuals i violents als mitjans de comunicació i no veien la necessitat d'aplicar mesures reguladores. Si bé l'esmentat estudi intenta introduir alguna referència sobre les diferents formes de percebre els continguts de violència i sexe segons el nivell d'utilització dels mitjans de comunicació, els resultats no són concloents. Tanmateix, el que sí que aporten les seves conclusions és la necessitat d'estudiar les audiències més joves, ja que aquestes representen el grup més gran d'usuaris de les noves tecnologies de la comunicació, i això podria tenir una incidència en la forma en què interpreten els continguts televisius.

Tot i l'aparició d'alguna recerca que deixa els individus opinar lliurement, la forma més habitual d'obtenir dades és la de l'enquesta. És important assenyalar aquí que les enquestes amb què s'intenten mesurar actituds tenen limitacions importants. En primer lloc cal tenir en compte que les respostes depenen molt de la forma en què està formulada la pregunta. Si es pregunta a les persones si els molesten o desagraden els continguts de violència i sexe a la televisió, és bastant lògic que aquestes donin una resposta que pogués ser considerada com la d'un ciutadà responsable. Al cap i a la fi, quin tipus de ciutadà estaria disposat a afirmar que hi ha poca violència o poc sexe a la televisió? Així, en general, les respostes a les enquestes es contradiuen ja que si bé la majoria expressen una opinió negativa respecte als programes amb continguts de violència i sexe, els estudis d'audiència assenyalen quotes considerables de pantalla per a aquests mateixos programes. Finalment, no està molt clar què s'entén pel concepte d'"actituds" i per tant com els resultats de les enquestes sobre actituds poden ser utilitzats com a forma de guia per desenvolupar polítiques reguladores respecte als mitjans de comunicació. Cal tenir en compte també, que els psicòlegs socials estan cada cop més d'acord sobre el fet que les actituds de les persones són variables i inconsistents, és a dir que no responen a les categories tancades que apareixen freqüentment als qüestionaris, les quals no deixen espai per a l'ambivalència i la incertesa. És per aquest motiu que la recerca qualitativa és important, com també ho és la recerca adreçada a conèixer les interpretacions dels nens i els adolescents sobre els continguts violents i de sexe que apareixen a la televisió. Malauradament, la preocupació sobre els efectes de la televisió en aquest col·lectiu no ha estat gaire acompanyada d'estudis que es preocupessin per

conèixer com pensen i senten els nens i els adolescents i quin és el paper que els mitjans de comunicació tenen a les seves vides.

2.1.2. L'anàlisi de contingut

La metodologia que s'utilitza en aquest tipus d'anàlisi és, en general, força limitada, de cara a aconseguir esbrinar de quina forma la televisió pot incidir en el comportament dels joves. Els investigadors comencen per crear una llista de comportaments violents: (cops, lluites, ferides, assassinats, etc.) o comportaments sexuals (petons, abraçades, contacte sexual, contacte sexual agressiu, etc.). Llavors prenen una mostra limitada de programes televisius i contenen el número de incidents presents en les imatges que responguin al contingut de les seves llistes. Aquest és el cas dels estudis sobre violència de G. Gerbner. Tanmateix, per avançar en la comprensió de la relació entre televisió i audiència, no n'hi ha prou amb seleccionar imatges i quantificar-les. El problema és que la mera quantificació de continguts violents o de sexe no indica quin és el significat que se li dona en el context on està passant, ni molt menys el significat que li donarà el receptor des del seu context sociocultural i afectiu. A més, s'ha de tenir en compte que ni la violència ni el sexe apareixen representats sempre de manera positiva, i això també pot ser important a l'hora d'interpretar les escenes d'aquests comportaments que apareixen a la televisió.

L'anàlisi de contingut, tot i la seva aportació important envers la constatació de la quantitat d'actes violents que es veuen a les pantalles televisives, té només una capacitat molt limitada per trobar informació sobre significats. Sembla assumir un significat únic, que hi ha a la pantalla i que tothom pot veure, quan el que sembla cert és que els significats de les imatges poden ser múltiples i complexos. Així, qualificar com a violentes les escenes de la batalla en la segona pel·lícula d'*El Senyor dels Anells* on la lluita es manté contra éssers que no són humans és una assumpció problemàtica com també ho és codificar un pas de ball o un gest amb una guitarra com a sexualment suggestiu. També cal comentar aquí que aquests tipus de plantejaments ofereixen una anàlisi força superficial del material que estan revisant. Les seves anàlisis sobre els textos audiovisuals no prenen en

consideració els contextos, els significats, les representacions, el registre i la forma en què es perceben els continguts. Per exemple, un contingut violent en un context fantàstic no és interpretat pel receptor de la mateixa manera que un contingut violent representat en un context real. Sembla que aquests tipus d'investigacions no tenen en compte les complexitats de les representacions i no entenen o no respecten totes les característiques dels textos audiovisuals que estan estudiant. Aquests tipus d'estudis estan confonent sovint les conductes en el món real per les representacions d'aquestes conductes en els mitjans de comunicació. Molts d'aquests treballs responen a plantejaments previs, molt cops de caire moralista, com per exemple la categorització de l'activitat sexual que no és heterosexual com a no-natural o l'assumpció que el nombre d'actes violents vistos a la televisió està directament relacionat amb el desenvolupament d'actituds violentes o agressives.

Si bé l'anàlisi de contingut en si mateixa no pot dir res sobre les interpretacions que fan les audiències dels continguts televisius, els investigadors en aquest camp fan amb una certa freqüència assumpcions contradictòries sobre la comprensió i el coneixement de les audiències, en especial quan aquestes audiències són nens. Al mateix temps assumeixen que els nens i adolescents entenen de la mateixa forma que els adults les al·lusions que es fan. Per exemple, s'assumeix que els nens entendran que la imatge d'una parella al llit vol dir que acaben de tenir relacions sexuals o que van a tenir-ne, quan en realitat, fins i tot quan els nens o adolescents poden acostar-se a fer aquestes inferències, el que s'imaginem que pot ocórrer amb els personatges és molt variable.

En les investigacions centrades en l'anàlisi de contingut es tendeix amb molta freqüència a considerar que els espectadors no poden resistir la influència dels missatges a què estan exposats. En aquest sentit les anàlisis de contingut alimenten els estudis sobre els efectes dels mitjans de comunicació en assumir que les representacions que aquests fan de la realitat tindran un impacte important sobre les audiències. En aquesta línia de treball cal destacar l'estudi sobre els efectes de la violència de Gunter (1985), que generà tota una categorització dels efectes de la violència televisiva a nivell cognitiu, afectiu i de comportament. Autors com Garcia Galera (2000) recullen també les aportacions

de Gunter a l'hora de construir un marc teòric en el qual poden apreciar-se les principals teories desenvolupades al llarg del temps en relació a la influència de la violència televisiva en els espectadors. El problema és que aquest tipus d'anàlisi generalment ignora el gènere dels programes, tot assumint que les audiències no entenen les convencions genèriques que governen les representacions i per tant responen de la mateixa forma a un acte violent o referència sexual tant si es tracta d'un informatiu, una telesèrie, una telenovel·la, o un "reality show". Tampoc tenen en compte el coneixement especialitzat que els *fans* de cada gènere en particular han desenvolupat, i que canvien d'acord amb els marcs de referència que ells mateixos aporten a la lectura de cada text (Albero Andrés, 1995). I és que resulta excessivament agosarat assumir que l'audiència està interpretant els continguts de la mateixa forma que ho fa l'investigador.

Els intents per part de molts estudiosos de veure una relació directa entre veure televisió i pobresa o manca d'autoestima (Greenberg et al. 1993) suggereix un model deficient de consum dels mitjans de comunicació –que la televisió és una elecció que es fa només quan altres opcions millors no són disponibles. En canvi, com altres investigadors han suggerit (Albero-Andres, 1993, Orozco, 1996) veure televisió constitueix una pràctica habitual en el temps lliure entre els joves que pertanyen a classes privilegiades, i escullen aquesta activitat. Les investigacions que prenen com a base l'anàlisi de contingut, tendeixen a contemplar la televisió d'una forma extremadament racional, com una font d'informació únicament i assumeixen que els nens i els adolescents es creuen allò que veuen. Condemnar la forma poc realista i irresponsable en què es presenten les relacions sexuals en molts programes implica que la televisió s'ha d'utilitzar com un instrument per a induir un comportament correcte (moralment o pragmàticament desitjable) i per tant demanen una curiosa barreja de realisme documental i avisos morals. Això implica que la televisió hauria de representar allò que les audiències haurien de pensar i no com són les coses, perquè actuaran segons el que pensen que són les coses (Hodge & Tripp, 1986:101). Aquest tipus d'estudis té, per tant, molt poc interès d'explorar com els textos dels mitjans de comunicació ressonen en les audiències en altres nivells molt diferents –per exemple quant als seus sentiments, plaers o fantasies.

Resumint, aquestes classes de recerca assumeixen amb molta freqüència una sensibilitat per part de l'audiència però pràcticament mai no pensen en el fet que són competents a l'hora d'interpretar el material que troben a la televisió i en les circumstàncies en què ho fan. A més a més, aquests estudis transformen els continguts i la influència de la televisió en sèries de gràfics i anotacions estadístiques que aparenten una neutralitat retòrica i científica, objectivitat i anàlisi sistemàtiques, però que no tenen res a veure amb l'experiència de l'audiència. Alguns d'aquests estudis combinen les estadístiques amb descripcions suposadament neutrals dels materials que han visionat.

Tot i que la majoria dels estudis que fan referència a l'impacte de la violència i el sexe que surt a la televisió són d'origen nord-americà i britànic, la diferència fonamental rau en el fet que els primers són, en molts casos, finançats per institucions que estan en contra dels mitjans, mentre que els segons semblen ser més neutrals per tal com intenten assegurar-se que els judicis sobre instàncies específiques de continguts dels mitjans són recolzades tant per l'evidència d'actituds públiques com per una comprensió de la natura dels continguts que s'emeten per televisió. És per aquest motiu que aquests tipus de recerques a Europa tenen uns resultats menys sensacionalistes que als Estats Units. Això potser és degut no només a una possible diferència quant a la programació d'Estats Units i Europa sinó també a la utilització de mètodes d'anàlisi diferents. La recerca feta a la Gran Bretanya, per exemple, sembla tenir més en compte els elements referents al context. Els continguts de violència i sexe presents a la televisió poden donar informacions que tenen el potencial de convertir-se en part del repertori dels adolescents per pensar, parlar i donar sentit a ells mateixos i a les seves experiències. Tanmateix, l'anàlisi de contingut no ens serveix per a conèixer com els adolescents utilitzen aquest repertori de coneixements.

2.1.3 Els estudis dels efectes

Tot i les moltes limitacions que té l'anàlisi de contingut, sí que s'ha de reconèixer que aquesta metodologia és susceptible de donar alguna explicació del tipus de

material que apareix en televisió i de com aquest pot anar canviant. Però aquests resultats no diuen res sobre les conseqüències d'aquesta situació per als espectadors i com aquests interpreten o responen a allò que veuen. És per això que no podem arribar a conclusions sobre els efectes de la televisió només a partir de l'anàlisi de contingut. Des de l'aparició el 1969 del *Surgeon General Report on Television and Social Behaviour*, la investigació sobre audiències ha estat molt dominada pels estudis sobre els efectes de la televisió. Exemples relativament recents d'aquest tipus d'anàlisi el constitueix el *National Violence Study* (1994-1997) que destacava que els continguts violents a la televisió poden provocar, a més de l'aprenentatge de comportaments i actituds agressives, la desensibilització envers la importància de la violència, i també la por de ser víctima de la violència real, o el que també s'ha denominat la síndrome del món malvat. Si bé hi ha hagut alguns treballs que parlen dels efectes positius de la televisió, la immensa majoria dels estudis se centren en els efectes negatius. Són freqüents, per tant, preguntes com ara: mirar continguts violents a la televisió, fa que els nens desenvolupin actituds violentes? , o veure continguts sexuals a la televisió fa que els joves desenvolupin expectatives poc realistes o una visió distorsionada del que és el sexe i les relacions sexuals, que els pot portar a la promiscuïtat o a les pràctiques sexuals sense protecció? Aquests tipus de preguntes assumeixen de forma explícita que les relacions entre la televisió i les seves audiències es poden definir de la millor manera possible en termes d'influències i efectes. Tot i que alguns investigadors d'aquesta orientació diuen reconèixer que les audiències no són víctimes passives dels mitjans de comunicació, a la pràctica, les teories i les hipòtesis que fan servir assumeixen que la relació mitjans de comunicació-audiències és unidireccional. És a dir, la relació entre els mitjans de comunicació i les seves audiències continua essent la d'estímul-resposta, en què l'audiència, especialment les audiències més joves, són vistes com possibles imitadors de les conductes que apareixen representades a la televisió.

Independentment del plantejament inicial que guia aquest tipus d'estudi, existeix també un problema important pel que fa a la metodologia que s'utilitza i les seves limitacions. Bàsicament, la teoria dels efectes ha utilitzat dos tipus de mètodes: les enquestes i els estudis experimentals. El que passa amb aquesta metodologia és que, si bé és cert que les enquestes a gran escala tenen l'avantatge de poder

utilitzar mostres molt àmplies i representatives de la població que es pretén estudiar, no poden controlar totes les variables possibles que intervenen en la relació televisió-audiència, i més concretament aquelles que fan referència als contextos i moments específics i també a la personalitat i trajectòries individuals. És aquest un dels punts de partida per revisar la utilitat de la teoria dels efectes, el d'observar com diferents circumstàncies -la justificació explícita de la violència, l'entorn familiar, l'educació i la cultura- influeixen en l'avaluació que fa l'espectador de les escenes violentes, i per tant en l'impacte d'aquestes.

Les principals crítiques que han rebut els estudis dels efectes se centren en el fet que aquests no tenen en compte les variables importants del context, ni s'escolta què diuen els receptors. A més d'això, les definicions de violència que es fan servir són encara excessivament generals, i els treballs se centren bàsicament a analitzar programes de ficció, sense comparar-los amb altres tipus, com ara els informatius. Això fa que no s'estudiïn les diferents formes d'interpretar la violència segons aquesta es percebi com a ficció o com a realitat. I finalment es fa la crítica a la metodologia experimental. Quan es treballa amb experiments, els investigadors controlen el procés i el context en el qual s'exposa a l'audiència a un contingut televisiu, i també la influència potencial d'altres variables. Tanmateix, aquests estudis funcionen bé només quan es tracta de esbrinar la influència a curt termini de continguts televisius concrets, per no els efectes acumulatius ni a llarg termini. Però potser el problema més important es que els estudis de laboratori es fan en condicions que no són les de la vida real. Alguns d'aquests estudis utilitzen programes prèviament editats, o extractes de programes en comptes dels programes sencers. S'ha de dir també que alguns investigadors han intentat solucionar aquests problemes a base de fer estudis que només mesuren les respostes als programes reals en situacions quotidianes. Per exemple, un grup de persones veuen un programa en circuit tancat de televisió i es compara la seva resposta amb la d'aquells que no han vist el programa. En canvi, fins i tot en aquesta situació els participants saben que formen part d'un experiment, i això pot influir en la seva resposta. Els estudis experimentals poden arribar, com a molt, a demostrar què és el que podria passar, però no el que realment passa.

La televisió com a font d'informació

Les audiències més joves estan exposades diàriament a una gran quantitat de escenes on es troben continguts violents i sexuals. En el cas de les imatges amb contingut sexual s'ha de tenir en compte que les audiències adolescents tenen, per les característiques pròpies de la seva edat, una gran curiositat respecte al sexe. Volen conèixer no només la part “mecànica” de la activitat sexual sinó també diferents formes de comportament respecte a les seves possibles experiències amb el sexe. És per aquest motiu que es pensa que la televisió pot proveir d'informacions importants per al desenvolupament de les expectatives dels adolescents envers la seva sexualitat.

Els efectes de l'exposició dels adolescents a continguts violents i de sexe s'han d'analitzar, però caldria també tenir en compte les diferents preferències televisives dels adolescents segons el grup social a què pertanyen, i si es tracta de nois o de noies. Per exemple, sembla que, en general, les noies tendeixen a veure més telesèries, mentre que els nois veuen més vídeos musicals, i cadascun d'aquests gèneres representa la violència i la sexualitat de diferents formes. També, s'ha de tenir en compte que –en el cas de la sexualitat- uns i altres accedeixen a altres mitjans, com per exemple les revistes, on la informació que troben és molt diferent. És per això que els estudis sobre televisió i sexualitat s'haurien de completar, però intentant conèixer com la informació sobre sexualitat circula entre el grup d'edat. També caldria arribar plantejar-se la necessitat d'arribar a conèixer de quines formes els adolescents interpreten el que veuen a la televisió.

L'aproximació a la televisió com a font d'informació és encara força utilitzada i, generalment, parteix de la base que la televisió distorsiona i representa de forma inadequada tant el grau de violència que existeix a la societat com els aspectes relacionats amb la sexualitat. Aquesta visió moltes vegades implica pensar que la informació que reben els adolescents a la televisió sobre la violència i la sexualitat pot eliminar altres referents més pròxims. Tanmateix, no es coneixen estudis que hagin provat de forma convincent que això sigui cert, encara que l'opinió pública tendeix sovint a afirmar-ho. És per aquest motiu que cal entendre com la gent

jove interpreta i entén les representacions de la violència i la sexualitat que surten a la televisió, i quins són els elements fonamentals que guien aquestes interpretacions.

2.1.5 L'ecologia sociocognitiva i la televisió

Les formes d'analitzar la relació televisió-adolescents exposades abans tenen en comú que apliquen una forma d'explorar la realitat social que no parteix d'una aproximació holística per estudiar la relació individu-televisió. En el cas de les audiències més joves, aquest punt de partida ha portat, d'una banda, a prestar poca atenció a la manera com aquest sector de la població interpreta la realitat, i, d'altra, a passar per alt la tasca fonamental dels agents socialitzadors tradicionals –especialment la família. Aquest enfocament posa de manifest, d'una banda, l'escàs interès que molts estudis de la comunicació tenen per la figura del receptor, entesa com a subjecte actiu i imaginatiu i, d'altra, l'absència d'un enfocament científic d'aquests tipus de temes que tingui un punt de vista integral, ecològic i interdisciplinari, propi de la ciència més contemporània.

Sembla, doncs, que aquestes maneres d'estudiar el tema joves-televisió resten encara molt lligades al paradigma estructuralista en el qual s'han inscrit molts estudis de comunicació de massa, tant pel que fa als aspectes relatius a la influència social dels *media* com als pertanyents més aviat a les característiques formals dels missatges. Així, s'ha donat prioritat als treballs sobre els signes i la seva sintaxi (anàlisi de la forma del missatge televisiu) en detriment d'altres dimensions com la semàntica i, més especialment, la pragmàtica (la interpretació de les percepcions, l'ús que fa la persona d'allò que veu a la televisió, com ho integra en la seva realitat, com ho modifica, etc.). S'ha donat doncs, en general, poc protagonisme al receptor i a la seva activitat de construcció simbòlica de la realitat.

L'aprenentatge de les línies i les normes de conducta que conformen la societat el fa cada individu a través dels anomenats agents socialitzadors. Es pot dir, doncs, que la relació que percebem entre televisió i món real és variable segons l'edat,

l'experiència i la condició social. Però també és cert que la capacitat per a emetre judicis de realitat adequats respecte a la televisió és conseqüència d'una activitat de percepció del mitjà que únicament es pot adquirir a través de l'experiència de veure televisió. Ens podem preguntar, així, si veure la televisió és una activitat favorable o no per capacitar els més joves per enfrontar-se al món real. Però aquesta pregunta no està ben formulada, pel fet que qualsevol procés socialitzador engloba tots els elements de l'entorn de l'individu, i per tant la televisió forma part d'aquesta socialització, i la seva existència es troba en interacció constant amb altres agents socialitzadors.

Les dificultats de conèixer i comprendre augmenten, per tant, en una realitat canviant en què no només s'han d'observar els fets –què veuen els adolescents a la televisió, o quin és el seu entorn socioeconòmic– sinó també els sentiments, les emocions, els significats, i per tant les representacions de la realitat que cadascú realitza individualment i col·lectivament alhora. Així, la percepció que pot tenir un adolescent sobre la violència i el sexe és la combinació d'una sèrie d'elements l'evolució dels quals, nosaltres els investigadors socials, difícilment podem seguir. Finalment ens trobem amb les dificultats que comporta l'exercici responsable de l'activitat científica. Al llarg dels darrers anys hem anat prenent consciència de les diferents possibilitats de representació de la realitat, i de la potencial diversitat de models culturals i paisatges cognitius a què els éssers humans podem accedir. Així, tant des del punt de vista de la tasca científica com de l'activitat humana en general, cal recordar, tal com fa Bastardas (2003) la frase que Carlos Castaneda posa en boca del seu personatge, Don Juan: “El mundo no se nos da directamente, está por medio la descripción del mundo”. Els nostres mapes de la realitat esdevenen, en conseqüència, tan importants com el món que tractem d'entendre.

Amb quin paradigma ens aproximem, doncs, a aquesta realitat dels adolescents que pretenem estudiar? Quines visions de la realitat portem quan intentem entendre els fenòmens que analitzarem? Durant els anys d'exercici de la meua tasca com a investigadora social, he tingut la sort d'entrar en contacte amb idees i autors que m'han permès conèixer l'existència de paradigmes innovadors. Tot i

provenir de diferents camps i línies, aquests autors estan construint una perspectiva que molts d'ells anomenen “complexitat” (Morin, 1980, 1991, 1992, 1999 i 2000; Wagensberg, 1985; Waldrop, 1992; Gell-Mann, 1996; Eve, 1997). Aquesta perspectiva obre la porta a la possibilitat d'estudiar científicament i amb més rigor els fets humans, a partir de prendre en consideració fenòmens tan importants com el context en què es produeix el fenomen, i també tot allò que passa no únicament per la juxtaposició ordenada de les parts sinó per una interacció no simple entre elles, o bé entre elles i d'altres elements fonamentals de l'entorn (Bastardas, 2003). I és aquesta perspectiva la que s'ha intentat aplicar en el plantejament d'aquest estudi i també en l'anàlisi dels seus resultats.

3. METODOLOGIA

En aquesta secció es tracta d'explicar la forma en què s'han recollit les dades que conformen el present estudi, i de comentar també tant els aspectes positius com les limitacions dels seus resultats, els quals es presentaran més endavant. Si es té en compte que les investigacions no són mai neutrals i que per tant no podem presentar els resultats com a veritat única sobre la realitat que han estat estudiant, caldrà tenir present que el que s'ha trobat està afaïçonat per la metodologia utilitzada, els contextos en què s'ha treballat, les relacions que existien entre els participants abans que comencés la investigació i les que es van desenvolupar en aquest procés, i també la forma en què aquestes dades han estat processades i analitzades.

La quantitat d'elements que hi havia sobre la taula –adolescents, televisió, família, grup d'iguals, violència, sexe- i les múltiples relacions que s'estableixen entre ells, comportava no només dificultats d'anàlisi sinó també la necessitat d'utilitzar uns instruments de recollida de dades que permetessin tenir una visió al més acurada possible de la realitat que es pretenia estudiar. Per aquest motiu es va plantejar la utilització d'unes tècniques de recerca que facilitessin l'aproximació a la realitat que viuen els adolescents seleccionats per a aquest estudi. És per això que es va demanar als joves que participessin en activitats

que van des de les més individuals a les que es fan conjuntament amb el grup d'iguals, ja que s'assumeix que tant una situació com l'altra són aspectes fonamentals per a entendre el comportament i les actituds. Es buscava que cada fase de la recerca servís de punt de partida per a la fase següent, i així successivament. La participació dels joves en aquest estudi no va ser voluntària ja que totes les etapes de la recerca es van dur a terme en hores de classe i el professor va ser l'encarregat d'escollir els adolescents que havien de participar en les altres etapes. La recerca es va dividir en les següents fases: una enquesta, la redacció de diaris personals, entrevistes amb grups de dos joves, i grups de discussió. S'explica a continuació com es va desenvolupar cada una de les etapes de la recerca.

Com que, tal com s'ha dit, el disseny de cada una de les parts d'aquest estudi està confeccionat a partir dels resultats obtinguts en l'etapa precedent, en aquesta secció es mostraran també els resultats obtinguts en cada fase que s'han pres com a punt de partida per a la següent. Aquesta forma d'organitzar l'informe de recerca, introduint part dels resultats en l'apartat de la metodologia, permet no només respectar la forma en què es va desenvolupar el treball, sinó també estructurar més endavant el capítol de resultats a partir de blocs conceptuals en els quals s'inclouen les dades obtingudes a les diferents etapes de la recerca.

L'enquesta: introducció metodològica

La redacció de les preguntes de l'enquesta va ser potser la part de la recerca en què van sorgir més dificultats. Donats els objectius que ens plantejàvem, la varietat d'aspectes que es pretenien tractar, i l'evident interacció entre ells, era pràcticament impossible proposar-se un qüestionari amb opcions de resposta prefixades, ja que això impediria que els joves s'expressessin lliurement. Es va procedir, doncs, a redactar un qüestionari amb preguntes obertes i, per tant, difícil de quantificar. L'enquesta es va passar a la totalitat dels 97 adolescents que formaven la mostra, quantitat d'individus molt alta per un qüestionari de tipus qualitatiu, que ha fet força difícil el seu processament posterior. Tanmateix,

malgrat els problemes que això ha representat, la informació obtinguda amb aquest instrument metodològic ha resultat força útil i il·lustrativa de la realitat que es pretenia estudiar.

En el plantejament d'aquest primer instrument de la recerca es van tenir en compte els següents punts: en primer lloc, la finalitat mateixa de l'estudi, que era aconseguir sentir les veus dels propis adolescents. S'intentava, doncs, evitar caure en la temptació de guiar les preguntes de l'enquesta cap a algun dels arguments que freqüentment es relacionen en el consum de televisió per part dels més joves: a) el consum de televisió és la principal causa dels comportaments violents, b) les escenes de sexe a la televisió marquen les expectatives dels adolescents en aquest camp, c) els adolescents consumeixen massa televisió. Conscient del fet que les respostes a les preguntes de l'enquesta podrien enllaçar-se potser amb algun dels arguments esmentats a dalt, però també amb alguns de nous, vaig intentar plantejar un qüestionari amb preguntes obertes, amb temes que aparentment se sortien de l'objectiu de la recerca i amb una llargada que va fer témer per la seva viabilitat. En l'enquesta es pretenia, doncs, tenir dades sobre els següents punts: a) context socioeconòmic dels adolescents, b) hàbits de consum televisiu, i c) actituds i desig de canvi respecte al món i també respecte a la programació televisiva. Amb aquesta enquesta es volia també obtenir una primera base d'informació sobre: a) quins són els programes de televisió més vistos, b) quines possibles raons es troben al darrere de les preferències televisives dels adolescents, c) quins són els elements que guien la seva interpretació del que és violència i del que es sexe, d) quins són els elements que marquen el seu coneixement personal i social sobre violència i sobre sexe, i e) veure quin tipus de propostes de programes televisius fan els adolescents.

3.1.1 L'enquesta pilot

De cara a valorar la idoneïtat del qüestionari que s'havia preparat, i abans de passar-lo a la totalitat de la mostra, es va dur a terme una enquesta pilot (vegeu annex n. 1). Amb això es pretenia no només descobrir errors i ineficàcies en el plantejament de les preguntes, sinó també concretar millor els temes que

s'inclourien en el qüestionari definitiu, millorar la disposició i la redacció de les preguntes quant a la claredat i facilitat de comprensió, i també per valorar la durada de la prova i altres aspectes tècnics.

Com que en aquesta recerca es treballa amb dos grups d'edat diferents, el qüestionari pilot va ser administrat a dos grups d'alumnes: un a 1er. d'ESO de l'Institut d'Ensenyament Secundari "Can Puig", de Sant Pere de Ribes, i l'altre a 3er. d'ESO del mateix centre. Aquest qüestionari es va passar als dos grups el 23 d'octubre del 2003. El nombre d'individus participants en aquest pilot va ser de 25 alumnes de 1er. d'ESO i de 22 alumnes de 3er. d'ESO.

Els resultats de l'enquesta pilot van mostrar que potser calia reduir el nombre de preguntes, donat que els alumnes més ràpids en acabar l'enquesta van trigar 21 minuts a 1er. d'ESO i 24 minuts a tercer. Els últims alumnes en completar el qüestionari hi van dedicar 42 minuts a primer d'ESO i 45 a tercer. Es va trobar també que els alumnes mostraven els primers símptomes de cansament entre els minuts 17 i 20 (més o menys cap a la pregunta n. 20). Tanmateix, el grau d'atenció durant el transcurs de la prova va ser força correcte, i només es va perdre mínimament l'ambient de concentració durant els 10 darrers minuts de la sessió, quan la gran majoria dels alumnes ja havien omplert el qüestionari. La pregunta n. 37 (*De les següents informacions sobre sexe, qualifica de 0 a 5 les que consideris més importants*) va causar alguns comentaris i rialles entre 4 o 5 alumnes de 1er. d'ESO. La pregunta n. 34 (*D'on creus que treus més informació sobre sexe*) va generar comentaris creuats a tercer d'ESO. Es van detectar alguns problemes individuals pel fet que en el grup de 1er. d'ESO hi havia dos alumnes que necessiten una atenció pedagògica específica per mancances intel·lectuals. Al grup de tercer d'ESO hi havia dos alumnes amb problemes lingüístics amb el català: una noia magrebina i un noi equatorià. En aquests dos casos, el qüestionari no es va omplir del tot. Com era d'esperar, el grau de comprensió general del qüestionari va ser major a tercer d'ESO -on pocs aclariments van ser necessaris- que a primer -on l'atenció de l'investigador era requerida amb molta freqüència. Només es va donar un cas de rebuig, el d'un noi que, tot i omplir completament i correctament el qüestionari, va manifestar en acabar que aquells

temes no eren del seu interès. Es referia concretament a la presència de d'elements de caràcter sexual als programes televisius.

Mentre els joves responien al qüestionari es van detectar problemes de comprensió o que requerien un aclariment per part de l'investigador a les preguntes 3, 6, 7 i 13. A la pregunta 14 (*Digues el nom de sèries de televisió que més t'agraden*) hi havia individus que recordaven bé la sèrie però no el seu nom. A la pregunta 20 (*Creus que hi ha violència a la televisió? Ens podries donar exemples de programes violents a la televisió?*) alguns van voler aclarir si la violència es referia a violència de sang o psicològica. A la pregunta 26 (*Has sentit alguna vegada (o saps d'algun cas) en què s'hagi fet mal algú encara que no hi hagi hagut una agressió física*) van preguntar si s'ha de tenir en compte quan algú cau, per exemple, al carrer. A la pregunta 40 (*Digues del 0 al 5, de quins d'aquests programes has après sobre sexe*), hi ha programes que deien no haver vist mai. També es va observar que les respostes a la pregunta 7 (*Quan mires la televisió?*) i a la 13 (*Com veus la televisió normalment*) eren molt vagues.

Els resultats de l'enquesta pilot mostren també que d'argumentacions i raonaments sobre gustos, preferències, influències, etc. només poden trobar-se'n en els alumnes de tercer d'ESO, probablement degut a la maduresa evolutiva, fet que fa que en el cas de primer d'ESO encara no permeti fer aquest tipus d'exercicis. És per aquest motiu que molts alumnes de 1r. no van respondre a les preguntes que van de la 33 a la 41. A la pregunta 40 es va detectar que no s'hi havia inclòs la sèrie 'Los Serrano', una de les telesèries de més èxit entre els adolescents. També es va observar que les preguntes 11 i 12 podien convertir-se en una de sola, que les preguntes 8 i 9 podien eliminar-se, que la 19 i la 33 rebien poques respostes, que la 35 i la 39 eren massa semblants, i que la 23 i 29 havien de clarificar-se. Crida l'atenció que la pregunta 28 (*Dóna exemples de llibres, programes de televisió, pel·lícules i jocs d'ordinador en què els teus pares o professors creguin que hi ha violència però tu no hi estiguis d'acord*) no va rebre resposta per cap del adolescents enquestats.

Tot i les indicacions abans esmentades, el resultat de l'enquesta pilot va ser millor de l'esperat ja que el temps de què es va disposar va ser suficient per completar el pilot, i els adolescents es van prendre la tasca seriosament. L'enquesta definitiva es va redactar tenint en compte els resultats de l'enquesta pilot. Potser el canvi més important, conseqüència de la prova pilot és que es va decidir modificar els grups d'edat, que van passar a ser els d'adolescents que cursen segon i quart d'ESO, i no de primer i tercer com es va pensar originalment. La raó d'aquest canvi ve fonamentada per les dificultats d'expressió i raonament que presenten els alumnes de primer curs. El fet d'avançar un any tant el grup dels més joves com dels més grans va permetre aconseguir una mostra de la qual es podia treure més informació, tot i mantenint les diferències d'edat plantejades en un principi. També es va millorar la redacció de les preguntes que presentaven problemes de comprensió, i es va escurçar el qüestionari, que va passar a tenir 35 preguntes, sis menys de les que conformaven l'enquesta pilot. Es va mantenir, però, la divisió en blocs temàtics.

3.1.2 Les enquestes definitives

El treball de camp es va realitzar l'últim trimestre del 2003, en els següents centres: IES Pere Calders, de Bellaterra (Cerdanyola del Vallès): 12 de novembre; Pare Manyanet, de Barcelona: 13 de novembre; Escola Súnion, de Barcelona: 17 de novembre; i IES Milà i Fontanals, de Barcelona: 15 de desembre. Per a l'administració del qüestionari l'investigador es presentava en el centre durant una sessió de classe i el repartia presencialment, acompanyat pel professor o professora corresponent. La duració de l'exercici oscil·lava entre els 30 i els 45 minuts. El desenvolupament de les sessions va ser normal, sense haver d'esmentar incidències rellevants. Únicament cal deixar constància de la dificultat de contactar i accedir al centre del Raval, degut, segons les seves manifestacions, a la pressió generada pels mitjans de comunicació, que els fa sentir-se al centre de totes les mirades. A això cal afegir la complexitat de les dinàmiques quotidianes d'aquests centres. Per aquest motiu les enquestes a l'IES Milà i Fontanals es van dur a terme un mes després de la resta.

L'enquesta (vegeu annex n.2) es va passar a la totalitat de la mostra, que va estar composta finalment de 97 adolescents, alguns menys dels previstos degut, bàsicament, al poc nombre d'alumnes escolaritzats al grup classe de l'IES Milà i Fontanals, donada la seva composició social de famílies en la seva totalitat procedents de la immigració de fora de l'Estat. Els resultats de les enquestes corresponen, doncs, a 24 alumnes procedents de l'IES Pere Calders, 30 alumnes procedents del Pare Manyanet, 26 alumnes procedents de l'Escola Súnion i 16 alumnes de l'IES Milà i Fontanals.

En analitzar l'enquesta es buscava trobar les aportacions més importants per a cada bloc de preguntes, i també detectar aquelles respostes que fossin contradictòries o novedoses. Es volia així comptar amb un material ric que permetés dissenyar les següents fases de la recerca. És per això, que, més enllà de les dades purament descriptives com ara el context socioeconòmic i els hàbits de consum televisiu dels joves, es buscava també alguna clau que permetés conèixer les raons de les seves preferències televisives, els elements que guien la interpretació del que és violència o sexe, així com també els elements que marquen el seu coneixement personal i social sobre la violència i sobre el sexe. Es volia detectar respostes que fossin interessants, fins i tot conflictives. Respostes que aportessin nous punts de reflexió, però també aquelles que fossin sorprenents per ser inesperades, o massa madures per l'edat, o massa infantils. Es volia sobretot arribar a conèixer, almenys parcialment, de quina manera els adolescents interpreten els continguts televisius. I a partir de les seves aportacions es pretenia començar a tenir alguna dada que permetés valorar fins quin punt, si es que ho fa, la televisió afecta el comportament dels més joves quant a violència i sexualitat.

Els diaris personals: introducció

El propòsit d'aquest apartat de la recerca va ser el d'aprofundir en els temes que havien aparegut en la fase prèvia d'enquesta, tot treballant amb pocs joves i donant-los l'oportunitat d'expressar les seves opinions lliurement, sense que aquestes es trobessin guiades per les preguntes d'un qüestionari. Amb aquest fi

es va procedir primer a seleccionar 12 alumnes de cada una de les escoles participants, tot procurant una certa varietat entre ells, per tal d'obtenir una resposta més heterogènia i amb la finalitat d'enriquir els resultats de l'estudi. L'objectiu era aprofundir les informacions que havien sortit a l'enquesta, i també detectar-ne de noves. Per fer això es va recórrer al mètode del diari personal, ja utilitzat en la recerca qualitativa que duen a terme altres investigadors de la joventut (Buckingham & Bragg, 2004). Per tirar endavant aquesta etapa, en cada grup-classe es va demanar la col·laboració del tutor, que va ser l'encarregat d'escollir els alumnes que formarien aquesta mostra reduïda. Es va demanar als tutors que seleccionessin dotze estudiants de la seva classe que presentessin característiques diferents. Bàsicament es volia una representació de bons estudiants, però també d'aquells que tenen dificultats, i dels líders, però igualment dels joves més tímids. Finalment es va demanar als tutors que hi hagués la mateixa representació de nois i de noies. A continuació es va reunir el grup de seleccionats de cada escola i se'ls va explicar en què consistia l'estudi i quina seria la seva participació en cada una de les fases.

Als adolescents seleccionats se'ls va demanar de fer un diari personal durant un període de dues setmanes, en el qual havien de recollir i expressar el que pensaven sobre la forma en què els programes de televisió que veien representaven la violència i el sexe. Per a aquest fi se'ls va donar una llibreta i se'ls va explicar que la fessin servir com una mena de "diari personal". Es demanava que iniciessin el diari parlant d'ells mateixos i de la seva família, dels mitjans de comunicació que tenen a la llar, i dels programes de televisió que més els agradaven i per què. Després havien d'anotar qualsevol cosa que surtís a la televisió i que consideressin violenta, i se'ls animava a escriure el que pensaven sobre la violència en general, i si havien vist violència fora de la televisió. Se'ls animava a escriure les seves opinions, coneixements i dubtes sobre el sexe i que comentessin continguts televisius que hi fessin referència. Finalment se'ls donava total llibertat per incloure als diaris dibuixos, fotografies, retalls de diaris, i comentaris d'altres persones del seu entorn (pares, mestres, germans amics) que fessin referència a la violència i al sexe. Se'ls recordava que fossin sincers i que no tinguessin por d'escriure el que pensaven. També es va confeccionar una nota informativa per als pares sobre la natura de la recerca i les institucions que

hi havia al seu darrera (vegeu annex n.3), que es va enganxar a la part interior de la tapa frontal de la llibreta que es va donar als adolescents. Amb aquesta informació es volien evitar situacions en què els pares poguessin considerar inadequades les activitats que els seus fills feien en la llibreta-diari. No va sorgir cap problema amb els pares.

Tot i que altres investigadors que han utilitzat el mètode del diari personal en les seves recerques (Buckingham, 2004) van establir un petit pagament per a les persones que van ser escollides per fer aquest tipus de document i tenir-hi després les entrevistes, en aquest estudi es va optar per no oferir cap tipus de compensació econòmica. En aquesta decisió es va valorar que el pagament hauria suposat que els adolescents escriurien qualsevol cosa per tal de “complir” i que això podria modificar substancialment l’objectiu de la recerca i les característiques del seu diari personal. Es volia mantenir aquesta característica tan important com és la d’escriure quan es té ganes de dir alguna cosa. El problema amb aquesta opció era que segurament no s’hi escriuria amb tanta freqüència i per tant els joves farien diaris molt curts, com així va ser. Es va pensar que el fet de rebre una llibreta de 80 fulls amb espiral, potser podria animar als adolescents a escriure més que si els haguéssim donat un quadern amb menys fulls. En el resultat, però, no va influir-hi per res la quantitat de fulls que tenia la llibreta. Els adolescents es van limitar a escriure quan en tenien ganes.

Una altra qüestió que es va plantejar era com equilibrar el difícil balanç que suposa obtenir una informació al més propera possible al que pensen i senten els adolescents, i al mateix temps, mirar que aquesta informació estigués orientada als objectius de la recerca. Per aquest motiu es va optar per enganxar en les llibretes un full informatiu en què se’ls informava de les coses que podien fer amb el diari (vegeu annex n.4: Què cal fer amb la llibreta-diari). En aquest full se’ls demanava d’escriure tot allò que veien a la televisió i que d’alguna manera estigués relacionat amb la violència i amb el sexe. Se’ls demanava també que al diari hi fessin una petita presentació d’ells mateixos: on vivien, quina feina feien els pares, i què els agradava fer en el seu temps lliure. També se’ls demanava

que diguessin de quants mitjans de comunicació disposaven a casa seva i quins programes de televisió els agradaven més. A continuació se'ls donava suggeriments de coses sobre les que podien escriure. Aquests suggeriments responien als objectius que es volien aconseguir amb aquest material de recerca. Amb el diari es volia aconseguir informació sobre la interpretació que fan els adolescents dels continguts de violència i de sexe que veuen a la televisió. Amb els suggeriments es volia també fer palès que tenien total llibertat per posar comentaris que haguessin fet amb la família i els amics sobre els temes de la violència i del sexe, i donar-los llibertat per escriure sobre aquests temes, tant pel que fa a la seva presència a la televisió com a la vida real.

1 El desenvolupament de l'activitat

Es temia que les orientacions que es donaven per a fer el diari poguessin ser interpretades com una tasca escolar i restessin naturalitat al procés de l'escriptura del diari. I això va ser el que, efectivament, va passar en dos casos. Els adolescents es van limitar a encapçalar cadascuna de les parts del diari d'acord amb els suggeriments fets a "Què cal fer amb la llibreta-diari". Semblava que anessin només a respondre preguntes i no a expressar el que veien i sentien. Tanmateix, en els altres casos això no va succeir pas. En general, sembla que les indicacions dels diaris van resultar útils per tal d'obtenir la major quantitat d'informació possible i, al mateix temps, no van restar l'espontaneïtat que es pretenia aconseguir amb aquesta eina de recerca.

Els diaris personals són una bona forma d'obtenir informació valuosa tractant-se d'un estudi qualitatiu. Aquest tipus d'activitat pot convertir-se en un vehicle idoni per aportar informació espontània, i fins i tot íntima, que no apareix fàcilment a les entrevistes i que decididament no es pot aconseguir amb les enquestes. Tanmateix, es va tenir en compte que els diaris personals són un gènere que té les seves convencions específiques però que està obert a moltes interpretacions. Així, per a alguns adolescents pot significar apuntar tot el que han fet durant un dia, però també -i potser en una proporció més gran- és un lloc

on els joves expressen les seves emocions. D'altra banda, com és el cas dels diaris d'alguns escriptors, aquests textos poden estar orientats cap a l'esfera pública. També, i tenint en compte que la tasca de fer un diari la van rebre els adolescents dintre del context escolar, calia ser conscients que alguns d'ells podrien posar-se a fer el diari d'una forma més pragmàtica, és a dir com uns deures, i per tant podien utilitzar més opinions rebudes dels adults i menys opinions personals. També preocupava el fet que, encara que el diari fos una activitat privada - i així es va fer saber als que se'ls va encomanar aquesta tasca - per a alguns adolescents es convertís en una activitat de grup, i que per això els diaris poguessin estar influïts per allò que pensessin els altres membres del col·lectiu de participants. Afortunadament, això no va succeir.

Es volia que els adolescents fossin al més sincers possible a l'hora de escriure en el diari. Per tant, preocupava fins a quin punt els participants en aquest estudi van intentar donar respostes "políticament correctes" sobre els efectes de la televisió a les seves vides i si aquest tipus de respostes impedia veure de quina forma la televisió és part de la seva vida quotidiana. Es va intentar no caure en la trampa de pensar que els mitjans de comunicació estan necessàriament proveïts de significats concrets. Al contrari, no es buscaven les respostes de *fans* de la televisió sinó visions generals de la televisió com un element més de la realitat dels joves. Afortunadament, els diaris recollits són força expressius i sincers. Els adolescents no han escrit gaires fulls, però els que hi ha estan impregnats d'una frescor i naturalitat que els converteix en un document molt ric per a aproximar-se a la forma que tenen els adolescents d'interpretar el món.

L'elecció de la llibreta que s'havia d'utilitzar per fer els diaris no va ser potser la més adequada. Era una llibreta de format DIN A-4, de 50 fulls, amb espiral, i amb paper quadriculat. Si bé es va optar pel format gran per tal d'afavorir les il·lustracions (dibuixos, retalls de diari, etc), el format resultava massa escolar i es temia que això podria exercir alguna influència en la forma de treballar amb els diaris. Vam trobar però, que la forma de la llibreta no semblava pas influir en les seves opinions ni en la forma d'expressar-se. Tanmateix, els adolescents eren conscients del fet que algú els havia demanat de fer aquesta tasca i algú la llegiria després. És per això que molts escriuen frases com aquestes: *Adéu... Encantada*

d'haver-los ajudat. Bones festes" (diari n. 8), o "*Bé, Bon Nadal! Que os traiga moltes regals el Papá Noel*" (diari n. 4), i aquest altre: "*Després d'aquesta petita presentació de mi i dels meus voltants començarem el diari on ja veurem què explico, com que no sóc adivina, no ho sé, però intentaré que sigui lo més interessant i entretingut possible. Repeteixo, HO INTENTARÉ*" (diari n. 17). Fins i tot hi ha qui es veu en la necessitat d'aclarir coses als lectors: "*Perdoneu, el que vaig dir sobre el dia anterior no és correcte, és avui que faig bàsquet. Ahir feia anglès, encara que, igualment, no vaig poder mirar la tele*" (diari n. 23).

Crec que el fet de no demanar als adolescents que posessin el nom als diaris i que només s'identifiquessin com a noi o noia, va ajudar a fer que se sentissin més lliures per escriure el que realment creien. També els va ajudar saber que el diari no el llegirien els seus professors sinó gent que no els coneixia. L'àmbit sobre el qual se'ls demanava que opinessin és també important a l'hora d'entendre la naturalitat i sinceritat amb què escriuen. Acostumats com estan al fet que quan se'ls parli sobre la televisió només se'ls preguntin quantes hores la veuen, els va agradar tenir l'oportunitat de dir lliurement quines eren les seves preferències televisives i també allò que no els agradava. No hi havia un to didàctic ni tampoc paternalisme en el plantejament de l'activitat del diari, simplement se'ls animava perquè diguessin el que pensaven. A això també va ajudar els temes sobre els quals havien d'escriure: la violència i el sexe. Per als adolescents aquests temes –especialment el sexe– són importants ja que es troben en un moment on la curiositat i els dubtes marquen encara el seu comportament en aquest àmbit.

En llegir els diaris destaca el fet que encara que les llibretes eren neutrals, la forma en què s'hi va treballar va presentar varietats importants entre nois i noies. Els diaris de les noies són més llargs. Això, d'entrada, sembla respondre al vell estereotip que diu que els nois i homes són emocionalment menys articulats que les noies i dones i per això són incapaços d'expressar-se. En canvi, crec que seria precipitat arribar a aquesta conclusió ja que la manca d'expressivitat per part dels nois pot, potser, estar relacionada amb el vehicle que s'ha escollit per recollir els seus comentaris. S'ha de tenir en compte que els diaris, donada la seva característica de lloc on s'expressen sentiments íntims, és un gènere

tradicionalment més relacionat amb el món femení. Això pot explicar –en part– que els nois no demostrin gaire interès ni ganes de confeccionar el diari, però no que siguin incapaços de manifestar els seus sentiments. És per aquest motiu que les entrevistes que es van fer després de llegir els diaris van tenir com a punt de partida els comentaris dels diaris. Es tractava de veure si parlant es podria aconseguir més expressivitat en els casos on els diaris van resultar més esquemàtics.

La responsabilitat de ser ‘escollit’ per treballar amb els diaris va ser acceptada amb gust per alguns i com una obligació per d’altres. En alguns centres – especialment en el Pare Manyanet i en l’IES Pere Calders, tots dos amb grups de 4rt d’ESO– l’investigador es va trobar amb la resistència dels alumnes, que no volien agafar la tasca de fer el diari, adduint una càrrega de treball que els impedia participar en la investigació. En general, als nois els venia menys de gust que a les noies d’acceptar la participació en la tasca que se’ls encomanava. Potser el fet de forçar alguns adolescents a acceptar de fer els diaris va disminuir el seu compromís amb la tasca, i això pot ser la causa que algunes llibretes presentin poc contingut (dos casos de llibretes en blanc i uns quants casos d’únicament una pàgina, o alguns casos en què els adolescents van negar haver rebut la llibreta. Als cursos de 4rt. d’ESO, la baixa taxa de recollida de llibretes podria tenir també altres causes, com ara la sobrecàrrega de feina i d’activitats extraescolars que els resten temps per participar a la recerca, però també per veure la televisió.

Les llibretes-diari es van lliurar als adolescents en el moment en què acabaven de realitzar l’enquesta, que van ser: 12 de novembre a l’IES Pere Calders, 13 de novembre a l’escola Pare Manyanet, 17 de novembre a l’escola Súnion, i 15 de desembre a l’IES Milà i Fontanals. Dels 48 diaris lliurats se’n van recollir – després d’ajornar en la majoria dels casos, i repetides vegades, la data– un total de 33. Desglossant per centres, de l’IES Milà i Fontanals es van recollir 7 llibretes (5 noies i un noi que només ha escrit sis ratlles, i una llibreta en blanc); del Pere Calders, 5 llibretes (3 noies i 2 nois); de l’Escola Súnion, 11 llibretes (8 noies i 3 nois); i del Pare Manyanet, 10 llibretes (4 noies, 5 nois, i una llibreta en blanc). S’ha d’aclarir que en un dels centres, l’IES Milà i Fontanals, els diaris

van estar en poder dels nois i les noies durant les vacances de Nadal, amb l'expectativa que, així, la seva tasca de retorn i la quantitat de contingut superés al de la resta dels centres, donat el major temps lliure de què disposarien els adolescents. No va ser així.

En general, tots els adolescents que van retornar la llibreta van trobar alguna cosa per dir sobre els mitjans de comunicació. Abans de recollir els diaris personals em preocupava que la falta de confiança dels adolescents en la seva capacitat d'escriure el que sentien pogués estar relacionada amb les classes socials i que això comportés que els joves de classes socials més baixes es trobessin sense saber què dir davant de la pàgina en blanc i dubtessin del fet que la seva vida quotidiana tingués cap interès. És possible que alguns dels diaris que no es van retornar responguessin a aquesta situació. També cal tenir en compte altres factors, com ara el de la immigració, que pot estar al darrere de la baixa taxa de recollida de diaris a l'IES Milà i Fontanals.

En general, però, es pot dir que no hi va haver diferències importants entre el nivell d'expressivitat dels adolescents de diferents classes socials. Això contrasta amb el que els sociòlegs (Willis, 1977) diuen sobre el poc interès amb què els joves que provenen de les classes treballadores s'enfronten a les tasques escolars, en ser conscients que l'escola, com a institució, no està gaire disposada a donar legitimitat als coneixements i competències de les classes socials menys afavorides. Tenint en compte els resultats dels diaris es pot dir que, si bé dintre del context escolar aquest joves no són capaços de convertir les seves experiències en capital cultural, de la mateixa manera que sí que ho fan els joves procedents de classes socials més afavorides (Bourdieu & Passeron, 1977; Richards, 1998), això no va ocórrer quan se'ls va donar la tasca de fer els diaris. La possible causa d'aquesta actuació la podríem trobar en el fet que en demanar-los que escrivissin sobre el que veien a la televisió se'ls estava donant l'oportunitat d'escriure sobre una de les seves experiències culturals. Acostumats a rebre el missatge que el seu punt de vista no és important i que no es té en compte, és possible que rebessin aquesta tasca amb gust per l'oportunitat que se'ls donava de dir la seva opinió. També pot ser possible que molts

d'aquests estudiants, en fer el diari, s'hagin trobat insegurs de com reaccionar davant d'aquesta nova responsabilitat, i és per això que escriuen poc (encara que ric amb continguts). Tanmateix, aquesta manca d'experiència d'expressar les seves opinions dintre del context escolar no es troba només entre els estudiants de classe social més baixa, sinó en tots els joves en general. Això pot estar directament relacionat amb el fet que la seva experiència escolar es redueix, en la majoria dels casos, a escoltar el que diu el professor, prendre apunts al més complets possibles i que els permetin aprovar l'examen, tot reproduint acuradament les paraules del professor (Albero, 2004). Tal i com escriuen Osborne & Rose (1999), podem dir que aquests joves han tingut "menys possibilitats d'aprendre una de les necessitats del ciutadà modern, saber opinar".

Potser va ser l'interès del tema que es proposava, l'elecció del diari com a forma d'expressió, o la necessitat que tenen els joves de sentir-se escoltats i reconeguts com a persones amb opinió, però el cert és que en els diaris s'expressen molt lliurement. Si bé –com ja s'ha comentat abans- els diaris no són gaire extensos, la majoria donen molta informació. En llegir-los no és té la sensació que els adolescents estan fent una tasca escolar. Sembla que s'ho han pres com quelcom més personal, i fins i tot sembla que s'ho passin bé. Tret dels alumnes que escriuen sis o set línies, tota la resta inicia els diaris amb dades biogràfiques, explicant-nos el seu tarannà i què els agrada de la televisió. Es constata que -en general- no hi ha massa diferències pel fet de ser noi o noia, estudiar en un centre o un altre, o viure a Barcelona o a Cerdanyola del Vallès.

3.2.2 L'anàlisi dels diaris

L'anàlisi de la informació recollida als diaris es va centrar per una banda a detectar si existien diferències entre nois i noies quant a: actitud respecte a la tasca de fer el diari, regularitat en la seva escriptura, informació que recull, informació personal que recull, i existència d'il·lustracions (fotografies, dibuixos, retalls de revistes, etc.). D'altra banda –potser la més important- es va buscar quins temes apareixien als diaris, a quines preocupacions, interrogants i desitjos responien, si aquests temes eren comuns a tots els participants o hi havia

diferències, i quines característiques marcaven les similituds i les diferències (per exemple, edat, sexe, classe social, tipus d'escola). Es pretenia també que els textos dels diaris donessin alguna pista sobre quin paper donen els adolescents a la televisió com a transmissora de continguts de violència i de sexe, quins programes citen els adolescents amb més freqüència, i si hi havia relació entre els seus hàbits televisius i les seves opinions sobre els continguts. També es volien conèixer altres aspectes com ara si hi ha relació entre el que escriuen sobre el que veuen a la televisió i la possibilitat o no d'accedir a altres mitjans de comunicació com ara Internet, si els comentaris reflectien l'opinió de l'escola pel fet que es tractava d'un treball escolar o si els joves es trobaven lliures d'escriure el que volien, si als diaris escriuen per a ells mateixos o per un lector, i si hi havia participació d'altres (pares, amics, germans) als textos dels diaris.

Les entrevistes: objectius, desenvolupament i anàlisi

Les entrevistes es van fer amb els autors dels diaris i tenien com a finalitat matisar i corroborar les opinions anotades a les llibretes, i ampliar amb els seus comentaris de viva veu les impressions que es reflectien en el moment d'escriure. Es volia conèixer més a fons quines són les raons que hi ha al darrere de les preferències televisives dels adolescents, i també què pensen de la violència i del sexe en general, però més concretament del tractament que fa la televisió d'aquest tipus de contingut. Les entrevistes es van dur a terme als centres escolars, en hores lectives. Es van fer 22 entrevistes, amb parelles de dos nois o dues noies, a excepció de dos casos en què van ser parelles de noi i noia. Es va intentar defugir de les parelles mixtes per tal que els adolescents se sentissin més còmodes a l'hora de parlar de sexe, i també perquè, fent-ho d'aquesta manera, potser es podrien detectar diferències entre nois i noies en la forma en què interpreten i donen sentit a la violència i al sexe que apareixen a la televisió. Les entrevistes van tenir com a punt de partida els temes tractats a les enquestes i als diaris. Per aquest motiu, les entrevistes es van estructurar al voltant de tres eixos fonamentals: a) les seves preferències de programació televisiva, b) les seves opinions, coneixements i sentiments respecte a la violència televisiva i real, i c) els seus coneixements, dubtes, interessos i actituds respecte al sexe. Les

entrevistes es van dur a terme durant els mesos de gener a maig del 2004. S'expliquen a continuació els punts fonamentals a partir dels quals es van dissenyar.

3.3.1 Sobre les preferències de la programació televisiva

Tant a l'enquesta com als diaris, els adolescents van mostrar una marcada preferència pels programes de ficció. Les raons que sovint donaven per a aquestes preferències se centraven en l'entreteniment, l'humor, les relacions amb la vida real o quotidiana, i la forma en què aquests programes podien expressar els problemes dels joves. És per això que es va intentar aprofundir en els coneixements sobre què és el que els fa riure, el que els entreté, quin tipus de relació amb la vida quotidiana troben als programes, quin tipus de problemes tracten els programes que els agraden, i quins problemes no tracten i els agradaria que ho fessin.

Les respostes a les enquestes i els comentaris dels diaris havien mostrat també que els grups més joves deixaven clar que no els agraden els programes infantils, i tots els grups –grans i petits- manifestaven que no els agradaven els programes de teleporqueria. A partir d'aquestes informacions es va creure important esbrinar, en primer lloc, si aquestes respostes eren “políticament correctes”, o bé si responien a les seves preferències com a grup d'edat. Per això es va intentar que els joves manifestessin les raons per les quals no els agradaven aquests tipus de programes. També –sempre seguint les claus que ens havien donat- es va intentar conèixer quina importància donaven els adolescents de la mostra als elements fonamentals de les produccions de ficció, com ara la fantasia, la identificació amb situacions reals, i l'humor.

Amb aquesta part de l'entrevista es buscava completar també les informacions que els joves havien aportat amb les seves respostes a la pregunta de l'enquesta on se'ls demanava que diguessin quin tipus de programes els agradaria trobar a la televisió. En les seves respostes es perfilaven clarament dos aspectes: el primer era que volien programes d'humor, i el segon, que volien programes que, des de

la ficció, tractessin d'ells mateixos com a grup d'edat: de les seves relacions amb els altres, dels seus problemes, del seu entorn, etc. Juntament amb aquestes preferències, però en segon lloc, s'identificava també la importància de la música i els esports. Hi havia també alguna referència a programes educatius i als informatius. Es va pensar, doncs, que caldria aprofundir això i intentar esbrinar què els agradaria trobar en aquesta darrera tipologia de programes.

3.3.2 La violència als mitjans de comunicació i a la vida real

De les informacions que els adolescents van aportar a les enquestes –i especialment als diaris- sobre aquest tema destacava que els joves no només són conscients de quan hi ha violència a la televisió, sinó també que distingeixen entre diferents tipus de violència. Es va intentar, doncs, aprofundir sobre què entenien per violència física, oral i psicològica, i més concretament en què consistia per a ells la creació d'una situació violenta i per què escrivien als diaris que aquestes situacions es troben en freqüència en programes de debat o polèmica. Es va buscar també que parlessin de programes concrets a què s'havien referit com a violents en altres fases de la recerca, ('Salsa Rosa', 'Crónicas Marcinas', i 'Els Simpson'), i també per què consideren com a violència el fet de no saber controlar les situacions. També es buscava conèixer si els adolescents pensaven que la violència a la televisió els afectava o no, i per què.

Respecte de la violència present en altres mitjans de comunicació, es va intentar que comentessin per què (tal com sortia a les enquestes i als diaris) creien que hi ha més violència en els videojocs que en les imatges del cinema o de la televisió, i veure si hi havia diferents tipus de respostes segons qui contestava, si era jugador o no. També interessava saber per què –segons havien manifestat alguns- consideraven diferent la violència de 'Matrix' (que molts afirmaven als diaris que no els afectava i que era com un joc), i la de pel·lícules de Quentin Tarantino, que sí que els afectava. Es volia amb això iniciar una discussió sobre la violència en la ficció i en la vida real, tant en aquella que està relacionada amb les notícies que veuen als informatius (guerres, terrorisme, violència de gènere)

com amb la que poden estar vivint directament, i a la qual havien fet referència en els diaris. Es buscava també que parlessin sobre allò que havien esmentat als diaris, sobre fets que no podien entendre sobre la violència, com per exemple, la violència dels nazis contra els jueus. També se'ls va animar que valoressin si hi ha perill o no per a les persones quan veuen violència a la televisió, pel fet que aquesta pugui convertir-se en un model de comportament, o bé si pensaven que no hi ha perill perquè veure violència a la televisió pot, contràriament, al que en un principi pot semblar, provocar un rebuig cap a aquest tipus de conductes. Finalment se'ls demanava que expliquessin com els afectava a ells la violència viscuda –o de la qual tenien algun referent real- i la que apareix als mitjans de comunicació, i, dintre d'aquesta última, si afectava de la mateixa manera aquella que es veu, i aquella que, tot i no veure's, se sap que existeix, com algun d'ells havia citat al diari referint-se a pel·lícules com 'La vida es bella'.

3.3.3 Actituds i dubtes respecte al sexe a la televisió i a la vida real

En aquest apartat, les entrevistes també es van intentar orientar cap a l'aprofundiment de les informacions que els adolescents havien donat als diaris. Així, calia saber per què consideraven informatiu i útil el programa sobre sexualitat "Me lo dices o me lo cuentas", a què s'havien referit en més d'una ocasió. Amb això es pretenia conèixer quins eren els principals punts del seu atractiu: la possibilitat que dóna el programa que l'audiència participi, el to de no-paternalisme de la presentadora, el tipus d'aspectes que toca, etc. Es volien conèixer més a fons les raons que –a les enquestes i als diaris- manifestaven tenir per buscar programes on hi ha sexe (curiositat i fer-se bromes), i quines diferències hi ha entre el tipus de curiositat que mou a les noies i als nois.

Em va semblar important aprofundir també en els motius que podien haver-hi al darrere quan escriuen als diaris què no els agrada del sexe a la televisió: perquè han sentit parlar malament als seus pares d'aquests programes, perquè –en el cas dels més joves- els molesta el tema, o per raons de creences religioses o d'origen cultural. Es buscava així encetar una discussió sobre com influeix en la seva percepció del sexe l'experiència dels pares i la dels amics. Es volia que aquesta

discussió ajudés d'alguna manera a esbrinar si ara es parla més amb els pares de sexe o continuen existint les mateixes barreres que abans, i quin tipus de canvis hi ha hagut. També s'intentava esbrinar si existeix alguna contradicció entre la llibertat individual que els pares donen a l'adolescent i la manca d'informació i de diàleg a casa, que alguns comenten als diaris.

Vaig pensar que era interessant saber per què i quan el sexe que surt a la televisió i altres mitjans de comunicació –com ara Internet- els provoca rebuig. En aquest sentit vaig pensar que hi ajudaria el fet de conèixer les seves explicacions del per què alguns consideraven que els anuncis i altres programes utilitzaven el sexe (bàsicament el cos de la dona) sense cap mena de sentit. I també com voldrien que es parlés de sexe a la televisió. Semblava important conèixer com els temes que –segons els diaris- sembla que els preocupen (por de l'embaràs, ús de preservatius i virginitat) voldrien que es tractessin a la televisió. Vaig voler-ho aprofundir a partir de la frase extreta d'un dels diaris: *“A la televisió hi ha sexe, però no es parla mai de sexe”*. Per això interessava saber si als adolescents els agradaria que a la televisió es parlés més de sexe i si això els ajudaria. Finalment –i sempre a partir del que havien dit als diaris- interessava conèixer el grau de satisfacció que tenen respecte de les classes d'educació sexual que alguns comenten haver rebut a l'escola, i també les diferències que percebien entre nois i noies quant a la forma de viure la sexualitat.

3.3.4. La interpretació del món i les pautes interpretatives

Prenent com a base les respostes que els adolescents van donar a la pregunta de l'enquesta *“Què t'agradaria canviar del món?”*, a les entrevistes es va intentar explorar una de les preocupacions que havien aparegut amb més freqüència: la desigualtat social, i la inseguretat ciutadana. Curiosament, cap d'aquests temes es tracten a la programació televisiva habitual. Són temes que ni estan presents en els seus programes preferits ni surten a les imatges de la realitat que apareixen a la televisió. Tampoc sembla que, en general, aquests temes es tractin a les escoles. Aquests resultats obrien preguntes interessants, com ara, quin paper juga la família en la percepció de la realitat?, i, quin paper juga l'entorn i la

experiència personal? Són preguntes obvies, però que rarament mereixen l'atenció necessària quan es parla de mitjans de comunicació i joves. Al llarg de les entrevistes es volia aprofundir en les respostes dels adolescents, per tal de replantejar-se el rol que suposadament té la televisió com a generador de models de comportament social. Es va animar als joves a parlar lliurement sobre el que canviarien del món i per què, ja que, curiosament, pràcticament tots han contestat a la pregunta quan ha sortit a l'enquesta, i, amb les idees bastant clares. Contràriament al que en un principi es pensava, hi havia hagut pocs casos de respostes del tipus tot o res.

En relació a les interpretacions que fan els adolescents sobre la violència a la televisió es van definir tres eixos fonamentals al voltant dels quals van girar tant les preguntes de la entrevista, com l'anàlisi posterior de les seves respostes. En primer lloc es va intentar aprofundir en la seva capacitat per a distingir entre violència real (informatius, els temes recurrents en aquesta violència: guerres, terrorisme, maltractament de dones, morts reals, però també programes on la gent es baralla i s'insulta), i violència de ficció (sèries, pel·lícules, i els temes recurrents en les pel·lícules que es consideren violentes: assassinats, cops de puny, etc.). Després es pretenia esbrinar de quina forma la televisió ajuda a fer que els adolescents siguin conscients de la violència a la vida real, i fins a quin punt l'experiència directa de violència (en aquells que l'hagin tinguda) supera aquest coneixement. Finalment, es volia tenir alguna clau per comprendre per què, tot i no ser violents i no estar d'acord amb la violència, molts adolescents declaren passar-s'ho bé veient una pel·lícula violenta o jugant a un videojoc violent. Es pensava trobar alguna informació que ajudés a comprendre quin paper juga la fantasia, o el concepte de joc, en aquest passar-s'ho bé que comenten els adolescents.

En relació a les interpretacions dels adolescents sobre els continguts sexuals que veuen a la televisió, van haver-hi també tres eixos fonamentals al voltant dels quals van girar les preguntes de l'entrevista, i també l'anàlisi de les respostes. En primer lloc, es volia conèixer si els joves consideren la televisió com una font d'aprenentatge sobre sexe, i si es així, com creuen que la televisió els podria aportar més informació útil. En segon lloc, s'intentava valorar el paper que juga

la família, el grup d'iguals i el context sociocultural en què viuen els joves en la interpretació que els nois i noies fan del sexe. I, finalment, conèixer quan i per què consideren ofensiu el sexe a la televisió.

Al llarg de les entrevistes es va procurar prendre nota de tots els elements comunicatius que no són únicament les paraules que diuen, sinó també com les diuen, quina gestualitat fan, quina relació s'estableix entre els dos entrevistats, i quina actitud tenen envers l'entrevistador (si estan interessats, o be relaxats però col·laboradors, si no s'impliquen, o si simplement compleixen perquè senten que això es una feina més de l'escola). En general, els joves es van mostrar força naturals i col·laboradors al llarg de les entrevistes, i, traient algun cas aïllat -com el d'una noia d'origen llatinoamèrica de l'IES Milà i Fontanals, que no va mirar l'entrevistador ni un sol cop en tota l'entrevista- en els altres casos es va aconseguir mantenir un to distès i els adolescents es van sentir còmodes per manifestar les seves opinions.

Tot i que és convenient mantenir una certa actitud de prudència respecte al grau de sinceritat de les afirmacions que fan els adolescents al llarg de les entrevistes, sí que potser es pot confirmar que les seves opinions semblen sinceres, encara que no es descarta alguna resposta que podria ser "políticament correcta". Per exemple, fins a quin punt són immunes envers els continguts violents que veuen a la televisió? Sembla que tenen el criteri i la informació suficient per rebutjar a nivell racional les imatges que ofereix la televisió. En canvi, a nivell emotiu, què els faria vulnerables? Segons certs teòrics de la comunicació, la insistència en un tipus de missatges pot arribar a marcar la conducta, segons els nous estudis, però, és la combinació d'elements de l'entorn social i les relacions afectives allò que marca la forma en què les persones interpreten la televisió. I és aquest entorn socio-afectiu el que s'intentava explorar a partir de les entrevistes.

3.4 Els grups de discussió

Tot i que al llarg de cada una de les etapes de la recerca –enquesta, diaris, i entrevistes- va observar-se que els joves no utilitzaven la televisió com un

referent important per construir les seves actituds envers la violència i el sexe, també es cert que els participants d'aquest estudi afirmaven veure la televisió, semblaven gaudir amb els mateixos programes, i també es posaven d'acord sobre els programes que els resultaven especialment desagradables. En base als resultats de les enquestes, i en els referents als programes televisius que apareixien als diaris i a les entrevistes, es va veure que els programes declarats com a favorits per part dels adolescents eren: 'Los Serrano', 'Un paso adelante', 'CSI', 'Una altra cosa', 'Los Simpson', i 'El cor de la ciutat'. També es va comprovar que 'El diario de Patricia', 'Sabor a ti' i 'Cròniques Marcianas' havien estat votats majoritàriament com a programes que no els agradaven. A partir d'aquesta informació es va procedir a gravar fragments dels programes que havien estat valorats com els millors i com els pitjors, per tal d'utilitzar-los com a punt de partida als grups de discussió. Es van formar, doncs, grups de discussió amb 6-8 nois i noies de cada una de les escoles que havien participat en les altres fases de la recerca. Tanmateix, per problemes i dificultats de coordinació amb la nova responsable pedagògica de l'IES Milà i Fontanals, aquest centre no va poder participar en els grups de discussió i va ser substituït per l'IES Can Puig, de Sant Pere de Ribes, centre on ja s'havia passat l'enquesta pilot. Els grups de discussió van tenir lloc durant els mesos de setembre i octubre del 2004.

L'objectiu fonamental dels grups de discussió era intentar conèixer les possibles raons per les quals els adolescents majoritàriament coincideixen amb els mateixos programes a l'hora de manifestar les seves preferències i el seu disgust. En el cas dels programes que declaraven que no els agradaven es volia saber també per què els havien vist, o continuaven veient-los. Es va intentar orientar els grups de discussió per tal d'obtenir informació sobre uns quants aspectes que són útils com a forma de valoració dels productes televisius en relació al receptor. És per aquest motiu que es van tenir en compte un conjunt molt ampli d'aspectes, que es detallen a continuació.

Identificació

Aquest apartat respon a l'interès per conèixer com els joves valoren el grau d'identificació que poden trobar en els programes, pel que fa a personatges, situacions, conflictes, llenguatge, problemes, inquietuds i valors. També es volia saber quin grau d'utilitat donen els adolescents a aquests continguts. És a dir, fins a quin punt aquests els ensenyen a resoldre possibles problemes o situacions de risc de la seva vida quotidiana.

Humor

Aquí, i sempre a partir de les dades de les etapes anteriors, es volia aprofundir en el coneixement de quin tipus d'humor els fa riure, i el per què els fan riure diferents tipus d'humor, des del més vulgar, al més complex i intel·ligent.

Fantasia/aventura

Es volia explorar fins a quin punt als adolescents els atrau l'evolució de les històries de ficció, i la forma en què es desenvolupen. S'intentava obtenir algun referent del paper que juga en la interpretació de continguts la relació realitat/fantasia que es pot trobar a les sèries que més agraden als adolescents, com ara 'CSI', en què els assassinats poden semblar reals, tot i que el fet que sempre acabin trobant al culpable pertany al terreny de la fantasia.

3.4.4 Innovació

S'intentava aconseguir que la conversa amb els grups de discussió donés alguna informació sobre el grau en què els adolescents valoren l'originalitat, la varietat de continguts i el dinamisme dels programes, i també fins a quin punt busquen que un programa els sorprengui.

Qualitat de la producció

Aquí es buscava conèixer fins a quin punt els adolescents són conscients dels aspectes de producció, no només de si els actors o presentadors ho fan bé, sinó també de l'ús de la càmera, de la música, de l'agilitat i del ritme dels programes. Es volia amb això tenir una base de coneixement per comprendre quins criteris fan servir els joves per distingir i valorar la qualitat dels programes.

Valors que transmeten els programes

Es volia saber fins a quin punt els adolescents són conscients tant dels valors positius que poden transmetre els programes televisius (lluita entre el bé i el mal, foment de l'amistat, interès pel coneixement, respecte al món natural, solidaritat), com dels valors negatius (estereotips de gènere, utilització de llenguatge groller, i ús de la violència en la resolució de conflictes).

En general, les dades que sobre aquests punts van aportar els grups de discussió són força irregulars, ja que, com ja sol passar quan s'aplica aquest mètode de recerca, la quantitat i qualitat de la informació obtinguda en cada grup de discussió és molt desigual. En cap grup es va aconseguir recollir informació sobre tots els punts previstos, potser perquè es volia abordar un conjunt massa ampli de temes i el temps era limitat. Tanmateix, les aportacions que fan els adolescents en aquesta etapa de la recerca són útils per completar i aclarir alguns aspectes que surten en etapes anteriors, i també poden servir per orientar noves recerques, o simplement per plantejar-se nous objectius o diferents formes de treballar aquests temes amb altres grups de discussió.

Per concloure la descripció sobre la metodologia utilitzada i les raons de la seva elecció, només cal dir que la manera en què s'ha orientat aquesta investigació respon a la necessitat d'un plantejament qualitatiu com el més idoni per intentar conèixer de prop una part important de la interpretació que l'adolescent fa de si mateix i de la realitat que l'envolta. Tanmateix, aquest treball no pretén ser un

estudi etnogràfic de gran abast que pugui donar un cos descriptiu important sobre com els adolescents utilitzen la televisió per construir la seva identitat sexual o per entendre la violència al món. Inevitablement només és possible aquí parlar d'una petita incursió a les vides dels joves que han participat en aquest estudi. En canvi, és important el fet d'intentar conèixer la influència de la televisió des del punt de vista dels joves, sempre amb possibilitats de ser diferent del dels adults. Aquesta orientació és potser la més idònia per poder sentir les seves veus des de dues perspectives diferents: en primer lloc la seva veu més íntima, més personal (la que es troba als diaris personals, i a les entrevistes de dos en dos), en segon lloc la seva veu pública (en les enquestes i en els grups de discussió). L'èxit d'aquest plantejament depèn de com els participants interpreten el que han de fer, però la utilització de diferents mètodes - escriure i parlar, en parelles i en grups - pot produir una varietat de formes d'enraonar sobre el tema, de conèixer les representacions que es formen. S'intenta, doncs, buscar aconseguir una estructura amb una varietat de punts de vista, cap dels quals és necessàriament més transparent que cap dels altres, però on podem aprendre de les contradiccions i diferències entre ells per tal d'arribar a desenvolupar formes complexes de veure els aspectes socials.

Ara be, igualment s'ha de tenir en compte que allò que les persones diuen o escriuen no es pot entendre com una realitat absoluta, ja que sempre és contextual. Aquesta recerca no pretén donar al llenguatge la característica d'una forma transparent d'expressar la realitat o l'experiència, però sí de considerar-lo com una forma de construir-la i de donar-li significat. Les formes de parlar no estan necessàriament donant a conèixer actituds preexistents o estats interiors, però són pràctiques i comportaments que s'escullen d'un conjunt d'idees culturalment disponibles per a funcions específiques. Tanmateix, cal tenir present que les comunicacions són sempre relacionals: allò que s'ha demanat als adolescents de fer, i les preguntes durant les entrevistes, també orienten d'alguna manera les seves respostes.

4. LA MOSTRA

Aquesta recerca, com ja s'ha indicat, pretén indagar en les interpretacions que fan els adolescents dels continguts violents i de sexe que veuen a la televisió e intenta conèixer quina relació tenen aquestes interpretacions no només amb la pertinència a un grup d'edat, (12-16 anys) sinó també amb el context sociocultural i afectiu en què viuen els adolescents. Atès l'enfocament qualitatiu de l'estudi, el seu caràcter exploratori i la dificultat que comportava arribar als subjectes i donar-los l'opció d'expressar-se lliurement sobre temes que els preocupen, i, a més, fer possible poder treballar i analitzar de manera científica aquestes dades, es va escollir una mostra petita, de 48 adolescents (12 per cada una de les escoles participants), però que en algunes etapes de la recerca -com ara a l'enquesta-, s'amplia fins a incloure la totalitat dels alumnes de quatre grups de classe (97 alumnes) -un grup per cada un dels centres educatius amb els quals s'ha treballat. En total van participar un grup de les classes de 2n. d'ESO de dues escoles, i un grup de les classes de 4rt. d'ESO també de dues escoles. Es van escollir aquests grups d'edat per diverses raons: a) Es volia una mostra en la qual es trobessin tant joves que inicien la adolescència com d'altres que ja estan instal·lats en aquesta etapa de les seves vides. Es pretenia amb això detectar diferències per raons d'edat, tant pel que fa al consum de mitjans de comunicació com a la forma en què s'interpreten bàsicament els continguts sexuals i també els de violència. b) Tant els alumnes de segon d'ESO com els de quart, es troben completament integrats dintre de la cultura juvenil que té també els seus referents, molts dels quals estan centrats en la cultura de l'oci i en el consum de mitjans de comunicació. Era important saber com els adolescents integren la representació de la cultura juvenil que donen els mitjans de comunicació, amb la seva realitat, que està per altra banda molt marcada per la família, l'entorn on viuen, i també per les seves actituds i habilitats personals. c) Es volia conèixer les similituds i diferències quant a interpretacions de continguts televisius per part d'uns representants dels adolescents que viuen a Barcelona i a la seva àrea metropolitana i que tenen en comú també la seva condició de alumnes de secundària, un tipus similar d'oci i un consum habitual de mitjans de comunicació, però que viuen en entorns i contextos diferents.

4.1 Com i per què es van escollir aquestes escoles

En aquesta investigació no s'assumeix d'entrada que una determinada identitat social ja sigui gènere, edat, classe social, etc. predetermina les respostes dels adolescents. En canvi, sí que s'ha tingut en compte com aquestes identitats poden tenir una rellevància al llarg del procés d'investigació. Aquí em refereixo també a les nostres pròpies interpretacions com a investigadors, a la subjectivitat que aportem tant a les nostres preguntes com a les nostres interpretacions del que ens diuen. La decisió sobre quines escoles participarien en l'estudi va ser feta segons el criteri de buscar que hi hagués una representació de diferents entorns socials i de diferents projectes escolars, i d'intentar trobar una representació tant de la població de Barcelona-ciutat com de poblacions del seu voltant. Finalment, però, es va haver de comptar amb l'interès i la disponibilitat de les escoles. Alguns centres simplement van dir que no a participar per raons de falta de temps o dificultats per cobrir el material de totes les assignatures, per no estar d'acord en el fet que una part del seu alumnat abandonés l'aula a hores de classe (per fer les entrevistes), o simplement per haver participat ja en altres investigacions i estar una mica "saturats".

El caràcter exploratori d'aquest estudi, el seu enfocament qualitatiu, i el fet de treballar amb una mostra reduïda no permetia encara fer un plantejament de recerca en el que es busqués observar detalladament les diferències degudes a classe social, edat i gènere de la mostra. En canvi, sí que es volia treballar amb els adolescents observant les característiques que tenen en comú com a grup d'edat que comparteix motivacions similars, necessitats comunicatives i experiència prèvia amb la televisió. Tot i així, es va pensar que la mostra podria ser el més variada possible. Es volia trobar 48 adolescents que visquessin en un entorn urbà i que constituís un grup mixt tant pel que fa al gènere com a la classe social, i que estiguessin cursant tant els primers cursos de l'ESO com els últims. Es va procedir, per tant, a seleccionar aquesta mostra a les escoles. Per tal d'assegurar la representació de joves de procedències socioculturals diferents, es va optar per treballar amb dues escoles privades (una de les quals religiosa) i dues escoles públiques. Les escoles, com ja hem indicat, es troben a Barcelona,

Cerdanyola del Vallés i Sant Pere de Ribes. Es tractava amb aquesta tria d'intentar tenir una representació no només de Barcelona ciutat sinó també de poblacions que han experimentat un fort creixement en els darrers anys, i on es troben tant les famílies que sempre han residit allà com també un grup important de nouvinguts, que inclou no només la població que arriba procedent de Barcelona sinó també la immigració.

Per tal de conèixer la disponibilitat i facilitat dels centres per a participar en aquest estudi, es va contactar amb vuit escoles mitjançant una carta explicativa adreçada als directors del centre on se'ls informava dels objectius de la recerca i de les activitats que durien a terme amb els estudiants (vegeu annex n.5). En total es va contactar amb 11 escoles (vegeu annex n. 6). Per diferents raons, algunes d'aquestes escoles van declinar la seva participació en la recerca, i d'altres no van estar considerades adequades per alguns membres del Consell de l'Audiovisual de Catalunya. A partir de les respostes dels centres es van seleccionar finalment les següents escoles:

Escoles privades: Escola Súnion i Col·legi Pare Manyanet, ambdues situades al barri de les Corts de Barcelona. Les dues escoles es defineixen a si mateixes com escoles actives, obertes, democràtiques, pluralistes i integradores. El seu objectiu és impartir un ensenyament de qualitat. La principal diferència entre les dues és que l'**Escola Súnion** és una escola laica, fundada al 1974 amb la il·lusió de treballar per la reconstrucció de Catalunya en moments difícils de la dictadura del General Franco i amb l'objectiu de contribuir a la renovació de l'ensenyament i de modelar una pedagogia al servei del país. L'activitat docent d'aquesta escola té un fort caràcter experimental i innovador. Això es concreta, per exemple, en l'organització de grups naturals, els horaris canviants, i un enfocament més centrat en desenvolupar les activitats d'aprenentatge dels alumnes, que en els propis coneixements. El **Col·legi Pare Manyanet** és una escola concertada confessional (catòlica), fundada el 1964, i depenent de l'entitat 'Fills de la Sagrada Família, Jesús, Maria i Josep', congregació religiosa formada per religiosos-sacerdots i fundada per Sant Josep Manyanet i Vives el 1864. Tant l'Escola Súnion com el Col·legi Pare Manyanet disposen de bones instal·lacions i recursos suficients per oferir un ensenyament de qualitat.

Les escoles públiques: IES Pere Calders, IES Milà i Fontanals, i IES Can Puig. Els principis educatius d'aquests centres vénen a ser similars i corresponen a l'ideari de la majoria dels centres públics d'ensenyament secundari. Es defineixen a ells mateixos com a centres integradors i respectuosos amb les diferències individuals. Alguns participen –o han participat– en projectes i metodologies noves, dinàmiques i participatives. Es consideren escoles amb responsabilitats educatives per a una societat plural i democràtica. La situació geogràfica de cadascuna d'aquestes escoles comporta diferències en la procedència i les característiques del seu alumnat. **L'IES Pere Calders**, situat al campus de la Universitat Autònoma de Barcelona es nodreix bàsicament dels alumnes que provenen de l'Escola Bellaterra, centre d'ensenyament primari annex a la Universitat Autònoma de Barcelona. Això fa que el seu alumnat sigui molt variat, amb una representació àmplia de fills de famílies vinculades a la Universitat Autònoma –professors, administratius– però també de residents a barris de Cerdanyola pròxims al campus, i de residents a Bellaterra. **L'IES Milà i Fontanals** està situat al barri del Raval de Barcelona, i recull un alumnat d'origen humil, residents a barris amb un alt grau de conflictivitat, i amb una representació molt àmplia del col·lectiu d'immigrants que viuen a Barcelona. Concretament, el grup-classe amb què s'ha treballat estava constituït en la seva totalitat per immigrants procedents de vuit nacionalitats diverses. **L'IES Can Puig**, a la població de Sant Pere de Ribes, recull un alumnat de classe mitjana- baixa, format bàsicament per famílies autòctones que no poden accedir a una escola privada i també per algunes famílies d'origen immigrant. La població que, procedent de Barcelona, s'ha instal·lat al poble en els darrers anys, té en general un alt poder adquisitiu i opten per escoles privades per als seus fills. Com ja s'ha explicat abans, l'IES Can Puig només va participar en l'enquesta pilot i en els grups de discussió

Una vegada les escoles van manifestar la seva decisió de participar en el projecte es va mantenir una primera entrevista amb el responsable assignat per l'escola i es van acordar les dades i els llocs per desenvolupar la primera fase de la recerca. En general, les escoles es van mostrar força col·laboradores, tot i que algunes vegades van sorgir problemes a l'hora de trobar el millor moment per recollir els diaris o per fer les entrevistes. En el cas de l'IES Milà i Fontanals no va ser possible organitzar la fase dels grups de discussió, i aquesta escola va haver de

ser substituïda per l'IES Can Puig per poder dur a terme l'última fase de la recerca.

4.2 L'entorn familiar i social de la mostra

Aquesta informació es va treure de les 5 primeres preguntes de l'enquesta que es va passar a l'IES Can Puig (en la seva fase de pilot) i als altres centres amb la seva versió definitiva. Es tracta de dades descriptives i quantificables – edat, sexe, la feina que fan els pares, i el nombre de germans. Les dades recollides a la versió definitiva corresponen a una mostra d'un total de 97 adolescents, 51 nois i 46 noies, d'edats compreses entre els dotze i els setze anys. Els adolescents de la mostra tenen majoritàriament quinze anys en el cas de l'IES Pere Calders i el Pare Manyanet, amb sis individus de catorze i sis de setze anys. A l'Escola Súnion la mostra és majoritàriament de tretze anys, amb quatre casos de dotze i dos de catorze anys. A l'IES Milà i Fontanals es troben edats més variades, amb nou alumnes de tretze anys, sis alumnes de catorze i un alumne de 15.

A la mostra hi ha un predomini clar d'adolescents que tenen germans, ja que només 12 dels enquestats manifesten no tenir-ne, percentatge que és molt inferior a l'esperat segons les dades estadístiques que regularment es publiquen. El nombre de germans se situa pràcticament sense excepcions entre 1 i 2. Aquesta regularitat només es trenca en dos casos de tres germans per a l'IES Pere Calders i l'Escola Súnion. En canvi, a l'IES Milà i Fontanals apareixen tres casos de quatre germans i un cas de cinc germans.

Les respostes a les preguntes sobre la professió dels pares ens donen una idea de l'estatus econòmic de la majoria dels alumnes. D'aquí es desprèn que als centres IES Pere Calders, Pare Manyanet i Escola Súnion, predominen les famílies de classe socioeconòmica mitjana, amb professions relacionades majoritàriament amb el sector de serveis (educació, sanitat, banca, vendes, administració, empresaris). A l'IES Milà i Fontanals, en canvi, predominen les famílies de classe més modesta i les professions manuals (paleta, cuinera, cambrer, neteja, vigilant de seguretat). També és a l'IES Milà i Fontanals on es detecta la

presència a la llar d'altres membres de la família més enllà de la família nuclear: avis, oncles, cosins (en concret quan se'ls pregunta en companyia de qui veuen la televisió). S'ha de tenir en compte que dels setze alumnes que componen la mostra pertanyent a l'IES Milà i Fontanals, no n'hi ha cap d'origen català ni d'origen espanyol, sinó que es tracta en la seva totalitat de famílies d'immigrants amb ja una certa estabilitat a Catalunya. La procedència d'aquestes famílies és molt diversa: Rússia, Xina, Filipines, Pakistan. Romania, Marroc, i Equador.

A partir d'aquesta mostra, que van formar els 97 joves que van contestar l'enquesta, es van escollir els 48 adolescents que van participar en la confecció dels diaris i en les entrevistes que es van dur a terme a continuació. També es van escollir els 8 representants de cada escola que van participar als quatre grups de discussió que es van formar en l'última fase de la recerca.

II RESULTATS

INTRODUCCIÓ

Les dades recollides al llarg de les diferents etapes de la recerca constitueixen un gruix important de pàgines de transcripcions de les enquestes, les entrevistes i els grups de discussió, en les quals es troben referències sobre aspectes que es buscaven, però també sobre altres de nous. Els diaris personals, per la seva banda, ofereixen un conjunt d'informacions molt variades. El resultat de tot això és un conjunt de dades molt ampli que s'han hagut de classificar, d'organitzar i estructurar. Per fer això s'han tingut en compte tres criteris fonamentals:

Respectar les opinions, i les expressions dels adolescents i fer-les sortir al cos del treball com a forma d'il·lustrar les troballes fonamentals d'aquesta recerca.

Intentar estructurar i analitzar les dades que s'han recollit tenint en compte els objectius de la recerca i també la possible utilitat dels seus resultats.

Incorporar conceptes i informacions nous que, si bé no s'havien tingut en compte a l'hora de dissenyar el projecte, han esdevingut importants a partir de les referències que fan els adolescents.

Atenent als criteris esmentats més amunt, els resultats de la recerca s'han dividit en tres blocs temàtics: El consum televisiu, la violència i la televisió, i el sexe i la televisió. Aquesta divisió temàtica intenta respondre a l'objecte d'aquesta investigació, que és el de conèixer com els adolescents interpreten els continguts de violència i de sexe que apareixen a la televisió. En el desenvolupament de cada un d'aquests apartats es comenten de manera global les dades recollides a totes les etapes de la recerca, i s'il·lustren amb exemples extrets tant de les respostes dels adolescents a l'enquesta, dels seus escrits als diaris, de les seves opinions durant les entrevistes, i de les seves manifestacions als grups de discussió.

En l'apartat dedicat al consum televisiu es treballen bàsicament els aspectes relacionats amb els hàbits de consum (quan, com, per què, i amb qui veuen la televisió), i els que aporten informació sobre preferències televisives i les raons d'aquestes. En l'apartat sobre violència i televisió s'analitzen les diferències quant a la interpretació que fan els adolescents de la violència a la ficció, als informatius i als programes de 'teleporqueria'. En aquest capítol es comenten també les referències que fan els joves respecte a la violència a la vida real, i altres aspectes, com ara les seves opinions respecte als possibles efectes de la violència a la televisió i a altres mitjans de comunicació. En la part on s'analitzen les dades sobre televisió i sexe, s'intenta presentar i analitzar la valoració que fan els adolescents tant dels continguts sexuals a la televisió en general, com també sobre aspectes molt concrets com ara la publicitat i el sexe. S'incorporen així mateix les opinions dels joves al voltant del paper dels mitjans de comunicació en la creació de programes informatius sobre sexe, i d'altres aspectes, com ara on busquen els adolescents informacions sobre sexe, el sexe i els pares, i el paper de l'escola en la informació sobre sexualitat.

L'anàlisi de resultats que es presenta a continuació intenta, doncs, combinar la descripció del que s'ha trobat en aquesta recerca i la seva interpretació tot utilitzant la veu dels propis adolescents, i també fent referència alhora a d'altres estudis sobre violència i televisió i sobre sexe i televisió.

HÀBITS DE CONSUM I PREFERÈNCIES

En la interpretació dels continguts televisius que fan les audiències intervenen molts elements, com ara els motius pels que decideixen veure la televisió, i també les seves rutines per fer ho. Així, no és el mateix veure la televisió perquè està engegada a la sala, o esperar l'hora que comença un programa que ens agrada veure per engegar-la. Com tampoc té el mateix significat veure la televisió com a part d'una rutina diària en la qual no importa quin programa facin, o veure la televisió per sentir-se connectat al món, o perquè es té ganes de riure i de passar

una bona estona, o de relaxar-se i no pensar en res. És per això que calia conèixer quin paper li donen els adolescents a la televisió en la seva vida quotidiana, i per què.

6.1 Els hàbits de consum televisiu

Els hàbits de consum televisiu es van tractar en primer lloc a les enquestes, però després es va buscar també que els adolescents aportessin o completessin aquesta informació tant als diaris com a les entrevistes. A l'enquesta es buscava obtenir informació sobre el temps que els adolescents dediquen a veure la televisió (preguntes 6 i 8). També es pretenia conèixer les preferències televisives (preguntes 9, 12, 13, 14, 15, 26) i si miren i comenten el que veuen a la televisió amb amics o família (preguntes 10 i 11).

De les respostes a les esmentades preguntes es desprèn que tots els adolescents enquestats veuen la televisió. Els moments en què ho fan sovint coincideixen amb els àpats: l'esmorzar, el dinar, el berenar o el sopar. Són freqüents les respostes que manifesten veure la televisió al vespre (*“fins a les 12”* Q2, o *“entre les 9 i les 12 de la nit”*, Q 30). Alguns manifesten també un consum matinal abans d'anar a l'escola (*“A les 7,30-8:00”*, Q66). En alguns casos el temps de consum televisiu sembla incrementar-se sensiblement els caps de setmana (*“al matí, a la tarda i a la nit els dies de festa”* Q46, *“als caps de setmana molt”* Q54, *“Y los dias en que no tenemos clases, los fines de semana, cada hora y cada segundo. Lo veo todo”* Q 91). En alguns casos, el temps que es dedica a veure televisió depèn de l'interès de la programació *“Quan fan sèries o programes que m'agraden”* Q 38). Alguns adolescents, però, manifesten que la seva disponibilitat de temps per veure la televisió és molt reduïda (*“gairebé mai”*, Q12), bé perquè fan activitats extraescolars, o perquè prefereixen connectar-se a Internet. Tanmateix, sembla també que veure la televisió, tot i ser una activitat quotidiana, es troba dintre d'un ventall més ample d'activitats que als adolescents els agrada fer en el seu temps d'oci. Així, les activitats preferides dels enquestats són estar o sortir amb els amics, jugar amb l'ordinador o la videoconsola, connectar-se a Internet i veure la televisió. En menor mesura citen

fer esport, llegir, anar al cinema o tocar algun instrument. L'activitat d'escoltar música sembla tenir més importància en els grups que cursen quart d'ESO que en els que fan segon d'ESO. Aquestes dades van quedar refermades als diaris

De les respostes a les preguntes sobre consum televisiu es desprèn que, com s'ha dit, tots els adolescents enquestats veuen la televisió. Tanmateix, si bé veure la televisió és una pràctica quotidiana, aquesta es troba també molt centrada en un tipus de programes concrets, principalment les telesèries amb més representació juvenil, com ara 'Los Serrano' o 'Un paso adelante'. D'altra banda, aquestes dades s'han de considerar dintre d'un conjunt d'activitats de temps lliure i intentar fugir d'afirmacions que donin al consum televisiu una importància que potser no té. Al consultar dades estadístiques recents, com ara l' 'Anuario de Audiencia de Televisión' (2003) , es pot observar com cada espanyol va veure una mitjana de 211 minuts de televisió al dia (3 hores i 50 minuts), un augment de 3 minuts diari respecte al consum del 2001 que va ser de 208 minuts. Però també s'observa en aquestes dades que el prototipus d'espectador és el d'una dona entre 25 i 44 anys, de classe mitjana i resident a la ciutat. Les mestresses de casa arriben a consumir fins a 267 minuts diaris, mentre que els nens i nenes de 4 a 12 anys són els que menys miren la televisió, amb una mitjana de 146 minuts diaris. Les dades recollides a l'esmentat 'Anuario' sobre el consum de televisió en català sembla que confirmen també aquesta tendència a un consum inferior en la franja infantil-juvenil (6,2% en la franja d'edat de 4-12 i, i 11,8% en la de 13-24), dades que contrasten amb les que es troben en altres grups de edat: 29,2% en el grup de 25 a 44 anys, 27,4% en el de 45-64, i 25,3% amb els de més de 64 anys.

Prenent com a referència les dades suara esmentades, és important tenir en compte que una part dels adolescents enquestats –concretament els que fan quart d'ESO- es troben al començament de la franja d'edat en què, d'acord amb l'Enquesta de Consum i Pràctiques Culturals de Catalunya (2001), hi ha un descens en el consum habitual de televisió. La franja d'edat de 15-29 anys també presenta un percentatge més gran de persones que escolten la ràdio habitualment –85,5%- que el que es dona en el total de la població –83%. A aquesta situació s'ha de afegir que l'ús de l'ordinador representa un percentatge de 85,2% en la

franja d'edat de 15-29 anys, mentre que en el total de la població es situa en un 50,3%. Molt més espectacular es l'ús d'Internet que en la mateixa enquesta se situa en un 74,8% en la franja de 15-29 anys mentre que en la població general és de només 39,4%. Cal tenir en compte també que, en altres activitats, com ara la lectura de llibres, en la qual freqüentment es creu que els joves no tenen interès per culpa de la televisió, l'enquesta esmentada dona un percentatge de lectors habituals del 27,4%, en la franja de 15-29 anys, mentre que en la població general es només de 22,6%. Paral·lelament també s'ha de tenir en compte que entre les formes d'oci més comunes en l'adolescència es troba la d'escoltar música, en la qual els joves de 15-29 presenten un percentatge d'aficionats habituals de 92,6%, mentre que entre la població general el percentatge és de 74,5%. Aquestes dades permeten posar el consum televisiu en un context en què si bé es freqüent no per això substitueix altres formes d'oci habituals en l'adolescència, com ara escoltar música, navegar per Internet, sortir amb amics, i fins i tot llegir. La televisió ocupa sovint un lloc secundari, en el sentit que el seu consum augmenta si baixen les possibilitats de fer altres activitats, com per exemple en el cas d'absència d'un ordinador connectat a Internet, la manca d'amics per sortir, etc. Totes són raons que modificaran la quantitat d'hores que els adolescents passen davant de la televisió, però no el seu ordre de preferències. És a dir, que en cas de poder triar, la televisió no serà gairebé mai la primera tria. Aquests resultats coincideixen amb els que es recullen als estudis del consum televisiu i els nens (Albero Andrés 1996), i el consum d'Internet i els adolescents (Albero Andrés, 2004).

La majoria dels adolescents d'aquest estudi veuen la televisió per divertir-se, per passar una estona quan no tenen res més per fer. *"Com sempre, hem sopat a les 21:00 h., hem despatat la taula i ens hem escarxofat al sofà"* (diari n. 23). Admeten que entre els seus hàbits televisius hi ha els telenotícies, bàsicament perquè el veuen els pares, i en menor grau per informar-se. Alguns, però, afirmen que veuen la televisió perquè s'enganxen a alguna sèrie, preferentment les sèries juvenils, i també 'CSI', perquè els agrada seguir el procés de la investigació. D'altres, en canvi, comenten que tenen un programa preferit per cada dia de la setmana, com és el cas dels diaris n. 23, 13, 21 i 12. Els diaris n. 22 i 23 mostren, a més, una distribució perfecta per dies i sèries que els agrada

veure, el que d'alguna manera comporta una selecció feta en la qual relacionen per una banda les rutines familiars i per l'altra els seus interessos. D'altra banda la quantitat de televisió que veuen els adolescents no sembla que tingui relació amb el nombre de televisors que es tenen a la llar. Només hi ha una noia que manifesta que veia massa televisió perquè la tenia a la seva habitació. Curiosament, però, aquest sembla que sigui un cas aïllat en la mostra estudiada. Això contrasta amb el fet que molts joves sí que disposen d'un aparell de televisió a la seva habitació, però no sembla que en facin un ús abusiu. Potser hi ha molts elements que intervenen en aquesta situació, com per exemple, l'existència d'altres formes d'omplir el temps d'oci, i també la presència a la llar dels ordinadors connectats a Internet. Són molt pocs els que manifesten que veuen la televisió per aprendre, però aquesta afirmació apareix en un parell de diaris: "*La televisió serveix per aprendre*" (diari n. 1) i "*A mi m'encanta mirar la televisió perquè és molt intel·ligent i aprenc i conec coses noves*" (diari n. 4). Si bé són pocs els que utilitzen la televisió per aprendre, són bastants els que manifesten haver après alguna cosa veient la televisió, tot i que aquest no era el seu objectiu.

En general, els adolescents manifesten veure la televisió en família, però també sols. Quan parlen de família es refereixen al pare i a la mare. Només apareixen en algunes ocasions, altres familiars, com ara els avis a l'enquesta n. 95, corresponent a una noia d'origen immigrant. Entre els adolescents catalans i espanyols sembla que hi ha una absoluta preponderància per l'anomenada família nuclear.

6.2 Les preferències de programació i les seves raons

Amb cada etapa d'aquesta recerca es va intentar obtenir informació no només de quins eren els programes de televisió preferits pels adolescents, sinó també de quines eren les raons que podrien trobar-se en la base de les seves preferències. És a dir, per què als adolescents els agrada un tipus de programes televisius i no uns altres. També es buscava conèixer si les seves preferències televisives presenten algun tipus de paral·lelisme amb les seves preferències

cinematogràfiques. És amb aquesta finalitat que a les enquestes es van redactar les preguntes 9, 12, 13, 14, 15 i 26. Es buscava també conèixer si es detectaven diferències pel que als gustos televisius dels adolescents que tinguessin alguna relació amb el context socioeconòmic, l'edat, o el gènere dels adolescents. Les principals troballes es resumeixen a continuació.

A banda del nombre d'hores que els adolescents participants en el present estudi dediquen a la televisió, hi ha un element que és important i és el fet que tots – independentment de les escoles i dels contextos socioeconòmics que aquestes representen- semblen preferir el mateix tipus de programa. Es tracta de programes de ficció, més concretament telesèries de creació nacional, en què apareixen personatges adolescents com a protagonistes de les situacions de cada capítol. Aquest seria el cas de sèries com 'Un paso adelante' que ha estat citada en 41 de les 97 enquestes, 'Los Serrano' amb 25 mencions i 'Aquí no hay quien viva', amb 20. (Aquests són resultats de la tardor del 2003. És molt possible que si ara es fes la mateixa pregunta 'Aquí no hay quien viva' rebria molta més puntuació, ja que s'ha situat com a líder d'audiència en els últims mesos). La ficció amb bones dosis de suspens i/o humor també sembla guiar les preferències quant a programes estrangers. Així la sèrie nord-americana d'investigació criminal 'CSI' és triada 21 vegades i la ja veterana producció nord-americana de dibuixos animats 'Los Simpson' apareix en 38 de les 97 enquestes.

En les enquestes es troba també que, per darrera dels esmentats programes se situen sèries com 'El cor de la ciutat (13 mencions), 'Pasapalabra' (12 mencions), 'Embrujadas' (11 mencions), 'Shin Chan' i 'Cuéntame como pasó' (10 mencions), 'El Diario de Patricia' (9 mencions), i 'Friends' i 'Hospital General' amb 8 mencions cadascuna. Un detall curiós és la relativament elevada menció del programa 'Pasapalabra' entre el col·lectiu d'alumnes de procedència immigrant, que argumenten la seva predilecció en el sentit que el programa els ajuda a aprendre noves paraules i nous conceptes en castellà. Una altra justificació particular es refereix a la sèrie 'Cuéntame como pasó', que alguns adolescents –pocs- assenyalen com a preferida perquè *“ensenya la història, el temps d'en Franco i el que va passar”*.

Per completar la informació sobre les preferències i veure si hi havia similituds o diferències entre les cinematogràfiques i les televisives, a l'enquesta es va demanar als adolescents que diguessin el nom de tres pel·lícules que els haguessin agradat molt i que expliquessin el per què (pregunta n. 15). Les pel·lícules de cinema que més agraden als adolescents enquestats són, amb gran diferència, 'El senyor dels anells' (en qualsevol de la seves tres parts -cal recordar que el darrer lliurament estava en plena campanya publicitària durant els dies en què es va realitzar l'enquesta-) i 'Matrix' (també en qualsevol de les seves tres pel·lícules). Aquests títols reuneixen un total de 26 i 24 mencions, respectivament. A distància se situen 'Titànic' (10 mencions), 'Moulin Rouge', 'Torrente' (9 mencions), i 'Piratas del Caribe' (8 mencions). 'Harry Potter', en canvi només obté 6 mencions. Les possibles raons de la manca d'interès per una pel·lícula que, en principi està adreçada, almenys als adolescents més joves de la mostra, pot venir del fet de que, en general, ha estat el públic infantil el que més s'ha identificat amb les diferents entregues. Sembla que darrere d'aquestes respostes es troba potser el desig que tenen els joves a aquesta edat d'allunyar-se de la infantesa, tot i que, probablement, gaudeixin amb les aventures de Harry Potter - encara que pensen que no queda bé dir-ho. De totes les pel·lícules abans esmentades, la que torna a sortir amb més freqüència als diaris i a les entrevistes és 'Matrix'. 'Titànic' rep també algun comentari als diaris, però potser perquè justament es va passar aquesta pel·lícula per televisió en els dies que els adolescents tenien les llibretes a casa seva. En general, es va trobar que els adolescents apliquen criteris similars per valorar les seves preferències televisives i cinematogràfiques. Dintre d'aquests criteris, el que sembla tenir més pes és el que recull els elements d'humor, fantasia, suspens i aventura, presents en major o menor grau tant a la ficció cinematogràfica com a la televisiva.

6.2.1. L'humor

Telesèries molt votades pels adolescents com 'Los Serrano', 'Embrujadas', 'Los Simpson' i 'Friends' tenen en comú la utilització de l'humor com a fil narratiu fonamental. Cada una d'aquestes sèries aporta un tipus d'humor diferent, però sempre basat en els elements habituals que són capaços de generar situacions

còmiques, bàsicament els malentesos i els contrastos entre els personatges. Aquesta norma bàsica permet que no només es pugui seguir l'humor d'una sèrie de producció nacional de la mena de 'Los Serrano' sinó que, també, productes estrangers que reflecteixen un context molt concret, com ara 'Friends', o d'altres també estrangers fets en una altra època –com ara 'Embrujadas'- puguin veure's i ser populars gràcies a la utilització de l'humor com a fil conductor de la narració. L'humor constitueix també la base fonamental de l'èxit de 'Los Simpson', i de l'únic programa que no és de ficció i que en canvi ha estat molt votat pels adolescents: 'Una altra cosa'. Tots dos programes tenen en comú la ironia, la crítica social, o el que podríem anomenar humor càustic, o humor "intel·ligent". És un humor més subtil que el que apareix a 'Los Serrano', per exemple, però no per això resulta difícil d'entendre. Tot al contrari, sembla que l'humor de 'Los Simpson' i 'Una altra cosa' atrau joves i adults de la mateixa forma, i mentre que uns i altres poden captar nivells diferents d'humor, el cert és que són productes dels quals poden gaudir diferents persones, situades en contextos socioculturalment distints. És curiós observar com els adolescents indiquen l'humor com una raó important de l'atractiu que tenen per a ells els programes. Així ho expressen, per exemple, al grup de discussió del col·legi Pare Manyanet: *"Perquè t'agradi un programa t'ha de fer gràcia, t'ha de divertir, t'ha de distreure"*. També es nota aquesta tendència cap als continguts humorístics en els comentaris que els joves fan de la sèrie 'Aquí no hay quien viva', que tot i que no va ser una de les que es va visionar en els grups de discussió (la selecció dels programes es va fer atenent als programes més votats a l'enquesta que es va passar a la tardor del 2003, i en aquell moment, la sèrie encara no estava en antena) va ser anomenada diverses vegades amb expressions com: *"Es la mejor"* (grup de discussió IES Can Puig), *"Les frases. És que diuen frases amb humor"* (grup de discussió C. Pare Manyanet), *"Yo creo que 'Aquí no hay quien viva' está mejor hecho que otras series. Te ríes, ves ambientes de gente, ves lo que pasó, no sé..."* (grup de discussió IES Can Puig). És interessant observar també el tipus de distincions que alguns fan respecte a l'humor televisiu: *"Humor intel·ligent i un altre que no. Que fas humor amb coses que passen a la vida normal, però també hi ha humor que són tonteries"*, o *"'Crónicas Marcianas' es un humor tonto a saco"*, o *"'Crónicas Marcianas es un humor que ja no és per nosaltres, que ja és més adult"* (grup de discussió Escola Súnion).

La preferència per programes que tinguin un to humorístic es fa palesa també en les 25 mencions que rep la producció de TV3 ‘Una altra cosa’ a les enquestes. Totes les sèries esmentades fins ara acaparen onze de les setze preferències dels adolescents. Entre les raons que citen per aquestes preferències destaquen l’entreteniment, la diversió i passar l’estona, fer riure o fer gràcia. És l’humor, doncs, el que sembla que sigui la principal raó que porta a molts adolescents a seguir determinats programes. *“Los Simpson hacen gracia porque critican a la sociedad americana... Per exemple, ahir criticaven els polítics i venien uns extraterrestres i diuen, pues matarem tots els polítics, i va Bart Simpson: ‘No us oblideu d’aquest’. Això fa riure.”* (Víctor, e-1). En general, comenten que quan veuen la televisió volen passar una bona estona i per això afavoreixen els programes on hi ha humor. Alguns adolescents troben a faltar més programes d’humor i tots –exceptuant els que no veuen TV3 perquè encara no entenen el català, gaudeixen amb els monòlegs del programa ‘Una altra cosa’, de l’Andreu Buenafuente. A les entrevistes, alguns comenten la poca qualitat de la programació i troben a faltar programes que els feien riure molt, com és el cas de ‘Plats Bruts’. ‘Jet Lag’ agrada a alguns, però a les entrevistes la balança s’inclinava ja molt més cap a la sèrie líder d’audiència dels últims mesos de la temporada passada: ‘Aquí no hay quien viva’: *“Aquí no hay quien viva”. És que ho mirem tots junts. És així com humor una mica cutre, no és gaire intel·ligent, però ric molt amb aquesta sèrie, és superdivertida”* Pilar (e-18). ‘Pecado Original’ es un programa que veuen sovint i que els agrada, tot i que alguns manifesten que abans els feia més gràcia.

L’humor és citat també majoritàriament com a resposta a la pregunta n. 16 de l’enquesta: *Si poguessis proposar un nou programa per a la televisió, quin tipus de programa demanaries (breument explica la teva idea)*. Es reproduïxen a continuació algunes de les respostes: *“Un programa de riure que surti un famós que parli català, perquè em sembla que és un idioma més per fer broma i ahora serios”* (noi 15 anys), *“Divertit, amb persones il·lustres, amb bona música”* (noi 15 anys), *“En català divertit, entrevistes intel·ligents sense famosos patètics”* (noia 15 anys), *“Que fes riure amb coses noves, que sempre és el mateix”* (noia 15 anys), *“Divertit, per a la tarda”* (noi 13 anys), *“Que faci riure mitjançant un*

humor intel·ligent”(noi 15 anys), “*D’humor, perquè els que hi ha es fan curts*” (noi 14 anys), “*D’humor, amb molts humoristes*” (noi 15 anys), “*D’humor, com el club de la comèdia*” (2 nois de 15 anys, un noi 12 anys), “*Reunir els millors humoristes*” (noia 15 anys), “*Un de comèdia, com ‘Un altra cosa’, tot lo altre són pamplines*” (noi 16 anys), “*Humor, imitant a gent famosa i disfressant-se*” (noi 13 anys), “*D’humor, que pogués fer passar una bona estona*” (noia 13 anys), “*De riure, com ‘Una altra cosa’, que es burlessin de la gent com el PP*” (noia 13 anys), “*Més programes d’humor del bo*” (noia 12 anys), “*D’humor, una sèrie que s’emetés a la nit i algun dia de la setmana laborable*” (noi 13 anys), “*D’humor, que portaria alegria. Un programa d’una hora per riure*” (noia 13), “*D’humor. Més aviat seria una sèrie. Amb diferents personatges, cada un amb les seves historietes*” (noi 13 anys), “*Un programa de risa, de videos que te hagan reír, que cuenten chistes o un concurso de los mejores chistes*” (noi 13 anys), “*De videos de risa*” (noi 14 anys), “*De risa, divertit i que a la gent li agradi*” (noia 13 anys), “*Amb moltes bromes*” (noi 14 anys) , “*Que hi hagi diversió, educació, informació, simpaticisme i bon rotllo*” (noi 14 anys).

Les respostes dels adolescents no haurien de sorprendre si tenim en compte que veure la televisió és bàsicament una forma d’entreteniment, i que el poder riure o somriure es una necessitat fonamental, encara que no sempre reconeguda, per a l’ésser humà, i que, per tant, ha guiat les formes bàsiques d’entreteniment al llarg de la història.

6.2.2 El suspens, l’ aventura, i la fantasia

Dels resultats de l’enquesta, dels diaris i de les entrevistes es desprèn que els adolescents gaudeixen amb la ficció, no només al cinema, on és l’única opció, sinó també a la televisió, on es poden trobar continguts de no-ficció. Una vegada més, aquest resultat no sorprèn, pel fet que, igual com en el cas del cinema, el consum televisiu està bàsicament relacionat amb l’entreteniment (Albero Andrés 1996 i 2004) i una de les bases fonamentals de l’entreteniment es troba en el desig i la necessitat que ens expliquin històries (Albero Andrés, 1995), ja sigui de forma oral, escrita o audiovisual. Nens, adolescents i adults en general,

afavoreixen la ficció amb totes les seves manifestacions, perquè la ficció els fa viure històries que no són reals, però que representen algunes situacions, sentiments, conflictes o personatges que són fàcilment recognoscibles i que els permeten un cert grau d'identificació. No és d'estranyar, doncs, que els adolescents votin de forma majoritària les sèries on surten joves –per exemple ‘Los Serrano’ i ‘Un paso adelante’- perquè aquestes representen una fantasia, però amb referents propers a situacions i sentiments que poden no estar tan lluny dels que viuen els adolescents o són susceptibles de viure, o en qualsevol cas d'imaginar. Aquesta connexió entre la realitat i la fantasia potser és la que no acaba de funcionar en sèries com ara ‘Cuéntame’. Encara que la primera d'aquestes sèries presenta també unes situacions de la vida quotidiana d'una família, com ara la sèrie ‘Los Serrano’, el context que reflecteix és el d'una altra època, amb una problemàtica diferent, fet que precisament constitueix la base de la narració. No és una sèrie que parli de sentiments universals, ja que llavors seria segurament acceptada pels adolescents, sinó que reflecteix com el tipus de moment històric marca una classe de preocupacions dels joves i de les seves famílies, que són probablement molt diferents de les situacions que viuen els adolescents avui.

Darrera de la selecció que fan els adolescents dels seus programes preferits es troba també la presència d'un tercer element que podríem definir com aventura o bé suspens. Es tracta d'un aspecte fonamental per a tota narrativa i que és present en els productes audiovisuals de ficció que han escollit els adolescents. L'aventura i el suspens es troben al darrere de cada episodi de ‘CSI’, per exemple, tot i que aquí l'aventura no es defineixi com a perills que l'heroi ha de superar, o viatges que ha de fer, sinó com a procés de descobriment, d'interpretació de proves, d'esforç per trobar el culpable, i de satisfacció quan la investigació es completa amb èxit. ‘CSI’ presenta una narració que, encara que no tingui els ingredients d'aventura física, sí que incorpora tots els altres ingredients de solució de problemes gràcies a l'esforç del protagonista (Albero Andrés, 2003) tot i que en el cas de ‘CSI’ aquest treballa en equip. De suspens també n'hi ha als programes-concurs, del tipus ‘Pasapalabra’ que, com ja s'ha dit abans, ha rebut alguna menció per part dels adolescents d'origen immigrant.

Hi ha un altre element que també és present en la selecció que fan els adolescents de la programació televisiva i cinematogràfica. Es tracta de la fantasia. El fet d'escollir majoritàriament ficció com a preferència televisiva ja està indicant aquesta predilecció adolescent per la fantasia, en detriment de programes que són més reals. L'opció de programes informatius, científics i de natura ha estat molt minoritària. Tanmateix, interpretar l'absència d'aquestes opcions en les respostes dels adolescents com el reflex d'una manca d'interès envers aquestes temàtiques seria una interpretació superficial i agosarada. S'ha de tenir en compte que si bé els joves no mostren preferències per aquests tipus de productes, sí que demanen, en canvi, programes que els poguessin ajudar a comprendre realitats socials que són presents, en molts casos, a les seves vides quotidianes, com ara la inseguretat ciutadana o les drogues. És molt possible que la manca d'interès pels programes informatius clàssics estigui més relacionada amb la utilització que fa l'adolescent de la televisió, que és bàsicament la d'entreteniment. Els documentals i els informatius pertanyen a un gènere més d'adquisició de coneixements, activitats que els adolescents consideren que ja fan a l'escola. Aquesta manca d'interès per utilitzar la televisió com a eina d'accés a informacions sobre temes que poden estar relacionats amb els continguts educatius formals sembla ser una característica que també es troba respecte a les noves tecnologies de la comunicació. Concretament, en l'estudi d'Internet i els adolescents (Albero Andrés, 2004) es va veure que -contràriament al que molts pares i professors esperaven- els adolescents pràcticament no utilitzaven Internet per a accedir a coneixements relacionats amb l'escola, mentre que la seva utilització per comunicar-se amb els amics o per baixar-se música i informació relativa als seus *hobbies* era majoritària. D'aquell estudi es desprenia que la presència de les noves tecnologies de la comunicació a les llars els dona una utilització similar a la que ja tenen les velles tecnologies –bàsicament la televisió –, és a dir, un ús centrat en el temps de lleure i en la recerca d'entreteniment.

La utilització de la fantasia per a crear productes per gaudir del temps de lleure ha estat una constant des de la tradició oral dels contes a la vora del foc, passant per les narracions clàssiques, les novel·les per entregues, les novel·les més contemporànies, el cinema i la televisió. En la base per a la creació de productes televisius no és pas estrany, doncs, que ens trobem amb els elements narratius

tradicionals, i amb la presència de la fantasia com a element fonamental. Tanmateix, la utilització de la fantasia a la televisió i al cinema és diferent. Mentre que a la televisió la fantasia es redueix pràcticament a la creació de productes, en la literatura i en el cinema, la fantasia es converteix en un gènere en si mateix. I és precisament el gènere fantàstic el que més vots ha rebut quan s'ha demanat als adolescents de citar les pel·lícules que més els han agradat. 'El señor de los anillos' i 'Matrix', que han rebut la major part dels vots, són pel·lícules on la fantasia s'acompanya a més a més d'uns efectes especials – excepcionals en el cas de 'Matrix' - i d'unes històries on l'aventura, la superació d'obstacles i la lluita del bé contra el mal, són els fils conductors de l'acció. Tenim doncs, en aquestes pel·lícules, dues narracions clàssiques per excel·lència i que utilitzen, a més a més, no únicament la fantasia en la creació de la narració, sinó també en la seva representació audiovisual.

6.2.3 La ficció, la representació de la vida quotidiana, i la identificació

Juntament amb l'humor, i lligat amb el que abans he comentat sobre la fantasia, una altra raó que marca les preferències per un programa en els adolescents és la ficció en forma de telesèrie. Alguns adolescents, concretament els més joves, apunten que prefereixen aquests programes perquè tracten temes relacionats amb la vida quotidiana (*"toquen temes d'actualitat i que passen a la vida real d'un barri"* Q 14), o amb els problemes dels joves i adolescents. Referint-se a 'Los Serrano', una sèrie que molts han citat com la preferida, la Teresa (e-12) comenta: *"A mi m'agrada molt. Però, jolín, ara que l'Eva i el Marcos ja estaven junts, ve el Santi i pum! Clar que si estaven junts ja no tenia cap gràcia, no?, sempre tenen que ser així, ai que m'agrada, ai que no sé què"* (Teresa, e-12). Alguns adolescents també veuen en la telesèrie de TV3 'El cor de la ciutat' la presentació de problemes que poden ser reals i valoren que s'hi troben representades persones de totes les edats. Tanmateix, aquesta sèrie se cita molt poc. En general, sembla que els joves busquin algun punt d'identificació amb la vida real en els programes de ficció que els agrada veure. I aquesta representació se situa sovint en l'edat dels personatges, en el cas que aquesta coincideixi amb la seva. És com si el que els passa als personatges també els podria passar a ells. *"I*

Majoria Absoluta són una família i una mica més sí de la vida real, els problemes dels adolescents, i de la filla petita, i dels pares, de la feina, està força real” (Mireia, e-8). Alguns veuen en el seguiment d’aquestes històries, la possibilitat de conèixer coses que d’altra forma no coneixerien: “..a mi m’agrada que expliquin coses quotidianes perquè penso: mira, aquesta situació és graciosa i passa; vale, se l’ha inventat un guionista, però pot passar a la vida real i algun dia em pot passar a mi” (Daniela, e-9). La mateixa noia utilitza aquest argument per parlar de sèries en què no apareix un entorn familiar sinó ambients que li són totalment desconeguts: “... m’agrada que mostrin que és la vida real i que hi ha molta gent boja per allà, i Hospital Central també, que hi ha gent que no té una bona salut i està patint....a mi m’agrada veure sobre tot coses noves, perquè una cosa és que no ho pugui veure mai, o sigui, policia, que jo no he estudiat ni això, però no sé, m’agrada veure com és”. La representació de la realitat els atrau també en programes de dibuixos animats, com ara ‘Los Simpson’, que presenten una crítica de la societat nord-americana en to d’humor: “ ...‘Els Simpson’ s’enfronten a problemes i coses que passen a la vida real. Potser en un to més humorístic que’ CSI’, però tot girant entorn de la realitat” (Mireia, e-13). Tanmateix, també són molt crítics quan veuen que la representació de la realitat està alterada, comparant-la amb el que ells coneixen: “...que són tots molt guapos, que tots ballen perfecte, (referint-se als personatges de ‘Un paso adelante’) una cosa que no s’aproxima a la realitat. No hi ha cap noia grassa” (Mireia, e-13). “Tu ves ahí un chico todo cuadrado que triunfa con todo Dios y tu te ves ahí con la panza” (grup de discussió IES Can Puig).

Per les dades recollides en aquest estudi sembla que als adolescents els agrada trobar-se amb programes en els quals puguin reconèixer coses que poden passar a la vida real, tot i que són molt conscients que es tracta d’un producte de ficció que ha de tenir unes característiques determinades. Per exemple, quan es refereixen al fet de sentir-se identificats, es troben comentaris com ara: “A ‘El cor de la ciutat’ sí. Els passa el que li passa a tothom. Que els pares se separin....Han de ficar drama perquè t’enganxis més, hi ha coses que normalment no passen, però la majoria sí que li pot passar a tothom. Jo ho miro per això” (grup de discussió col·legi Pere Manyanet). En canvi, els participants d’aquest estudi semblen distingir molt bé entre sentir-se identificats i veure’s

abocats a imitar uns comportaments que han vist a la televisió: *“Les sèries, tu pots mirar-les per distreure’t, però arribar a l’extrem de fer el mateix que es fa a la sèrie, això no crec que hi hagi molta gent que ho faci. La sèrie la pots seguir i et pot agradar, però tu no pots imitar tot el que la gent faci, tu tens la teva personalitat, no sé”* (grup de discussió Escola Súnion). Tanmateix, alguns adolescents opinen que si bé no cal imitar les conductes que veuen a les seves sèries de televisió preferides, sí que se’n pot aprendre alguna cosa: *“És que si veus coses que et poden passar doncs hi ha reaccions dels altres, i si et passés a tu, penses com ha reaccionat aquella persona, i pots aprendre. Si t’agrada aquesta reacció..., o dels errors. Si algú ha comès un error, i a tu et passa una situació semblant, saps el que no has de fer”* (grup de discussió Col·legi Pare Manyanet). Alguns també opinen que es poden aprendre valors a partir dels continguts de les sèries que més els agraden. Curiosament, en el grup de discussió de l’IES Can Puig surt citada la sèrie ‘Shin Chan’, generalment acusada de donar mal exemple, com un bon vehicle per a aquest tipus d’aprenentatge: *“Per exemple, al ‘Shin Chan’. Fa el contrari del que hauria de fer, i això t’ensenya que has de pensar al revés que el Shin Chan”*. També, referint-se a ‘Los Simpson’, els membres del mateix grup apunten: *“Jo crec que reflexen la nostra societat. Fent això la gent reflexiona”*.

És possible que darrera d’aquest atractiu per programes que, d’alguna forma, ensenyin algun aspecte de la realitat, encara que sigui dintre de la ficció, es trobi també un desig per aprendre sobre el món a través de la televisió, per tenir una ajuda a l’hora de transitar per ell? Potser en alguns casos, sí, o al menys així ho sembla quan els adolescents parlen sobre els temes que no surten a la televisió i que ells troben a faltar. I aquí ens trobem sovint amb la preocupació que mostren sobre la violència a la seva vida quotidiana durant les entrevistes, i amb el desig que d’això es parlés a la televisió. Es reproduïx a continuació, com a exemple, un fragment de l’entrevista amb Yasmina i Victor (e-1):

Y: *“La típica del carrer, que això no ho mostren, que si vas a Barcelona, a la Plaça de Catalunya i veus un munt de gent allà tirada al terra demanant diners, i a la sèrie no hi ha res d’això, és com si desaparegués.*

V: *O les classes a l'institut, que no hi ha guixades a les taules ni a la paret, tot ben col·locat, no hi ha cap paper arrancat i dius, bueno, això no és l'institut.*

E: *"I d'inseguretat també, i de vandalisme.*

V: *Sí, perquè, per exemple, en el meu carrer, sempre va haver una època doncs que estaven al portal d'una casa al costat meu, i allà, doncs, per exemple, fumaven, traficaven, i tot això no es veu."*

Les drogues, la pobresa, la gent que té problemes importants són temes que no apareixen als programes de ficció que ells miren. Tanmateix, voldrien sentir parlar d'aquests temes, sentir que la televisió els reflecteix com una part important de la realitat social. En canvi, a la televisió o bé es tracten en forma de notícia o no es tracten pràcticament mai. Aquesta necessitat que sembla que mostrin els adolescents per trobar en la televisió –a més a més d'entreteniment– una mena de guia per a navegants, es fa palesa en la forma en què molts han respost a la pregunta n. 16 de l'enquesta: *Si poguessis proposar un nou programa per a la televisió, quin tipus de programa demanaries? (Breument explica la teva idea).* En les seves respostes es marquen dues orientacions molt clares: l'una la preferència per programes d'humor, i l'altra per programes adreçats a ells i a les seves necessitats. Aquest darrer grup de programes els expliquen de maneres diferents, però tots semblen mostrar una mateixa necessitat. Veiem aquí alguns exemples: *"Un programa que fos pels joves perquè només hi ha per nens petits i per adults. Posant sèries que ens agradessin que, informant-nos de la actualitat, reportatges (Q 15, noi), "Un programa educatiu però a la vegada divertit, que poguéssim riure només veient-lo i que parlessin de tots els temes... sobre la joventut d'ara. Que hi hagués drogues, sexe. Coses d'avui dia" (Q 15, noia), "divertit, entretingut, i a la vegada una mica educatiu i que reflectís de forma entretinguda el que passa a la nostra edat" (Q 14 noia), "Que sortissin molts joves" (Q 16, noia), "Realista, capaç de transmetre el que els joves volem i sentim cada dia" (Q 12 noia), "Un programa on puguem participar, aprendre i culturalitzar-se" (Q 16, noia), "Alguna sèrie de nois d'Institut, o algun programa d'animals.." (Q 14, noia), "Alguna sèrie tipus 'Compañeros' però a Barcelona, sobre tot que no fos el meu cole, i en català" (Q 13), "Una sèrie que passés a un lloc quotidià i que les coses que passessin poguessin passar-li a una*

persona normal (Q 13, noia), “*D’informació, debat de fets que hagin passat fa poc*” (Q 13, noi).

El desig per tenir programes a la televisió que siguin per a ells o que parlin d’ells també es troba a les entrevistes, com il·lustra el comentari d’Elena (e-9): “*A mi m’agradaria que fessin una sèrie de gent de la nostra edat, que veiessin que no som un 10 en els estudis, que no som un 10 en la família, que no som perfectes, al revés, que la gent es pensa que som gamberros, i nosaltres també ens esforcem en fer les coses. No m’agrada que es tingui aquesta imatge dels adolescents*”. En aquesta entrevista es troben molts referents sobre el tema de la mala fama que tenen els adolescents entre els adults. Daniela (e-9) també opina: “*..hi ha gent que pensa que no sentim les coses, que no plorem*”. Alguns d’aquests comentaris semblen indicar que els joves no se senten identificats amb l’estereotip de l’adolescent despreocupat que no s’esforça per res i que viu en el seu núvol, rodejat d’objectes de consum i de mitjans electrònics que li permeten allunyar-se de la realitat, com ara la televisió. Sembla que els joves s’esforcen a explicar-nos que també els preocupa el que passa al món, i que voldrien que algú els expliqués els perquè, i també saber quin tipus de solucions es poden aplicar als problemes que ells veuen, tant els individuals com els que afecten al conjunt de la societat.

Els aspectes de producció

En les opinions dels adolescents es veu també com la formula d’una telesèrie determinada comença a gastar-se i va perdent l’atractiu que en un principi tenia per a ells. Aquest és el cas de ‘Un paso adelante’, que al llarg de la darrera temporada va anar perdent l’interès que despertava entre els joves d’aquesta franja d’edat: “*Al principi sí, ho veia tot, però és que sembla que ara no saben què fer, ja porten molt temps fent-ho i és que ja no podien complicar-lo més*” (Teresa, e-12). El mateix es comença a detectar amb la sèrie ‘Los Serrano’ -que si bé durant les enquestes, que es van passar a la tardor sortia com la preferida- en les entrevistes, que es van fer a la primavera, la situació ja havia començat a canviar, i els joves s’inclinaven més per la nova fórmula que proposava ‘Aquí no hay quien viva’. Tot i així, molts adolescents continuaven mirant la sèrie, més

per hàbit que per afició: *“Los Serrano a mi abans m’agradava molt, era la meua sèrie preferida, però ara ja m’ha acabat cansant, perquè la història dels dos germans que ara poden i... ho miro perquè sempre ho he mirat, però si haig de triar: ‘Aquí no hay quien viva’.* Son conscients també de les repeticions en les formes de presentar les situacions. Aquest punt surt als grups de discussió quan es parla de formats de les telesèries. Per exemple, al grup de discussió de l’IES Pere Calders, una noia s’expressava així: *“...sempre està algú en algun lloc, per exemple, al lavabo, i diuen alguna cosa, pensant que no l’ha de sentir, i aquests marxen, i aquest surt , amb una cara de... i els altres segueixen parlant, de manera que el que diuen que era dolent ho arreglen ara, però l’altre no ho ha sentit, i per tant esta enfadat. I més o menys es així”.*

Als grups de discussió es va constatar que els adolescents són molt conscients que quan miren les seves telesèries preferides estan davant d’un producte al qual s’han aplicat unes normes concretes per tal que pugui despertar l’interès i el seguiment per part de les audiències. Comenten, per exemple, la necessitat que tenen les telesèries d’allargar les històries i complicar-les perquè tinguin interès, com és el cas de la relació entre l’Eva i en Marcos a la sèrie ‘Los Serrano’. Com a exemple d’això, reproduïxo aquí un fragment del grup de discussió del Col·legi Pare Manyanet:

“- Et deixen amb la mel a la boca (referint-se a ‘Los Serrano’)

I t’enganxes més

Si està a punt de morir algú, et tallen

E: I això us fa gràcia, que tingui aquest suspens?

A mi sí

A mi em fa ràbia

Sí, però et deixen allà que ho has de tornar a veure”.

Els adolescents sembla que reconeixin que algunes de les normes de producció no sempre són necessàries, o almenys no ho són quan hi ha una bona història al darrere: *“Lo que pasa ahora es que los directores, contra más efectos especiales tengan, más éxito van a creer que tenga la película, te da igual. Siempre llaman la atención”* (grup de discussió IES Can Puig), o quan es refereixen a com les

telesèries allarguen les situacions durant molts capítols: *“Les sèries bones no ho fan perquè no ho necessiten. ‘Plats Bruts’, per exemple. Tothom ho veia perquè li agradava, no per saber com acabava”* (grup de discussió Escola Súnion).

Pel que diuen els adolescents a les entrevistes i als grups de discussió, sembla que són conscients de la utilització de tòpics, i de la necessitat d’aquests perquè la sèrie mantingui l’interès de l’audiència. Com a il·lustració d’això es reproduïx aquí un comentari del grup de discussió de l’IES Pere Calders:

- *Això son tòpics: los ricos malos, los pobres, buenos, las mujeres, maduras, los tíos, idiotas”.*

E: *Llavors, penseu que hi ha molts tòpics en aquests programes?*

- *Si aquests tòpics fossin al revés no vendrien. Els pobres es rebotarien, i les ties... bueno, les ties... uf!”*

- *Hi hauria denúncies i tot això.”*

En general, els participants en aquest estudi sembla que coneixen també altres aspectes de la producció televisiva, com ara que alguns programes que semblen en directe són en realitat preparats. Per exemple, referint-se a ‘Crónicas Marcianas, un participant del grup de discussió de l’Escola Súnion ho expressa així: *“Conec una persona que hi ha anat de públic, i és tot fals, totes les baralles, perquè hi ha moltes baralles, allò que diuen, si no us baralleu, no cobreu.”*

Cal afegir aquí que sovint es troben comentaris a les entrevistes que fan pensar que els adolescents busquen també la innovació estètica dels programes, tot i que no saben gaire bé com explicar-ho: *“Suposo que algo bastant innovador, que no presentés l’estètica de programes més comercials, perquè la gent veiés més la tele, algo que fos més, que hagi més veritat, o lo que sigui...”* En alguns diaris, al grup de discussió de l’Escola Súnion, surten també referents concrets a la manipulació informativa que intenta fer la televisió amb les seves audiències: *“El que sí que crec és que hi ha a la televisió molta mà del govern, moltíssima. Els diaris no, perquè cadascú té la seva opinió; hi ha columnes d’opinió. A la televisió sí, manipula molt el govern, com vol. No se senten tan segurs per dir, jo*

diré la veritat, perquè llavors el govern, o un poder superior, el poden fer molt de mal” (...) “crec que hi ha cadenes que són com portaveus dels partits polítics, que hi ha que són de dretes, hi ha que són d’esquerres, i fan veure a la gent des del seu punt de vista, el que està passant. I per això et pots trobar que a TVE t’estan explicant d’una manera i a Tele 5 d’una altra”. Tanmateix, darrera de comentaris d’aquest estil sembla haver-hi el treball de la família i també el de l’escola, en el desenvolupament de la conscienciació envers al control polític de la televisió que mostren els adolescents de l’Escola Súnion.

6.3 Els programes que no agraden

Abans de tancar aquest apartat de preferències televisives i cinematogràfiques caldria fer referència als programes de televisió que no agraden. En primer lloc, cal destacar aquí que la gran majoria dels adolescents rebutgen els anomenats programes ‘del cor’ o ‘de marujeo’, o ‘teleporqueria’ ja que els consideren avorrits, poc edificants i desconsiderats envers les persones. Efectivament, ‘Salsa Rosa’, ‘El diario de Patricia’, ‘Corazón’, ‘A tu lado’, ‘Sabor a ti’, i ‘Aquí hay tomate’ se situen al capdamunt dels programes que no agraden. ‘Gran Hermano’, ‘Operación Triunfo’ i ‘Crónicas Marcianas’ segueixen en un segon lloc. A les entrevistes els comentaris negatius sobre aquests programes s’hi troben sovint: “*No sé, és que van molt allà a explicar la seva vida i no m’agrada conèixer les històries i ... però... És molt dramàtic, i a vegades es fiquen molt a discutir els uns amb els altres i això no ho soporto. Que no es deixen parlar els uns als altres*” (Roger, e-10). “*... perquè trobo molt lleig que paguin a una gent una quantitat de diners bestial per explicar que jo m’he liat amb ella i ell s’ha liat amb no sé qui... ho trobo indignant*” (Ana, e-7). Alguns confessen haver vist aquest tipus de programes per riure: “*... fan riure, diuen xorrades que s’ho creuen superseriós, hala, sí, porque... I tu estàs rient perquè què està dient? No sé, jo m’ho passo molt bé*” (Teresa, e-12). Tenen un to despectiu envers la gent que veu aquest tipus de programa: “*..són per gent que no té res a fer, Crónicas Marcianas o així son una parida, sempre hi ha una tia i un tio que es comencen a pegar.... T’ho poses a mirar i després t’enganxes, però en realitat és una tonteria*” (Alex, e-17).

Altres programes es critiquen pel seu suposat avorriment o perquè són massa repetitius ('Pasapalabra', 'Hay una carta para ti'), i altres pel seu suposat caràcter infantil ('Club Super 3). Quines són les possibles raons que hi ha al darrera d'aquesta selecció? Pel que fa als programes de 'teleporqueria', aquestes podrien buscar-se, en part, en una resposta políticament correcta, en el sentit que queda malament entre els joves dir que els agrada un programa que, per exemple, veu la seva mare o la seva àvia. També es podria parlar d'un fre en la resposta pel que fa a classe social. Potser alguns adolescents relacionen el fet de veure aquest tipus de programa amb una manca de formació cultural per part de l'audiència i no volen trobar-se inclosos en aquest grup. El que sembla cert, però, és que tots han vist alguna vegada aquesta classe de programes, i potser alguns d'ells els continuen veient, tot i dir públicament que no ho fan. Al cap i a la fi aquests programes tenen com a elements provocadors d'atenció el fet que parlen de la vida dels altres, en general de personatges que tenen una certa fama, aconseguida pel fet de disposar de diners, ser la parella d'algun famós, provocar escàndols, o ser físicament atractius. Qualitats totes aquestes que no són importants per valorar les persones però que sí que incorporen elements com el 'glamour', el 'morbo' que dóna conèixer una vida pública que es ven com a íntima, i l'espectacle que tots aquests elements suposen. *"A tots ens agrada el morbo, ¿no? Quan passa alguna cosa amb un company tots volem que hi hagi morbo, ¿no? Quan hi ha un problema entre dues persones a l'Institut, normalment no intentem aturar-ho, intentem que sigui més gros, i a veure si podem treure el juguillo. ¿No? ¿No?"* (Grup de discussió Pere Calders). És, doncs, en la seva capacitat d'entretenir on potser hauríem de buscar les raons per les quals aquests programes els han vist alguna vegada els adolescents. Tanmateix, s'ha de tenir en compte que en el ventall de possibilitats que ells tenen per a passar el temps, la televisió no té pas un paper prioritari. Com ja s'ha comentat abans, són en primer lloc els amics, i després el consum d'altres tecnologies de la comunicació, les formes d'oci que més practiquen els adolescents. Mirar la televisió apareix com una alternativa familiar, en el cas de les telesèries, com un seguiment de les seves aficions en el cas dels programes esportius, i com una forma de passar el temps si no hi ha res millor per fer, en el cas dels programes de teleporqueria.

La selecció de programes de televisió que fan els adolescents sembla confirmar que, tal com comenten Morley, 1986, Lull, 1990, i Silverstone, 1994, veure la televisió és una activitat d'oci, i molt sovint d'oci familiar. També s'observa que, en contra del que majoritàriament ens informen el sentit comú, els mitjans de comunicació -i també de vegades els científics socials-, els grups de joves no són simples receptacles -passius, mal·leables, ingenus, etc. dels estàndards estilístics transmesos pels mitjans de comunicació, sinó que participen activament en la selecció, recontextualització i resignificació dels continguts televisius.

Les dades recollides en aquesta recerca fan pensar que els adolescents són espectadors força crítics, i que saben valorar el grau d'identificació amb els personatges i la utilitat que poden tenir -o no- per a ells els programes que veuen. Valoren l'humor irònic, però també gaudeixen en el que ells mateixos descriuen com a vulgar. Així són capaços de riure amb 'Los Simpson' i 'Una altra cosa', però, també amb 'Los Serrano', i amb programes de 'teleporqueria' com ara 'Salsa Rosa'. Valoren l'originalitat i el dinamisme i voldrien programes de televisió que tinguessin aquestes característiques. Cal dir, però, que la capacitat crítica que mostren els adolescents, pot estar determinada per la presència de l'entrevistador, pel fet de que la recollida de dades s'ha fet en el context escolar, i també perquè es tracta d'un estudi seriós encarregat per una institució oficial. Això fa, potser, que els adolescents provinents d'una classe social mitjana o mitjana-alta (per exemple, els alumnes de l'Escola Súnion) es mostrin molt més crítics i racionals respecte de la televisió que altres participants en aquest estudi. Han après que aquesta és la actitud que cal tenir i volen estar segurs de comunicar-la. En canvi, els adolescents de classes socials més baixes (com ara els alumnes de l'IES Milà i Fontanals) no senten la necessitat d'adoptar una actitud crítica davant la televisió. Mostren el seu interès, o el seu rebuig, per determinats programes, però no intenten racionalitzar-ho. Tanmateix, tant un grup d'adolescents com l'altre, tendeixen a afavorir el mateix tipus de programa.

A partir de les dades comentades aquí pot intuir-se que ens trobem davant d'unes raons darrera de l'ús i les preferències televisives que sembla que comparteixen tots els adolescents de la mostra pel fet de pertànyer al mateix grup d'edat. Aquí

es trobaria, per exemple, la necessitat que manifesten de tenir programes de televisió que aportin alguns trets amb els que es poguessin sentir identificats. Tanmateix, hi ha d'altres raons per a les seves preferències que responen a aquelles que són susceptibles de ser compartides per les audiències en general, com ara la seva preferència per l'humor i també per la ficció. Aquestes preferències poden tenir el seu origen en les característiques del context – domèstic- en què habitualment es veu la televisió, i el moment –d'oci- en que quotidianament es consumeix aquest mitjà. Estem doncs, parlant de la televisió com a forma d'entreteniment dintre de la llar. I si tenim en compte que les formes habituals de generar entreteniment han estat tradicionalment lligades a l'humor, i a la ficció, no és d'estranyar, doncs, que aquestes característiques es trobin a la base dels programes que els adolescents han escollit com a preferits.

7. LA VIOLÈNCIA I LA TELEVISIÓ

La preocupació fonamental que guiava aquesta recerca era la d'intentar comprendre com els adolescents interpreten els continguts violents que veuen a la televisió, però també conèixer en quin grau havien experimentat la violència a la vida real i si això feia que interpretessin els continguts de la televisió de manera diferent (preguntes 19-23 i 45 de l'enquesta). El tema de la violència es va tractar tant a l'enquesta (preguntes 16, 17, 18, 24, 26, i 27), com als diaris i a les entrevistes que es van mantenir posteriorment amb els autors dels diaris. Les opinions que van manifestar els adolescents van introduir elements importants, com ara la distinció que fan entre diferents tipus de violència, i el fet que troben violència a programes que en principi no són considerats com a tal per part de les audiències adultes. També, els joves van manifestar la seva opinió sobre què consideren violent i per què, com creuen que la violència a la televisió afecta la gent, quin tractament de la violència fan els diferents gèneres televisius, i quins referents violents troben a la vida real. En aquest darrer punt s'han de tenir en compte també les respostes a la pregunta 7 de l'enquesta: *Què t'agradaria canviar del món?*, on freqüentment surten referències a la violència .

La percepció general dels adolescents és que existeix violència a la televisió. Dels 97 enquestats només 21 creuen que no. Aquesta violència es manifesta per ells no només en la forma més evident d'escenes violentes en pel·lícules i sèries ('CSI', 'Policías', 'El Comisario'), sinó també en la forma de creació de situacions violentes pròpies de programes actuals de debat o polèmica: "Qualsevol programa en què no sapiguen controlar les situacions, com 'Salsa Rosa', l'odio, o simplement dibuixos com 'Els Simpson'", (Q5), "A 'Gran Hermano' hi ha violència oral" (Q22), "Sí, 'Crónicas Marcianas' psicològicament" (Q46). Cal també esmentar algunes mencions del programa 'El rival más débil', on la presentadora insulta els concursants.

7.1 La violència als programes de ficció

Com ja s'ha vist abans, la ficció es, amb diferència, el tipus de programació que els adolescents d'aquest estudi assenyalen com a preferit. És per aquest motiu que alguns dels referents sobre violència televisiva que apunten els adolescents pertanyen a telesèries, incloent en aquest apartat també les de dibuixos animats. No va resultar, doncs, estrany que alguns programes d'animació fossin citats com a violents per part dels joves. Aquest és el cas de 'Celebrity Deathmatch', programa original de la MTV i que en el moment de fer l'enquesta es passava al migdia pel Canal 33. El programa consisteix en baralles de lluita lliure, a sobre d'un ring, i amb abundant presència de sang i fetge, de dues figures de plastilina que representen tot tipus de personatges reals famosos, ja sigui cantants, actors, esportistes, polítics, etc. 'South Park' i 'Kevin Spencer' també són programes que els adolescents consideren violents. A les enquestes s'hi troben també alguns referents a programes com 'Los Simpson', i fins i tot 'Shin Chan' : "*la mamá le pega mucho*" (Q95).

És curiós com en el cas de 'Shin Chan' són precisament les persones més joves les que han vist el que potser és el veritable element negatiu del programa: la manera en què estan representats els pares, i més concretament la mare. Aquesta apareix com una dona histèrica, que no sap controlar-se, que pega al seu fill i que viu una existència poc satisfactòria. I aquesta representació dels pares es

converteix en negativa pel fet que ‘Shin Chan’ és vist per una audiència infantil, a la qual, en realitat, no està adreçat el programa. El programa presenta una crítica de la societat japonesa, en la línia en què ‘Los Simpson’ o ‘South Park’ ho fan amb la nord-americana, i té com a objectiu la població adulta. Ara bé, els nens gaudeixen amb les entremaliadures de Shin Chan, en què les constants al·lusions a “la trompa” o “el culet, culet”, que tant preocupa als adults, no deixen de ser uns referents escatològics, que des de sempre han tingut interès per als infants, molt lluny del model de perversió sexual que alguns hi creuen veure. La representació de la mare, però, és –com indiquen els adolescents– un element negatiu tant per la violència de les seves actuacions, com per la importància que la figura materna té per als nens. És potser en aquesta línia on s’haurien d’adreçar les crítiques envers la idoneïtat d’aquest programa per al públic infantil.

‘South Park’ és el programa de dibuixos animats que és citat més vegades com a violent tant a les enquestes com als diaris i les entrevistes: *“Jo recordo una escena de ‘South Park’ que estan en un hospital i estava parlant un noi, i li agafen del coll i el posen dintre del microones, coses així rares, i després canvien per una patata i diu ‘nada más te quedan tres segundos de vida’, i després mor, i surt tot de sang a l’habitació. Em vaig quedar sorprès”* (Andreu, e-11). Aquest programa rep, en canvi altres comentaris que relativitzen els seu contingut violent, perquè veuen un tractament humorístic de la violència. Es reproduïxen aquí els comentaris de David i Ignacio (e-15) que van fer als respecte:

I : *Es gracioso y esto, está bien.*

E: *Esto consideráis que es algo violento, o no?*

D: *Hombre, son dibujos.*

I: *Son monigotes. Está hecho en coña todo.*

D’altres comentaris, en canvi, troben desagradable el programa ‘South Park’ més per la seva vulgaritat que per la seva violència. Judit i Carolina (e-16) ho manifesten així:

J: *Home, en 'South Park', sí. Violencia, no, pero para mi es muy vulgar. No es violencia, pero hacen que le cortan la cabeza.*

C: *Mira, yo, desde que vi un día un pavo que empezaba a potar y a cagar dentro de un barril, es que... que no, que no es plan, tío, si veo algo, que me aporte algo, pero es que esa mierda no me aporta nada.*

Alguns adolescents van citar a les enquestes i als diaris el programa 'Los Simpson' com a violent, i és per això que es va decidir intentar aprofundir a les entrevistes el per què el consideraven violent. Les respostes dels entrevistats van permetre matisar que, si bé reconeixen que als Simpson surten escenes violentes, aquestes tenen molts cops, la finalitat d'una crítica a la violència televisiva. *"Bueno, violència, a veure, els nens de 'Els Simpson' es miren una sèrie, però que això també és una crítica de la violència de la tele, que són tipus Tom i Jerry però que s'acaben tallant el cap. I això jo crec que és una crítica a la violència de la tele"* (Xavier, e-17) En aquesta línia també s'expressa la Marta (e-5): *"Als dibuixos animats que veuen el Bart i la Lisa surt violència, llavors la mare diu que són violents. No apareixen com a escenes de 'Els Simpson'".* En canvi, són molt pocs els que es fixen només en el contingut violent específic, sense tenir en compte el context de crítica a la societat nord- americana que és, en definitiva, el fil conductor de la sèrie. Aquest seria el cas del Xavi (e-3 Pere), qui referint-se als dibuixos animats que veuen en Bart i la Lisa, s'expressa així: *"..i els dibuixos aquells de rasca i pica que sempre tallen el coll, els volen matar i tiren ganivets i tot, no ho veig normal perquè ho donguin a les dues del migdia"*. En canvi, són bastants més els adolescents que manifesten que la violència de 'Los Simpson', és de la que no fa patir, perquè té humor, i això fa gràcia, i a més a més, no és real. Tot referint-se als dibuixos animats de Rasca i Pica que apareixen a 'Los Simpson', Yasmina, (e-1 P), comenta:*"es sàdic, però ells mateixos es riuen de la situació. Al Homer li tallen un dit i que bé, m'han tallat un dit, que veus que no és una situació violenta. Però als informatius no, que és veritat, que la gent plora."*

El gust per veure programes violents a la televisió també es present en alguns comentaris, però sempre que la violència aparegui dintre d'un programa de

ficció, i que tingui algun altre atractiu, com ara l'humor. Aquest seria el cas del comentari del diari n. 12, en el qual una noia, referint-se a la sèrie japonesa de dibuixos animats 'Yu, Yu, Haksho', que passen a 3xl.net, escriu: *"... i com que ha de tenir atracció la sèrie, amb arts espirituals i tota la pesca... Personalment aquesta sèrie m'agrada, perquè té humor i més coses a part de la violència, encara que la majoria dels capítols són lluites. Jo sóc una lluitadora en contra de la violència, però aquesta sèrie m'agrada"*. Tanmateix, els adolescents semblen ser molt conscients que la violència real existeix, i aquesta els fa patir. *"... de violència sí que hi ha bastant, en quasi totes les pel·lícules, però bueno, no crec que sigui important. A vegades sí que m'agraden escenes de violència, no sé per què però a vegades m'agraden quan es peguen, però quan hi ha guerra no m'agraden gens, perquè sempre estic patint"* (diari n.12). D'altres comentaris diferencien clarament la violència viscuda i la televisiva: *"Crec que a la gent li agrada veure violència per la televisió perquè els resulta divertit, perquè no l'han viscuda de veritat com els nostres avis a la guerra civil"* (diari n. 11). Les referències a la violència a la vida real són freqüents als diaris i són sovint la raó fonamental per relativitzar la violència que surt a la televisió: *"Crec que ens queixem molt de la violència i sexe de la televisió, però si ens apropéssim a la gent del carrer, sobretot dels adolescents i a la joventut (també podríem dir els no tan joves) ens adonaríem que el problema de la societat en general, és pitjor del que la televisió intenta reflectir"* (diari n. 8).

De fet, la violència a la vida real centra la majoria de les respostes fetes a la pregunta 7 de l'enquesta: Què t'agradaria canviar del món?: Les guerres, *"que no haya peleas entre unos países y otros, porque así no habrá muertos"*, *"que les persones estiguin bones, que no es barallin"*, *"canviar la guerra per la pau, perquè no vull més morts"*, *"l'eradicació del terrorisme"*, *"que no hi hagués tanta violència ni tants problemes"*, *"el racisme, la xenofòbia"*, *"El masclisme i la violència perquè les dones tenen el mateix dret que els homes, i la violència perquè no porta a cap lloc"*, *"Que hi hagués menys violència"*, *"la violència perquè n'hi ha molta i s'està tornant una cosa quotidiana que no duu enlloc"*, *"Parar les guerres i exterminar la fam del món, però com que això no és possible, m'agradaria que la gent fos feliç"*. Pel to d'aquestes respostes sembla que el principal referent que tenen els adolescents per conèixer la violència que

existeix més enllà del seu entorn més pròxim és el que aporten els informatius. És per aquest motiu que cal comentar com els joves perceben i interpreten la violència que apareix en aquests programes.

7.2 La violència als informatius

Les notícies dels informatius televisius són esmentades amb freqüència pel seu contingut violent. De les respostes dels adolescents es desprèn que en els programes de ficció els afecta la violència gratuïta, sense justificació, sense lluita. Violència que generalment protagonitzen personatges solitaris i dels que només es coneix la seva gran capacitat per fer mal als altres. En canvi, en el terreny de la no-ficció, sembla que són molt conscients de la violència que representen les guerres, que són fets reals, que estan ocorrent ara i que ells poden anar seguint en els informatius. Sabem que la violència és notícia: guerres, terrorisme, assassinats, conformen el contingut habitual dels telenotícies. Recordem també que, en el moment en què es va passar l'enquesta, els joves tenien encara molt recents les notícies relatives a la guerra a Irak, les protestes internacionals per tal d'evitar-la, i els resultats de morts i destrucció conseqüència de la intervenció militar. És potser per aquest motiu que –tot i ser ficció– recordaven com a impactant la primera escena de 'Salvar al soldado Ryan'. La guerra és un fet molt real, encara que aparegui en continguts de ficció, i és probablement per això que les escenes concretes d'aquesta pel·lícula van resultar impactants per a molts dels joves d'aquest estudi.

Els adolescents semblen molt conscients del fet que la violència a la vida real marca el contingut dels informatius. La violència és notícia constant, i els joves perceben com a centres d'aquesta la vida real, les guerres, el terrorisme i el maltractament de les dones. Tot i que les referències sobre la violència que han vist als informatius són constants a les enquestes i als diaris, és potser a les entrevistes on més comentaris fan els adolescents sobre aquesta temàtica. En general, no els agrada veure la violència als informatius televisius, perquè saben que s'està parlant de fets que són reals, que estan passant de debò. Tanmateix, accepten els informatius com un tipus de programa que és necessari, i que, per les

pròpies característiques del gènere, no inclou mai notícies bones. Així ho expressa, per exemple, Yasmina (e-1):”*que els informatius estan per això, per informar, vale que normalment tot és dolent, però què vols, si a la realitat, les coses bones normalment ja les sabem, es diuen i la gent es queda, però les coses dolentes, reflectir la realitat és més difícil, per això han de mostrar aquestes imatges*” o Maria (e-3) que diu: “*Als informatius és obligat que hi hagi violència, és el que hi ha al món*”.

Hi ha, però, també joves que manifesten el seu desacord en la selecció que habitualment es fa de les notícies, tot i que acaben veient els informatius perquè és el que habitualment es veu a les famílies a l'hora de sopar (Albero Andrés, 1996). Aquest és el cas, per exemple, d'en Roger (e-10), que pensa sobre les imatges dels informatius: “*Està bé que ho comentin, però hi ha cops que, si hi ha masses imatges... a vegades... és que hi ha cops que és molt... surt un soldat disparant, veus un nen, un nen a rastres... i això és el que impacta, les víctimes*”. Només hi ha una noia que comenta que no veu els informatius, i també que la família intenta reconduir els hàbits televisius cap a un altre tipus de contingut: “*Jo, a vegades, és per causes d'aquestes que no miro el telenotícies. Jo és que personalment he vist tantes desgràcies que dius, a part de tenir cadascú els seus propis problemes, encara més? He de veure tots aquest actes sanguinaris? A vegades aquestes coses només les sento per la ràdio, pel matí, però com que no hi ha cap imatge, doncs mira, em relaxo més. A vegades és que l'haig d'apagar perquè no puc mirar. Són actes tan ferotges... I a vegades és per això que, a la nit, en comptes de mirar el telenotícies, sopem una miqueta més tard, o ho fem a les 9:30 i veiem 'Pecado Original', que distreu*”.

Així com veure programes de ficció on surten baralles, ferits, i morts, no sembla que afecti gaire als adolescents d'aquest estudi, i fins i tot a molts els agrada, quan aquestes imatges apareixen en un context de realitat com és el ‘Telenotícies’, els adolescents presenten un rebuig generalitzat, centrat bàsicament en els actes violents, la sang i el sofriment de les víctimes. Són molts els comentaris que es fan al voltant de l'aparició de la sang a la televisió. Així, mentre que la sang a la ficció a molts els deixa indiferents, n'hi ha d'altres

als quals també els afecta veure sang encara que es tracti d'una programa de ficció. Per exemple, Mireia i Clara (e-13), ho explicaven així a l'entrevista:

M: *A moltes pel·lícules d'acció la violència comporta sang, comporta moltes coses, m'entens? I a 'Matrix' es peguen i hi ha pistoles, i metralleres, i cops de puny i això, però sang? poca, a aquella pel·lícula, veus cotxes que exploten i tot això, sí, però...*

E: *Què vols dir, que t'impacta menys?*

M: *Sí. Potser la sang fa més a la violència, entens?*

E: *Tu, Clara, estàs d'acord?*

C: *Sí, la sang impacta més. Jo abans veia sang per la tele i em marejava, em posava malalta, blanca.*

Tots els adolescents que han participat en aquest estudi coincideixen a sentir-se molt afectats quan veuen –o comprenen– el dolor dels altres, encara que només sigui a través d'imatges televisives: “*Per exemple, jo vaig veure, a Tele 5 crec que era, això sí que em va impactar molt, com fusilaven unes persones, quan governava Saddam Hussein, només es va veure això, que van dir unes paraules i els van fusilar...*” (Victor, e-1). El sentiment fort que desperta el patiment de les víctimes és present fins i tot quan hi ha referències a fets històrics: “*Encara no puc entendre l'odi i la ira que els alemanys utilitzaven contra els jueus. Totes aquelles barbaritats que van cometre no es poden justificar...*” (diari n. 8). O bé en altres tipus de continguts televisius que no són telenotícies ni documentals. “*També he vist un anunci molt violent, però no perquè es mori la gent, sinó perquè, per exemple, posen un nen del tercer món, com si estigués dintre d'una caps de plàstic, i diuen: 'Un niño guerrillero a tan solo 1 euro'. Això és no tenir vergonya, com poden fer això a uns nois que es moren de fam?*”. Aquests comentaris semblen contradir un dels punts fonamentals de l'informe Kriegel (2002) que afirma com un dels riscos dels continguts violents, el risc de la des-sensibilització. El treball de camp que aquí es presenta, l'experiència de parlar amb els adolescents, de sentir el que pensen –evitant pensar nosaltres per ells– posa sobre la taula el fet que –contràriament al que molts adults pensen, i a pesar que els adolescents poden passar hores matant dibuixos d'humans en un joc d'ordinador– quan es tracta de violència real, els joves estan molt lluny de

presentar aquesta des-sensibilització que molts pensen que es produeix com a conseqüència de visionar tants actes violents. Molt al contrari, els joves d'ara sembla que –gràcies a la televisió– coneixen més sobre violència que abans, i això els fa més conscients, i potser els angoixa més, fins al punt que els nens avorreixen el Telenotícies (Albero Andrés, 1996) i els adolescents l'entenen com una necessitat informativa, però que, sovint, els provoca malestar, fins al punt que –com il·lustrava un dels comentaris– s'estimen més escoltar la ràdio per tal que les imatges de la violència real no els afectin.

De les dades recollides es desprèn que a partir dels informatius molts dels adolescents d'aquest estudi coneixen les injustícies, les perceben com a violència i les citen com a aspectes de la realitat que voldrien canviar. Això es veu a moltes de les respostes a la pregunta n. 7 de l'enquesta (*Què t'agradaria canviar del món?*) i que es recullen aquí: *“Les diferències socials i desigualtats econòmiques”, “Que hi hagués més igualtat entre països i cultures, que està tot mal repartit, i que no hi hagués competències entre la gent”, “La discriminació que hi ha cap als emigrants, perquè tothom té els mateixos drets”, “La pobresa i la superioritat d'alguna gent, perquè sense la pobresa seria un món més feliç”, “La pobresa perquè penso que no és just que alguns tinguin tant i altres tan poc”, “Les injustícies, perquè trobo denigrant que els països rics s'aprofitin dels pobres”, “La desigualtat, ja que no trobo just que la gent es mori de gana o no tingui diners per donar un bon futur als seus fills”*. En general, els adolescents es mostren solidaris, i el coneixement que tenen del món a través dels informatius a alguns els fa veure també que viuen en una situació de privilegi. *“A veure, hi ha coses, això d'Israel i Palestina, que surten cada destroç de persones, que si un home puja a un autobús amb una bomba, i veus a la gent tirada per terra, altres corrents, els veuen a terra, no fan res, i això m'impacta, perquè dius, com pot ser que aquí vivim tan bé que si cada dia al cole, a casa, que si això, si d'allò, i mires a la televisió i veus aquestes coses i dius, com pot ser això?. És molt trist”* (Yasmina, e-1).

El tema del maltractament de les dones és present sobretot als comentaris que escriuen als diaris, i per molts, és el principal exemple del que és la violència. *“... Personalment es la violència que més m'afecta, trobo que tots ens hauríem*

de conscienciar perquè les pobres dones que sofreixen abusos per part de les seves parelles sentimentals són 400.000 declarades a Espanya, però el pitjor de tot és que la gran majoria encara no ho han denunciat” (diari n. 8). El tema del maltractament apareix també dintre de definicions més àmplies de violència, com en aquest comentari: *“El maltrato a las mujeres en parte sí es violencia porque los esposos les pegan. Violencia es matar a gente que muere sin razón, sin tener culpa de nada. Las guerras es violencia”* (diari n. 5). Els referents a la violència domèstica són importants també a les entrevistes: *“Violencia es cuando matan a las personas, cuando las maltratan”* (Ana, e-21). *“Sí, podría ser también cuando maltratan a las mujeres, las violan, no sé”* (Eunice, e-21), *“Algunos maridos que descuartizan a sus mujeres. Eso me impresiona. Que puedan llegar a ese punto. De matar a una persona y... eso, descuartizarla.”* (Yi Yi, e-22). Certament, doncs, els comentaris dels adolescents semblen contradir les opinions que apunten a la des-sensibilització de la violència pel fet que aquesta esdevé quotidiana, i també les que atribueixen al fet de ser notícia a la televisió l’increment de casos de violència contra les dones amb resultat de mort. Pel que diuen els adolescents sembla que es doni més aviat un procés general de sensibilització i de protesta respecte a aquest tipus de violència.

Què és per als adolescents la violència? Quina creuen que és la causa? Què es pot fer per parar-la? Quina imatge violenta és la que més els ha impactat? Han viscut la violència de prop? Als diaris i a les entrevistes hi ha diferents respostes a aquestes preguntes, des de la visió poc matisada i de protesta generalitzada *“A tot arreu hi ha violència. Això es normal? No!, oi?”* (diari n. 13), fins als que assumeixen la violència com un element més de la vida: *“El sentimiento violento es un pensamiento que el ser humano porta dentro por naturaleza”* (diari n. 8). Però també hi ha qui considera la violència com una desviació d’uns quants, com un mal que s’hauria d’aconseguir eradicar: *“Hay gente que está mal de la cabeza. Siempre son por razones racistas, feixistas, xenófobas o bogería, psicópata. A mí, sinceramente, me parece lamentable ya que tendríamos que ser una sociedad pacífica”* (diari n. 30). D’altres van a exemples més concrets: *“Unos suicidas han colocado estos explosivos para reivindicarse, piensan que así es que igual que ellos lo hará tohomo, y no es la manera”* (diari n.13). En canvi, tots aquests comentaris tenen en comú que estan molt lluny de la percepció de la violència

com a model de conducta o de resolució de conflictes que molts estudiosos encara creuen que pot donar-se a partir de la televisió i dels videojocs. Potser un dels exemples més recents d'aquesta percepció es l'estudi Kriegel (2002) que continua afirmant que els continguts violents comporten el risc d'entendre la violència com a solució, o que la violència es naturalitzi, ja que –per exemple- aquesta és un element natural als videojocs.

Les opinions dels adolescents són importants i necessàries i haurien de ser la base per a revisar l'aplicació de teories i veure fins a quin punt aquestes s'ajusten a la realitat. Aquest es el cas de l'aplicació superficial de la teoria de l'aprenentatge social d'Albert Bandura i el seu model de l'aprenentatge per imitació, tot pensant que aquesta imitació es pot produir tant de models reals com de simbòlics. Quan i per què es donen comportaments violents en la societat? Quan i per què els continguts violents de la televisió poden actuar com a estímul per a aquest tipus de comportament? Tal com ja comentava Halloran (1970) en la seva crítica a la teoria dels efectes, és en el context de recepció - família, entorn sociocultural i característiques individuals- on s'haurien de buscar les raons. En aquest sentit també Buckingham (1993) i en la seva obra posterior, fa esment al fet que resulta rendible per a alguns grups de població culpar els altres de tots els mals de la societat –i més concretament de la violència. Aquest argument ha estat utilitzat freqüentment per polítics i altres persones que pretenen demostrar la seva autoritat i responsabilitat moral i, de passada, distraure la seva atenció sobre altres causes de la violència, més arrelades en la societat. Caldria preguntar-se, doncs, per exemple, quin paper juga la precarietat laboral, l'alcohol, i els canvis culturals viscuts en les últimes dècades a la societat espanyola en l'augment de la violència contra les dones.

Els adolescents saben que hi ha violència a la societat però semblen estar molt lluny de justificar-la i també d'insensibilitzar-se envers aquest tipus de continguts. Per exemple, quan fan referència a les imatges violentes que més els han impactat, es constata que la majoria provenen d'informatius i documentals, no necessàriament recents: *“Jo vaig veure un que era foc creuat i hi havia un pare abraçant al seu fill perquè no li donessin, i es va morir...”* (Roger, e-10). I referint-se a un reportatge sobre els camps de concentració de Hitler, Judit (e-16),

comenta: ... *“la gente que los veías esqueletos sólo con un poco de piel, y....cómo los quitaban con... la excavadora, y los tiraban por ahí, daba asco verlo”*, o a un altre sobre la dictadura Argentina: *“... es veia com a la gent la tenien maniatada i els feien descàrregues, era com un camp on aprenen a fer sofrir a la gent”* Quique, (e-4), o referint-se als atemptats de l’11 de setembre a Nova York: *“... la gent que es tirava des de dalt, va haver un que es va partir per la meitat, i a mi això em va fer molta cosa...”* (Marc, e-14). Dintre de les imatges que citen com a més impactants se’n troben algunes que pertanyen al cinema, però en referir-s’hi, els adolescents fan una valoració global del context en què es donen –anterior i posterior a l’escena esmentada- i de la situació en què es troba la persona que les pateix. Per exemple, Quique (e-4) ho explica així: *“En ‘Gladiator’ (referint-se a la violència) se ve a saco. ...Pero tampoco es de eso la peli. Es la historia de lo que le pasa al tío ese y lo que le joden”*. O també, les múltiples referències a la pel·lícula ‘American History’ que surten tant a les enquestes (*“Un negre ha de mossegar la vorera i un blanc li trepitja el cap i el mata”* (Q 3)) com als diaris i a les entrevistes, impressionats per la trajectòria del protagonista -un neonazi que deixa de ser-ho, es fa amic d’un negre i vol treure el seu germà d’aquest moviment, però no ho aconsegueix i al final maten el germà: *“A la pel·lícula ‘American History’. Es muy fuerte.... hi ha un moment que hi ha un negre, que hi ha un skin que li diu, pon la boca en el bordillo, y hace con la cabeza pa!”* (Ana, e-3 Pere Calders). *“És molt forta, però molt bona”* (Maria, e-3). En general, les escenes violentes que els han impactat i que són de pel·lícules, corresponen a situacions en què no només es veu la violència física sinó també com pateix la persona a nivell emocional. És per això que molts distingeixen entre pel·lícules i pel·lícules, segons com estigui tractada la violència. El comentari que apareix al diari n. 26 il·lustra molt bé aquesta diferenciació: *“... hi ha pel·lícules on es veuen com torturen a una persona, com li claven un ganivet fins matar-lo, això és violència de la que haurien de censurar, però després hi ha el cas, com per exemple les pel·lícules de ‘Matrix’, allò també diríem que és violència però com un tipus d’art, més similar als arts marcial, que quan veus l’escena no penses ‘pobre tio’, sinó que disfrutes de l’espectacle i dels cops de puny”*. Referint-se a ‘Matrix’, Ana i Alba (e-6) també comenten a l’entrevista:

M: *Pero és molt exagerat*

A: *No es del tipo de violencia que impacta, son tiroteos...*

M: *Y volando siempre así, uuu...Y pasa la bala, no sé, no es real*

Aquests comentaris sobre la forma en què està representada la violència –veure com es fa patir algú, o una successió de cops de puny i baralles més o menys espectaculars, fa pensar en una sèrie de televisió que es va passar fa uns anys: ‘Power Rangers’. La sèrie, que no es distingia precisament per l’originalitat dels seus guions- estava plena de lluites protagonitzades per nois i noies que s’havien convertit en robots per tal de lluitar contra “els dolents”. Va ser una sèrie de gran èxit entre els nens –que imitaven les lluites, sempre en el context de joc, al pati de l’escola. En canvi, els adults benpensants la van considerar negativa, susceptible de convertir-se en un model de comportaments agressius. Això va fer que fins i tot la sèrie fos prohibida a països com ara Canadà. ‘Power Rangers’, en canvi, representava una violència del tipus a què els adolescents fan referència quan parlen de ‘Matrix’, és a dir una violència escènica, que no fa mal perquè no treballa les emocions sinó l’estètica dels moviments en el cas de ‘Power Rangers’ o la dels efectes especials en el cas de ‘Matrix’.

Els sentiments que pot despertar una narració són importants. En aquest sentit hi ha algun comentari dels adolescents d’escenes que els han impactat per la seva violència, tot i que no s’ha vist violència física. Aquest és el cas de ‘La vida es bella’, pel·lícula que en el diari n. 8 rep aquest comentari: “..hi ha violència, no obstant és més emocional, perquè en les escenes on es deuria veure la violència física, es suposava, però no es veia en gairebé cap. El que més em va fer reflexionar és que tot allò va passar, ÉS VERITAT”.

La sensibilitat que els adolescents mostren envers la violència real es fa palesa tant amb les seves respostes envers els continguts dels telenotícies com també les que fan referència als programes de teleporqueria, com es veurà a continuació.

7.3 La violència als programes de teleporqueria

En un primer moment va sorprendre veure que molts adolescents es refereixen a programes com ‘Crónicas Marcianas’ o ‘Salsa Rosa’ com a violents, tot i que no existeix en ells violència física. En canvi, els joves sí que semblen sensibles a la violència verbal que apareix en aquest tipus de programes i té per a ells més importància que la violència física que hi pot haver en programes de ficció, com ara la telesèrie ‘Policías’. *“La violència no és només una agressió física. Jo crec que qualsevol acte pot ser violent si es fa d’una forma brusca, i amb mala intenció. Pots fer mal a una persona de moltes maneres”* (diari n. 20). Aquesta matisació que fan els adolescents dels diferents tipus de violència és un punt que suggereix una interpretació diferent dels continguts televisius de la que generalment fa l’adult i que també presenta matisos quant a la violència física. Quan els afecta la violència física que apareix a la ficció i quan no? Quins són els elements que marquen un tipus d’interpretació o una altra? Quan existeix violència encara que no sigui física? Quin paper hi juga el fet que aquesta darrera violència es doni realment encara que es transmeti a la televisió dintre d’un contingut d’entreteniment? Aquestes van ser qüestions importants que van guiar després el que se’ls demanava en els diaris i també algunes de les preguntes de les entrevistes.

En general, els joves van escriure als diaris i van comentar a les entrevistes que alguns dels programes anomenats de teleporqueria eren violents perquè la gent s’hi insultava. *“Hi ha violència verbal, gent que s’insulta, s’acusen de coses que no són veritat o no estan segurs, hi ha coses que potser no estàs tan ... però fan mal igualment. Jo també ho considero una violència. A mi no m’agradaria anar a un lloc i perquè jo estigui dient, a mi m’ha maltractat aquesta persona, doncs tu ets una d’això, perquè això no és veritat. Cadascun té la seva opinió, i amb insults això no està bé”* (Yasmina, e-1). Malgrat que alguns adolescents manifesten haver vist alguna vegada aquest tipus de programes per distreure’s, en general no entenen com la violència verbal pot convertir-se en un espectacle. *“...Es trist, veure com una persona ha d’anar a la tele a veure com es baralla amb una altra... És que sembla que siguin també masoques, prefereixo que m’insultis o que ens barallem”*. Víctor (e-1). Tots manifesten rebuig per les

persones que surten en aquests programes. Helena i Daniela, (e-9), ho expressen així:

H: *Pensar que hi ha persones, a la nostra societat, que són capaces de ser tan idiotes... tan penoses, tan masclista... hi ha tanta màfia, en aquests programes, però tanta que és increïble.*

E: *I hi ha violència? Això és violència?*

D: *Sí, també hi ha violència.*

En general, els adolescents semblen ser conscients del negoci que hi ha al darrera dels programes de teleporqueria i no estan d'acord en el fet que per aconseguir audiència s'hagin de mostrar aspectes tan negatius de les persones. També alguns comenten els aspectes del llenguatge que fan servir als programes, i l'estètica en general: L'Helena, (e-9) ho explica d'aquesta manera: *"Els insults, jo crec que tots els insults nous els aprenem de la tele. És que és flipant. A vegades m'han de dir què vol dir. A part de violència també et mostren violència verbal, i són bastos, trobo que són gent sense mentalitat que volen guanyar diners i ho fan a costa d'un programa que és una basura, que no t'aporta res".*

A pesar de tots els seus comentaris negatius envers aquests programes, alguns reconeixen haver-los vist perquè els fan riure, i manifesten també, en alguns casos, que les seves mares els veuen. La gran quantitat de programes d'aquest tipus que anomenen, i el coneixement que demostren dels personatges que hi apareixen i de la seva manera de fer, fa pensar que els adolescents, si be reconeixen la baixa qualitat d'aquest tipus de continguts també sembla que els acceptin com a entreteniment vàlid quan no hi ha res millor a fer. Prenguem com a exemple, el següent extracte d'una entrevista:

(David i Ignacio, e-15)

I: *En 'La casa de tu vida'. Como se pelean por una casa, siempre están discutiendo. A los puños no han llegado, pero casi. Hay un ambiente tan tenso, en la casa, que todo el mundo se pelea.*

D: *Y en otro tipo de programas? En 'Crónicas Marcianas', por ejemplo?*

I: *Hay discusiones, con la pava esta, la Aída, que está de la olla. Siempre que traen a esa es que se va a discutir con alguien, y se va a enfadar con alguien.*

D: *Claro, eso es lo que les da audiencia. El Sardà se encarga de decir quién viene y, claro, te traerá a las personas que son más... que puedan generar más audiencia.*

I: *Siempre te trae al Boris, pero el mejor es el Latre.*

Pels comentaris dels adolescents sembla que aquests tenen una bona capacitat per a establir la gradació de la violència, anant més enllà de la més directa i gràfica com és la física: són capaços d'entendre l'atac verbal com a forma d'humiliació i ridiculització. I aquest tipus de violència està perfectament representada en els programes de teleporqueria que creixen com a bolets a totes les cadenes de televisió. Aquests programes són representatius d'uns dels continguts de risc que defineix Kriegel (2002): "aquells que atempten contra el dret a l'honor, la intimitat i la privacitat de les persones". Tanmateix, fins a quin punt esdevenen continguts de risc quan l'adolescent és capaç d'identificar-los com a negatius? Pot, el fet de veure aquests programes quan alguns adolescents no tenen res per fer, modificar la impressió negativa que se'n té? Per què alguns adolescents manifesten que els fan riure? Si són programes on apareix gent real per ser insultada, per què pot això fer riure? En quin punt la realitat es converteix en entreteniment? De quina forma influeix en aquest procés el format televisiu: presentador, decorats, colors, anuncis, etc.?

Totes aquestes preguntes requereixen un tractament més aprofundit del que es va intentar fer quan als adolescents se'ls va preguntar sobre les seves preferències televisives. Hi ha, però, un punt que esdevé important i que queda il·lustrat en el comentari d'un dels adolescents quan es refereix al fet que tots els insults s'aprenen en aquests tipus de programes. Aquí es troba la referència a un altre dels continguts de risc, és a dir, "aquells que presenten un llenguatge degradat des del punt de vista de la forma lèxica, sintàctica o pragmàtica, que vulnera, sense consciència de fer-ho, les normes establertes per a l'eficàcia de la comunicació lingüística i que, tot sovint, transgredeixen greument el pacte comunicatiu inherent a la relació entre interlocutors" (Kriegel, 2002). L'empobriment del llenguatge, la utilització d'insults o de paraulotes que abans

eren considerades com a targeta de presentació de persones amb molt poca cultura, sembla que estiguin esdevenint d'alguna forma "naturals". I és que, independentment dels programes de teleporqueria –per exemple els “protagonistes” de ‘Gran Hermano’ parlen com els surt- aquesta naturalització d'un llenguatge pobre i groller és també freqüent a les telesèries d'èxit, potser amb la idea –errònia- que així s'arribarà més a la gent. En canvi, no és la llengua, sinó l'atractiu de la història el que fa que la gent segueixi una sèrie o no. Defensar l'ús d'un llenguatge correcte i ric a les telesèries contribuiria, potser, a aturar aquesta banalització de parlar malament i a tornar a valorar l'ús correcte del llenguatge. Aquesta seria una fórmula que evitaria el risc que Kriegel defineix com el de promoure un llenguatge simplista, sense articulacions i sense matisos. Si bé la televisió no és l'únic referent per desenvolupar el llenguatge, sí que podria participar-hi d'una forma més positiva del que fa, mirant d'eliminar el llenguatge d'abreviatures, amb paraules ‘comodí’, fets de sobreentesos i amb una escassa capacitat de matis d'expressió. Es tracta, doncs, de buscar fórmules d'ús del llenguatge que no comportin el perill de simplificació del raonament i l'argumentació crítica, i que no ens aboquin a trivialitats i a superficialitats.

7.4 La violència a la vida real

Pel que fa a la violència viscuda o observada en la realitat (preguntes 20 a 23), en general els adolescents van respondre a l'enquesta que no havien estat testimonis d'actes violents, traient alguna baralla o un intercanvi d'insults. En alguns casos també algú els ha fet mal, o són conscients que han fet mal a algú, encara que hagi estat un mal psicològic. I això els ha afectat. Davant la situació de trobar-se davant d'una baralla, tots tendeixen a afirmar que no s'hi ficarien i que intentarien marxar del lloc. En canvi, als diaris i a les entrevistes es troben moltes més referències a escenes violentes viscudes i comentaris sobre la violència a la vida quotidiana. Aquestes referències es donen potser més entre els alumnes de l'Institut Milà i Fontanals com il·lustra el comentari d'Ana Mari (e-19) “...la gente tiene muy marcado su territorio. Por ejemplo, en el parque si vienen a pegarnos a nosotros, nos tenemos que defender, no nos vamos a dejar. Y es lo que pasa, por eso hay tantas peleas, ahí. Porque si vienen unos del Borne

contra los árabes, lo árabes no se van a quedar tranquilos, van a ir allí y se van a pelear. Tienen que coger su territorio. Es público el parque, ya lo sé, vale? Yo llevo desde los 6 o 7 años parando ahí, toda mi familia ha parado ahí, ahora porque vengan los del Borne yo no me voy a ir de ese parque. Cada uno marca su territorio. Porque si no es que nos echan de todos los sitios”. Tanmateix, no només als alumnes del Milà i Fontanals comenten haver viscut la violència al seu entorn. Criden l’atenció alguns comentaris trobats als diaris i que sembla que parlin d’una violència viscuda de molt a prop: “...los que más la practican (la violencia) somos los jóvenes, en peleas, en bandas. Existen casos en los que el daño te lo hace uno de tus seres familiares” (diari n. 3). Al diari n. 8 –un dels més extensos ja que omple 13 pàgines- sorprèn aquest comentari: “Personalment, per motius dels meus coneguts he vist moltes coses relacionades amb drogues, sexe i violència”. En aquest mateix diari, que es caracteritza per ser molt directe, molt emocional, organitzat com un diari íntim, amb entrades diàries i reflexions desorganitzades i personals, es troba també la descripció d’un acte violent comès contra una amiga que, quan estava al cotxe amb el seu xicot, va ser agredida per un grup de ‘skins’.

La violència al carrer rep bastants referents, i sembla que molts dels adolescents d’aquest estudi, no se sentin segurs als seus barris, independentment de si viuen al Raval, a Les Corts o a Cerdanyola del Vallès. “..l’altre dia anava en bici pel meu carrer, a Cerdanyola, i anava en bici tan tranquil pel carrer amb un amic i hi havia un d’aquells, un pinta, un quinquí, que anava passejant el gos i se’m va quedar mirant dient què mires, gilipolles? Em va impactar, em vaig quedar i li vaig dir què li passava, i volia anar a deixar el gos a casa i venir a pegar-me, i jo li vaig dir, vale, jo t’espero aquí. Va anar a deixar el gos i no va venir en mitja hora i me’n vaig anar. Però ara quan em creuo amb ell se’m queda mirant, es para, es gira, em segueix i se’n va” (Xavi, e-2).

Als joves els preocupen els robatoris i les baralles entre grups diferents al carrer. Els alumnes de Súnion i de Pare Manyanet són especialment sensibles al tema de la violència al carrer i es queixen –sobretot als diaris- de la gran quantitat de robatoris que es produeixen a Les Corts. En el cas dels alumnes de Súnion, la sensibilització per aquest tema és encara més forta pel fet que a la escola estaven

treballant el tema de la violència. Part del treball va consistir en el visionat d'un vídeo que s'havia passat al programa 'Entre lineas', on apareixien 'caps rapats' que explicaven els seus ideals. Al vídeo també sortia el tema del racisme i la xenofòbia. Molts dels adolescents participants en aquest estudi han estat atacats alguna vegada al carrer, i generalment atribueixen aquests atacs a bandes urbanes o bé a immigrants magrebins. Carlos i Marc, (e-14) ho explicaren així:

Marc.: *“Per aquí, a la Diagonal. Saps el Cinesa Diagonal? Pues el carrer que baixa així. I després aquí a Entença amb Diagonal, un altre cop. Seria el mes de setembre, cap a les nou. Baixava del tren. Aquell cop anava jo sol i ells serien com quatre o cinc. Et veuen allà a tu sol i algú et ve amb una navalla o una cadena, que potser no et fan res, no?, però millor...”*

Carlos: *“Gairebé a tothom li passa. Anàvem pel carrer, passaven tres nois que semblaven del Marroc o algú així, i amb un amic i a mi ens van agafar i ens van dir que traurien una navalla, i tot això. Però al final no els vam donar perquè el que busquen és això, aprofitar-se una mica de la por, per aconseguir fàcil tot això, per impressionar. No els hi vam donar i al final van marxar. Però això passa bastant cops. Que no és tan anormal”.*

En alguns casos sembla que aquesta violència ve donada per les dificultats pròpies d'una ciutat com Barcelona per a acceptar al que és diferent: *“Si, pel racisme, el xoc de cultures, però no fa falta que siguis àrab, sinó només per la manera de pensar i de vestir ja tens problemes”* (Maria, e-3). *“... No mola. Perquè hi ha molta gent que està al carrer, carregant-se gent. Jo tinc amics també que van donant pallisses a moros, ... És que tu ara no pots anar a un parque per la nit perquè tens el 99% de possibilitats de que t'aparegui algú i et doni el pal. O que et fotin una hòstia, o que et treguin una navalla, o que... Jo què sé, amb els latins, amb els ñetas, amb tota la merda aquesta, no es pot sortir al carrer. I aquí, els polítics, pues que facin algo, tio”* (Carolina, e-16).

També es troben referències a la violència a la vida real que ve donada per les presses, la falta d'espai, o l'estrès que, en més o menys mesura, es viu als carrers d'una ciutat com Barcelona. En aquest sentit és curiós el comentari de l'Aitor (e-

2), que dóna com a exemple de violència al carrer un episodi que va protagonitzar el seu propi pare i que el va afectar bastant: *“lo típic, dos cotxes topen i els conductors comencen a cridar, que si cops al cotxe, que si no sé què, comencen a exaltar-se, s’exciten, vamos. I això ho he vist moltes vegades. Entre altres coses perquè, ho he de dir, a veure, al meu pare li passa. Ell condueix bé, però quan algú fa una infracció grossa es posa nerviós, i ell llavors li diu ‘pero qué haces’? Jo me’n recordo d’una ocasió, anàvem diversos cotxes de la família i a l’autopista ens va passar una furgoneta, adelantant a tothom, sense intermitents, a punt de tocar-nos a diversos cotxes, i estàvem arribant a un peatge. Doncs el meu pare va començar a accelerar, es posa la furgoneta al peatge, el meu pare a un altre, passa el meu pare ràpid, es creua allà i se li va posar al davant. El meu pare, allà, catxo emocionat, es baixa del cotxe i es posa davant: ‘Tu qué, dónde ibas, qué hacías con esas prisas’. I jo em vaig quedar guala! I el tio de la furgoneta la veritat és que estava una mica tocat, diguem, perquè es rebotava, que ‘si yo no he hecho nada’, que ‘sí que me dejes’, el meu pare davant i el tio amb l’intent d’accelerar, i jo flipant, guala!, què passa aquí? Em va impressionar bastant, eh? Però bueno, la veritat és que el tio no anava gaire bé, però bueno, és violència també, i el meu pare si estigués aquí ho hauria de reconèixer, al volant és una mica violent”.*

A les entrevistes mantingudes amb els alumnes del Milà i Fontanals apareix un altre referent important respecte a la violència al carrer i és la que es relaciona amb les drogues. Hi ha en aquests comentaris un coneixement de l’entorn on viuen i dels seus perills i la constatació d’una realitat que ha esdevingut part de la vida quotidiana del barri on resideixen aquests adolescents. Zenaida i Ana Mari (e-19) expresen el seu descontent i la seva impotència davant d’aquesta situació de la següent forma:

Z: Es que por este barrio te encuentras de todo. Te juntas con ellos y ya te vuelves como ellos, eh? Por ejemplo, en mi calle, todo el mundo vende, o sea, trafica, vende droga, chocolate, todo. Y están ahí desde las 9 de la mañana hasta que amanece. En verano.

A: *A mí lo que me jode, es que la policía los que trafican los meten palante, y a la gente que los ven por la calle, siempre están peleando, nunca viene la policía ni nada. Eso jode.*

Z: *A ver, si tienen que traficar para ganarse la vida, vale, pero...*

A: *Se tienen que ganar la vida, y, a ver, el chocolate no es malo, qué quieres que te diga, si el médico te lo dice y todo, y te ven con un porro y ya te están llevando palante, y ves a otro que se está pinchando y no se lo llevan palante. Y se las dan los policías mismos, las agujas. Y es peor meterse droga que no chocolate.*

Sorprèn també trobar-se amb referències de violència a l'escola, concretament al col·legi Pare Manyanet, una escola religiosa situada, com hem dit, al barri de Les Corts. Es tracta de situacions que es donen al carrer, a la sortida del centre, però que afecta els alumnes de l'ESO i de batxillerat. (Carlos, e-14) ho explica a l'entrevista: *“Home, últimament els divendres a la tarda solen venir grups d'aquests que no sé com es diuen, una espècie de Latin Kings, o així, que sempre estan a sota, perquè hi ha problemes amb la gent d'un any menys, perquè vénen aquí a buscar brega i a intimidar. Fa dos o tres divendres que són sempre aquí a sota, a la sortida de l'escola.”*

M: *Tampoc mai ha passat res. Vénen aquí a dir: Ep, que estem aquí, vénen i et vacil·len”.*

Tot i haver trobat molts més referents de violència viscuda al carrer dels que en un principi s'esperaven, també hi ha qui manifesta no haver observat situacions violentes, exceptuant alguna pica baralla entre els nois a l'hora del pati. Aquests adolescents, es consideren uns privilegiats quan comparen el que passa a Barcelona amb el que han après sobre altres ciutats. Aquest és el cas de Mireia, (e-13): *“... gràcies a Déu vius a Barcelona, perquè hi ha altres llocs del món que Déu n'hi do, que la violència està cada dia al carrer, com Brasil, o Argentina, que estan bastant malament, la gent pobra que estan al carrer roben. A Barcelona no veus nens robant. Home si te'n vas a La Mina, o Nou Barris, no són com aquí, però tampoc com al Brasil”.* Aquesta opinió contrasta, però, amb la que manifesten Ana Mari i Zenaida (e-19):

A: Es que nunca puedes ir con la cabeza alta por la calle, tienes que ir pabajo y mirando para otro sitio porque en un momento inesperado algo te va a pasar.

Z: Te dicen: si no vienes, te secuestro, y te van diciendo de tó.”

Tot i els comentaris que diuen que aquí estem bé perquè a altres llocs estan pitjor, el cert és que els adolescents tenen molt més contacte amb la violència real del que s'esperava. Se sabia, per altres estudis, que existeix violència als centres escolars. La premsa ens ho recorda quan succeeix algun fet, com el suïcidi recent d'un noi de 14 anys a qui els seus companys de classe havien maltractat de diverses formes. Se sabia també que existeixen bandes urbanes –Skins, Latin Kings, etc- ja que els mitjans de comunicació també ens ho recorden quan mor algú com a conseqüència de l'actuació d'aquestes bandes. Se sabia que a la ciutat hi ha robatoris, i que es poden aconseguir drogues amb relativa facilitat, i també que els immigrants i les persones de races diferents no són sempre acceptades. S'intuïa que l'estrès és comú a molts ciutadans i que l'agressivitat es troba molt sovint a flor de pell. Però el que potser desconexíem era que el racisme, la xenofòbia, la inseguretat ciutadana, les bandes urbanes, les drogues i l'agressivitat són realitats quotidianes per a molts adolescents, i que aquestes realitats els angoixen i els fan sentir-se insegurs i desconcertats. Demanen, a la seva manera, una actuació política que millori aquesta situació. En cap cas consideren com a normals les situacions de violència viscudes a la vida real. Aquesta és la violència que els preocupa, que els afecta i que voldrien canviar. Curiosament, a la televisió pràcticament no es troben referents d'aquest tipus de violència. Únicament quan aquesta esdevé notícia.

7.5 Els possibles efectes de la violència de la televisió

Aquest punt es va treballar tant a l'enquesta com a les entrevistes, i els resultats indiquen que els adolescents introdueixen matisos sobre quan, com, a qui i en quines circumstàncies poden afectar els continguts violents de la televisió. Per exemple, quan a les enquestes se'ls pregunta si creien que veure pel·lícules violentes és perjudicial o no (pregunta n. 19) les respostes van des de l'afirmació més rotunda, que potser creuen que és la políticament correcta “Sí, perquè molta

gent imita el que veu a la televisió” (Q62), “Sí, perquè com més violència veus, més violent et tornes” (Q65), fins a les respostes que donen matisos, situacions, contextos. En aquest grup es troben les que distingeixen entre violència real i de ficció i per tant no donen importància a la violència de les pel·lícules “No, crec que no. Tu ja ets conscient de que tot allò és pura ficció, no té res a veure amb la realitat” (Q11), “No, al cap i a la fi, només son pelis i hem de saber-ho diferenciar de la realitat” (Q70). També es troben les respostes que distingeixen entre tipus de persones que veuen les pel·lícules i també tipus de pel·lícules. En aquest apartat trobaríem, per exemple, comentaris així: “Depèn de la persona. Jo crec que ha de tenir en compte sempre que són pel·lícules” (Q1), “Jo crec que no, però depèn de la persona que les veu, que si ja és violenta per naturalesa li pot incitar a anar més enllà, però en general crec que no” (Q4), “Depèn de la pel·lícula, hi ha pel·lícules en què només hi ha violència, ni un bon guió, ni un missatge, en canvi hi ha altres que hi ha violència però expressant lo dolenta que és” (Q59), “No, sempre i quan tinguis present que allò no ha passat, que els morts són actors que es troben en perfecte estat” (Q60), “Sí, més en el cas dels nens petits, perquè els pot acabar traumatitzant” (Q63), “Crec que veure pel·lícules violentes pot fer mal o no. Depèn de la persona que ho miri. Si té prou seny per saber que això no s’ha de fer” (Q73).

El tema dels efectes que pugui tenir la violència a la televisió segons les característiques de la persona, surt sovint a les entrevistes. Per exemple, Ana i Marta (e-3), comenten:

A: Depèn de quina persona. Jo crec que si ho veu un nen petit i...

M: Però una persona que és madura, ell sap el que està bé, ... Això ja és una gent que està una miqueta..., que té transtorns, com aquell nen que imitava el ‘Final Fantasy’ i va matar a la seva família amb una katana d’aquelles. Això és un nen que tenia problemes. És impossible que un nen normal....

En algunes entrevistes els adolescents comenten la necessitat de controlar els continguts violents en els programes televisius que es passen a hores de màxima audiència, on se sap que també hi ha nens petits: “Per exemple, si ara sortís a ‘Los Serrano’ un nen petit amb una pistola, sí que afectaria potser. Perquè ‘Los

Serrano' ho veu tot tipus de gent, nens petits i persones grans, i a un nen petit li agraden les travesures que hace el niño pequeño y...” Ana (e-3). A alguns els preocupa la possible insensibilització envers la violència que pot causar veure els informatius. Tanmateix, són conscients que aquesta insensibilització no és tal si es viu personalment: *“És que al telenotícies, la gent quan el veu es com el pan de cada dia, et trobes sempre el mateix i al final acabes sense fer cas. I fins que no et passa a tu algo semblant no saps bé lo que passa, o fas una guerra, et donaràs compte del que està passant, mientras no me pase a mí, ¿sabes?”* Maria (e-3). Aquesta opinió contrasta, en canvi, amb altres que s’han vist abans, en què els adolescents manifesten haver-se quedat afectats per imatges rebudes als informatius.

En general, els adolescents no accepten la violència de ficció que és innecessària, que no serveix per fer avançar l’acció: *“Pel·lícules d’aquestes d’acció, que comença el Bruce Willis i es carrega a 21, i comença amb una pistola. Això jo crec que és violent. És una cosa que jo trobo que és innecessària. Que ho vegis a l’informatiu, potser, per mentalitzar la gent, però en una pel·lícula, no li trobo l’explicació. Mira, a la gent jove potser li agrada. Però jo no li veig la gràcia veure a una persona sagnant a terra”* Yasmina (e-1).

L’argument freqüent de molts investigadors, com ara Gerbner (1972), sobre com la televisió pot arribar a generar el que denominen “la síndrome del món malvat”, és a dir, la idea que existeix més violència de la que hi ha en realitat, només perquè n’han vist tanta a la televisió, és un tema que alguns adolescents comenten. Tanmateix, la majoria pensen que hi ha més violència a la televisió que a la vida real, tot i que reconeixen que els afecta més la que ells viuen al carrer. En referir-se al tema de la possible imitació de les conductes agressives que surten a la televisió, els adolescents són bastant unànimes a opinar que el que un programa afecti o no depèn de la persona que el veu. Com a exemples en donen alguns de ben variats: *“Això si saps que la persona té una capacitat mental baixa, o és susceptible, doncs aquí sí que s’ha de preocupar* (Yasmina, e-1), o *“A alguien que tenga mucha imaginación, o que se piense que es el más fuerte y es el mejor y cuando ve por la tele eso, pues aún más”* (Enrique, e-4). *“Depèn de com sigui la persona. Ja veus que molt bé no estan. Gent que no te*

rés més a fer i es passen el dia veient això, jo crec que els pot arribar a influenciar” (Ana, e-5), o *“Sí, pirats, com tot. Hi ha de tot al món. Gent que li vegi morbo i que ho intenti fer”* (Alba, e-6). Davant la controvèrsia sobre el fet que el maltractament de les dones ha augmentat des que surten tantes notícies sobre aquest tema, l’Ana (e-5) afirma: *“Jo crec que els que peguen la dona no és perquè ho hagin vist per la tele, sinó pel caràcter innat o perquè als seus pares ho han vist això. Si vius a La Mina, veuràs més això. I passaran més aquestes coses”*.

On sembla que sí que hi ha un acord és en la idea que la violència a la televisió pot afectar els nens petits. *“A los niños, a los niños pequeños, si ven (¿) ya se motivan y cogen una espada y un cacho palo y flipan y lo que sea”* (Quique, e-4). En Roger (e-10) il·lustra bastant bé aquesta opinió: *“Hi ha bastant dibuixos que a nosaltres ens pot semblar que no són molt explícits, que no tenen molta violència, però és clar, els petits són molt influenciables i si tu li ensenyes això, doncs després se li queda bastant, jo crec. No sé, hi ha bastants. I encara que siguin de dibuixos, qualsevol cosa ja poden mostrar violència i jo ho puc veure i puc dir doncs quina tonteria, però un nen petit pot pensar molt bé, encara que inconscienment pot adquirir molt de les imatges que veu”*. Es curiós com aquesta idea que la violència no els afecta a ells però sí que pot afectar als més petits es troba cada vegada que es parla d’aquest tema amb persones joves. Això és el que es va trobar el grup de violència i televisió de la universitat Ramon Llull (2001) en entrevistar a nens d’11 i 12 anys, i l’estudi amb nens de 7 a 10 anys d’Albero-Andrés (1996). En tots dos casos es va veure com els infants de totes les edats projecten cap a altres nens més petits que ells la seva preocupació per la imitació de determinants comportaments que es veuen a la televisió, però ells no s’hi senten implicats. També els adults projecten cap als joves la seva preocupació per la possible imitació de continguts violents. Però, fins a quin punt són uns i altres immunes a la violència? Què fa que la gran majoria dels espectadors de televisió no manifesten cap actitud violenta i que uns quants individus sí que ho fan? Crec que per a intentar respondre a aquesta pregunta no s’hauria pas d’estudiar la població en general, sinó aquell grup de persones que ha tingut comportaments violents, per tal de veure quins elements tenen en comú aquestes persones, a part de veure la televisió.

El tema de la llibertat d'escollir allò que vols veure a la televisió i allò que no, surt també en alguna entrevista, però no tant com podria pensar-se si es té en compte que en l'apartat de preferències televisives d'aquest estudi es veu clarament que els adolescents no només seleccionen allò que volen veure a la televisió sinó també si la volen veure o prefereixen dedicar la seva estona d'esbarjo a alguna altra de les activitats pròpies de l'adolescència, com pot ser trobar-se amb els amics, connectar-se a Internet o jugar amb la vídeo-consola (Albero-Andrés, 2004). En Marc (e-14) defineix així la seva llibertat d'elecció: “*No, perquè tu pots escollir. Tu tens un munt de pel·lícules al cinema i si no t'agrada no vas. Tu ja saps lo que vas a veure*”.

Els informatius tornen a ser un referent constant quan els adolescents es plantegen si la violència televisiva influeix o no la gent. Alguns, però, -i sempre referint-se als altres, no pas a ells- comenten que influeixen més les pel·lícules. Es reproduceix aquí el debat entre Xavi i Aitor (e-2) sobre aquest tema:

A: Home podrien arribar a trastornar-se, sentir-se identificat amb algun personatge de la tele, alguna pel·lícula, o videojocs, i arribar a fer coses que, vamos, qualsevol cosa, des de pegar la dona fins a matar el veí, jo crec que totes aquestes coses estan molt relacionades amb les pel·lícules de violència.

X: Més que amb els informatius, perquè potser als informatius intenten arreglar una mica, que no sigui tan fort, i les pel·lícules, per dir-ho d'alguna manera, van a saco.

A: Jo no estic d'acord del tot, perquè jo en canvi per les notícies que es veuen als informatius crec que són més fortes que les d'una pel·lícula. Sí, quan escoltes que un

pare ha assassinat a la seva dona i al fill, o a la dona davant del fill, i després s'ha suïcidat, a mi m'impressiona molt més això, entre altres coses perquè saps que és veritat, que a una pel·lícula aquest personatge assassina a la família no sé què i que després se suïcida. A mi em sembla molt més fort el que es veu als informatius que a les pel·lícules, en el fons jo crec que sí.

E: Però influeix més la pel·lícula?

A: Potser sí. Diguem que els informatius, el nom t'ho diu, és que t'informen del que passa, en canvi a la pel·lícula es veu la violència i llavors tu la perceps, l'agafes, de manera involuntària pots arribar a imitar-la. En canvi als informatius et diuen bueno, aquesta persona ha mort, però tu no veus ni la mort, ni la sang que es veu a les pel·lícules ni res d'això.

D'entre tots els comentaris sobre el tema dels efectes de la violència a la televisió, potser n'hi ha un que resumeix amb bastant claredat quina és la forma més habitual de rebre els continguts televisius per part de les audiències. No és la insensibilització respecte a la violència el que es troba a la majoria del espectadors sinó més aviat la idea que el que s'està veient a la pantalla, és potser realitat o ficció, però està molt lluny de ser la pròpia realitat, allò que realment mou sentiments i emocions, reforça o modifica actituds. Aquesta força només existeix a partir de l'experiència directa de la persona. *“Per mi, l'efecte que tenen sobre la gent és d'impacte. Les pelis no, perquè és tot ficció, però les notícies sí, et poden impactar en un moment, i després fas la teva vida. Si és una guerra, sí et pot saber greu per la gent que s'està morint, però com no estàs tu a dins, pues realment tampoc no importa tant. Sí que potser sona egoista, però és que realment és veritat. No pateixes per ningú si realment no et passa a tu”* (Judit, e-16).

7.6 Violència i altres mitjans de comunicació (videojocs, cinema)

Quan se'ls demana que aportin exemples de llibres, programes de televisió, videojocs o jocs d'ordinador on ells creguin que hi ha violència (pregunta 24), els adolescents aporten poques referències cinematogràfiques o televisives ('Matrix', 'Gladiator', dibuixos 'manga', 'Los Simpson'). En canvi, són molts els videojocs que van citar. En concret apareixen títols de jocs com 'Counter Strike', 'Tekken', 'Metal Gear Solid', 'Comandos', 'Age of Empires', 'Resident Evil', 'Grand Theft Auto', 'Carmaggedon', i 'Unreal Tournament'. D'altres són menys específics i no recorden el nom però escriuen de què va el joc. Aquest és el cas del Q2 que escriu: *“A un joc de la Playstation 2 que tens de fer missions matant a gent, pots atropellar, robar, i moltes bogeries més”*. La referència de continguts

violents més sorprenent la proporciona un noi que escriu: “*Cine de Barrio, veure al Parada és molt violent*” (Q35).

A les entrevistes apareixen amb freqüència referents als videojocs. La majoria dels adolescents –especialment nois- juga o ha jugat alguna vegada a aquests jocs. En general, consideren que són violents però no se senten influenciats per aquesta violència: “... lo típico que dicen el niño este mató a su familia porque tal, pues no, porque yo he jugado mucho y yo no he hecho nada nunca, no he hecho tonterías de esas, no afectan. Si el niño está ya un poco ido, o está marginado, quizás sí, pero por sí solos los juegos no”. (Quique, e-4). Alex i Alvaro (e-17) comenten sobre els videojocs:

X: *Però com que saps perfectament que no ho pots fer a la vida real, perquè no, pues...*

A: *I és un joc que no avorreix mai.*

X: *El que també és violent és el Karmaggedon, has d’atropellar gent. Si completes tots els nivells del joc, vaig llegir que havies d’atropellar 33.000 persones.*

A: *Aquest el van prohibir.*

X: *És violent, però si estàs bé del cap, una persona normal, no penses ara sortiré i ho faré jo. Saps perfectament que no. A més, pels nens petits crec que té una idea: si fas això, et perseguirà la policia.*

Tanmateix, referint-se als videojocs, alguns nois comenten la seva utilitat per relaxar-se, però adverteixen també del perill d “enganxar-s’hi”. ” (Ferran i Roger, e-10 Súnion):

F: *Jo tinc amics que tenen jocs de zombies, d’aquests que hi ha violència, però a mi no m’agraden perquè a la nit, si jugues, és que fa una por que t’hi cagues. Sí, és que si jo jugo, de nit a vegades somio i penso que estan a la meva habitació”.*

R: *Sí, jo he jugat algun cop a algun joc d’aquests i està bé, per jugar-hi un parell de cops, si estàs molt carregat, et desfoges una mica. Però cada dia, anar jugant, a mi em sembla una mica fanàtic*

Comenten molt la violència a Internet, i tots es manifesten en desacord amb aquest tipus de continguts: *“Sí, a Internet hi ha programes que jo no sé com hi ha gent que paga per veure allò. D’aquestes que la policia busca, que és en directe, un pavo que t’ha raptat i es veu en directe com l’està violant o se l’està carregant, i la gent paga per veure allò. [Es tracta d’un capítol de Compañeros, que ho explicava.] També hi ha una pàgina que es diu ‘quefuerte.com’ que hi ha imatges de mutilats i autòpsies, i molt bèstia, aquesta sí que l’he visitat jo”* Alba (e-6).

Com a continguts violents que vénen d’altres mitjans, alguns –pocs- comenten els dibuixos manga’, les pel·lícules de Schwarzenegger, i la pel·lícula ‘Kill Bill’ que feia poc que s’havia estrenat i alguns ja havien anat a veure-la.

D’aquests comentaris es desprèn, una altra vegada, que els continguts violents de ficció, ja sigui en pel·lícules, o videojocs, ocupen un lloc important com a forma d’entreteniment entre els adolescents. Es tracta d’entreteniments domèstics, enllaçats sovint amb rutines familiars, del tipus de que es fa abans o després de sopar, o rutines d’esbarjo amb els amics, que es donen freqüentment en el cas dels videojocs. Aquests jocs són sovint compartits, intercanviats, col·leccionats, i també abandonats totalment quan n’apareix un de nou.

7.7 Consideracions finals

De les dades obtingudes en aquesta recerca es desprèn que la violència que es viu a la vida real, o la que es percep com a real, afecta els adolescents, mentre que la violència de ficció no sembla que ho faci. També es veu que la violència és –d’una o altra forma- la base fonamental en què s’assenta la major part de la programació televisiva. Tanmateix, si bé aquesta violència de ficció no comporta necessàriament el perill d’una des-sensibilització per part dels joves envers aquest tipus de contingut, tampoc això és un justificant per mantenir el paper estel·lar que ara gaudeix a les graelles de programació. Des de fa uns anys s’ha instaurat un model d’entreteniment televisiu que té amb la violència la seva base fonamental. Si –com es diu- aquest model de programació és conseqüència de la

lluita per no perdre audiències pròpia del model de televisió comercial imperant, caldria potser plantejar-se la necessitat i urgència de treballar amb altres continguts –d’entreteniment, comercials, i per tant competitius- però que es desenvolupessin a partir d’un fil conductor que no fos pas la violència. Potser l’èxit entre les audiències joves i adultes dels programes d’humor, i la demanda concreta, que s’ha vist en aquest estudi, que fan els adolescents d’aquest tipus de programa, podria ser la base per desenvolupar algun tipus de línia de programació que fes de l’humor la seva targeta de presentació. És cert que la violència ven, però també ho fa l’humor. La violència ha estat des de sempre una base de l’espectacle, de l’entreteniment de masses, però també ho ha estat l’humor. Si bé sembla que és més fàcil fer por o fer plorar que fer riure, també s’ha de dir que és més útil, i fins i tot necessari, fer riure. És potser aquest objectiu un dels que s’haurien d’aplicar a l’hora d’orientar els esforços per millorar la programació televisiva actual.

LA TELEVISIÓ I EL SEXE

Com ja s’ha dit abans, l’objectiu fonamental d’aquesta recerca era intentar descobrir el significat que els adolescents –com a grup que comparteix motivacions similars, necessitats comunicatives i experiència prèvia amb la televisió- atorguen als continguts de violència i de sexe que veuen a la televisió. És per això que es va voler saber si els joves s’inclinaven més envers un tipus de contingut o un altre. En analitzar les dades recollides per a aquest estudi, es troba que, pel que fa a les preferències sobre continguts violents o sexuals a la televisió (pregunta 26 de l’enquesta), els adolescents aporten respostes molt variades. Tanmateix, sembla ser que hi ha una clara preferència pel sexe per part dels nois: *“Sexe, perquè sempre fem conya i ens ho passem millor”* (Q9), *“Programes de sexe, perquè tenim molta curiositat pel sexe i ens agrada veure les diferents perspectives del mateix”* (Q 33), *“Normalment sexe, ja que és un tema que es tracta poc. La violència, per desgràcia és més habitual”* (Q1). Les noies, en general, no semblen gaire interessades ni amb els programes amb violència ni amb els programes amb sexe, tot i que aquests últims reben més vots: *“Sexe,*

perquè els programes de violència a les noies no ens agraden, però sí en els programes de sexe no hi ha cap noi, llavors cap” (Q64). En alguns casos es troba, però, una preferència clara per continguts violents: *“No veig la TV amb els amics, però si hagués d’escollir, escolliria la violència”* (Q6). També es troben actituds més matisades: *“No ens agrada gaire la violència ni gaire el sexe. Una mica de cada i ja està”* (Q3). També hi ha algunes respostes que presenten un rebuig total a aquest tipus de continguts: *“Ninguno de los dos, porque eso no lo deberían de sacar”* (Q95). En analitzar les respostes del joves es va trobar que, igual com amb la violència, i independentment de la valoració que els adolescents fan dels continguts sexuals, el cert és que la televisió i altres mitjans de comunicació els ofereixen contínuament. Es comenten a continuació quins són bàsicament aquests continguts i com els perceben els joves.

8.1 Els continguts sexuals a la televisió

El tipus de continguts sexuals que els adolescents veuen a la televisió i la forma en què ells els interpreten es va intentar estudiar tant a les enquestes com als diaris, les entrevistes i –en menor mesura– als grups de discussió. Tanmateix, també es va voler extreure aquesta informació buscant quins són els referents que sobre aquest tema tenen els adolescents a la vida real, i si aquests incideixen en la interpretació que fan dels continguts televisius. En referència als continguts sexuals de la televisió i als llocs on poden informar-se sobre sexe (preguntes 28-35 de l’enquesta), les respostes no sembla que donin a la televisió un lloc important com a font d’informació sobre sexe. Tanmateix, en els diaris, alguns adolescents –pocs– comenten haver après alguna cosa sobre sexe mirant la programació normal a la televisió: *“Aunque a la televisión no se habla mucho de sexo, se puede aprender de las películas o de otros programas, o saber que significan algunas posiciones o en qué consisten”* (diari n. 3). En canvi, un nombre més important de respostes admeten haver rebut alguna informació veient els canals ‘porno’, tot i que aquest tipus d’informació, en general la valoren negativament. *“Yo sé, porque algunos chicos que conozco lo dicen, que ven por la noche un canal de sexo, y yo pienso que no les enseñan nada bueno, y creo que ahora, los chicos, del sexo, solo saben, como se dice vulgarmente,*

“follar”; creo que para la mayoría de los chicos el sexo sólo es eso, y será porque no les han enseñado bien” (diari n. 6). Pels comentaris que fan els adolescents sembla que distingeixin molt entre el sexe pel sexe i les relacions amoroses, com il·lustra el següent fragment d’un diari: *“sobre el tema del sexe, quan surt a la tele escenes d’amor no està malament que surti, i tampoc és dolent, però els programes porno són fastigosos, i a més a més, no aprens res de res. És asquerós i no m’agrada gens”* (diari n.12). En aquesta línia se situen també els comentaris d’alguns diaris, especialment, el diari n. 4, escrit per una noia romanesa, alumna del Milà i Fontanals, que passa molt temps a casa perquè els seus pares no la deixen sortir a fora: *“Hi ha molt sexe a la televisió... Els meus pares no em deixen mirar la televisió quan hi ha sexe, però jo tampoc la vull mirar... Crec que no és bo mirar la televisió quan hi ha sexe perquè després t’acostumes i segueixes mirant i crec que després tens ganes de practicar-ho”*. Si bé aquesta noia podria ser considerada un cas especial, per viure més controlada pels pares del que és habitual entre els adolescents, aquest rebuig envers els continguts sexuals a la televisió es troba també en altres diaris. *“A Flaix TV. Feien anuncis i de cop i volta comencen a sortir noies despullades, ensenyant-ho tot, dient o fent perversions... em vaig quedar de pasta de full, no m’imaginava que a les 2 del migdia sortissin aquestes porcades per la TV. Jo crec que aquests anuncis els haurien de fer més tard”* (Diari n. 13). *“Lo que más me sorprende es que haya canales de televisión en que salgan las posiciones, maneras de hacerlo, y sobre todo que lo hagan ahí”* (diari n. 5). Hi ha fins i tot un cas en què la valoració negativa de la representació de la sexualitat a la televisió s’estén a les sèries familiars en horari de màxima audiència: *“La televisió aporta models incorrectes de comportament dels adolescents entorn al tema del sexe, com en un episodi de la sèrie ‘Los Serrano’, on una nena de 12 anys surt amb un noi del qual la mare li ha dit que és una mala influència, i es vesteix provocativament i es maquilla sense que la mare ho sàpiga”* (diari n. 9). Aquesta opinió contrasta, però, amb el diari n. 2, que –referint-se a la mateixa sèrie escriu: *“Es una sèrie molt bona, i no és gens violenta, i tracta el sexe en broma”*.

Els anteriors comentaris, especialment els que fan referència a la pornografia i als anuncis de contingut sexual, poden servir per il·lustrar el fet que, encara que no ho escolleixin, els adolescents es troben amb continguts sexuals a la televisió, i

molt sovint els joves reaccionen rebutjant aquest tipus de continguts. Aquests resultats coincideixen amb els que troben Buckingham & Bragg (2004) al seu estudi amb adolescents anglesos. En llegir els diaris dels adolescents catalans es veuen també plantejaments crítics respecte al sexe i la televisió, concretament quan el sexe és utilitzat com a element de provocació. Fins i tot es troba alguna opinió en la línia que sosté que la televisió ens dóna, al cap i a la fi, allò que nosaltres volem veure: *“Penso que actualment la violència i el sexe ha passat de ser censura en moltes cadenes a ser notícia diària... però no tot és culpa de la televisió i revistes sinó de nosaltres mateixos que la veiem, i no la impedim, i que actualment ven la sexualitat, simplement perquè el que ens agrada són els cossos perfectes”* (diari n. 15). O bé opinions que es mostren en desacord amb l'abús del sexe a la televisió i al cinema: *“El sexe pot estar bé o malament, però no fa falta que l'anunciïn tant”* (diari n. 17), o com comenta Ferran (e-10) referint-se a la pel·lícula ‘Lucía y el sexo’ : *“Home, tot el rato sexe i sexe, ja ratlla una mica”*.

Alguns dels adolescents amb qui s'ha treballat també comenten l'ús del sexe com una forma de vendre, no només en el cas dels anuncis – del que ja es parlarà més endavant- sinó per aconseguir atraure espectadors al cinema: *“No sé, és normal (referint-se a les escenes de sexe), a les pel·lícules, vull dir, acostumen a fer-ho a totes les pel·lícules perquè així venen més”* (Xavier, e-11). També hi ha qui es mostra molt disconforme amb les protestes que alguns adults fan quan s'ofereixen continguts sexuals per televisió, i en canvi no es diu res quan es passen continguts que són molt negatius, pel tractament neutral que fan de la violència. Així, referint-se a un documental sobre la fabricació d'armes que es va emetre un vespre a les 8:30 i del qual ningú no va protestar, mentre que sí que es van rebre protestes sobre un documental que parlava de les relacions sexuals i que es va passar a mitjanit, escriu: *“Trobo que el tema tabú de la societat no hauria de ser el sexe sinó la violència, ja que opino que és pitjor destruir que crear”* (diari n. 15). Aquests tipus de comentaris, que es repeteixen tant a les entrevistes com als diaris, fan pensar que els joves, en general, desconfien del que surt a la televisió perquè han anat adquirint coneixements de com funcionen els mitjans de comunicació -i sobretot de la seva necessitat de vendre audiències a la publicitat- i són consumidors molt més crítics del que es pensa.

8.1.1 La publicitat i el sexe

En un principi, en analitzar els resultats de les enquestes es va trobar que els adolescents no semblaven ser gaire conscients de la presència de reclams sexuals en la publicitat, i feia la impressió que només son capaços de fixar-s'hi o de relacionar-ho si es tracta d'imatges de cossos nus. En canvi, als diaris i a les entrevistes, els comentaris dels joves mostren una major sensibilització sobre aquest tema. En aquests materials és freqüent trobar-se amb exemples de publicitat i sexe, concretament els que fan referència als anuncis del desodorant